V. I. PROKOFIEV

APARIȚIA RELIGIEI
și a credinței în dumnezeu

EDITURA MILITARĂ
A MINISTERULUI FORȚELOR ARMATE ALE R.P.R.

V. I. PROKOFIEV

APARIȚIA RELIGIEI
și a credinței în dumnezeu

EDITURA MILITARĂ
A MINISTERULUI FORȚELOR ARMATE ALE R.P.R.
București — 1959

Scanned with OKEN Scanner

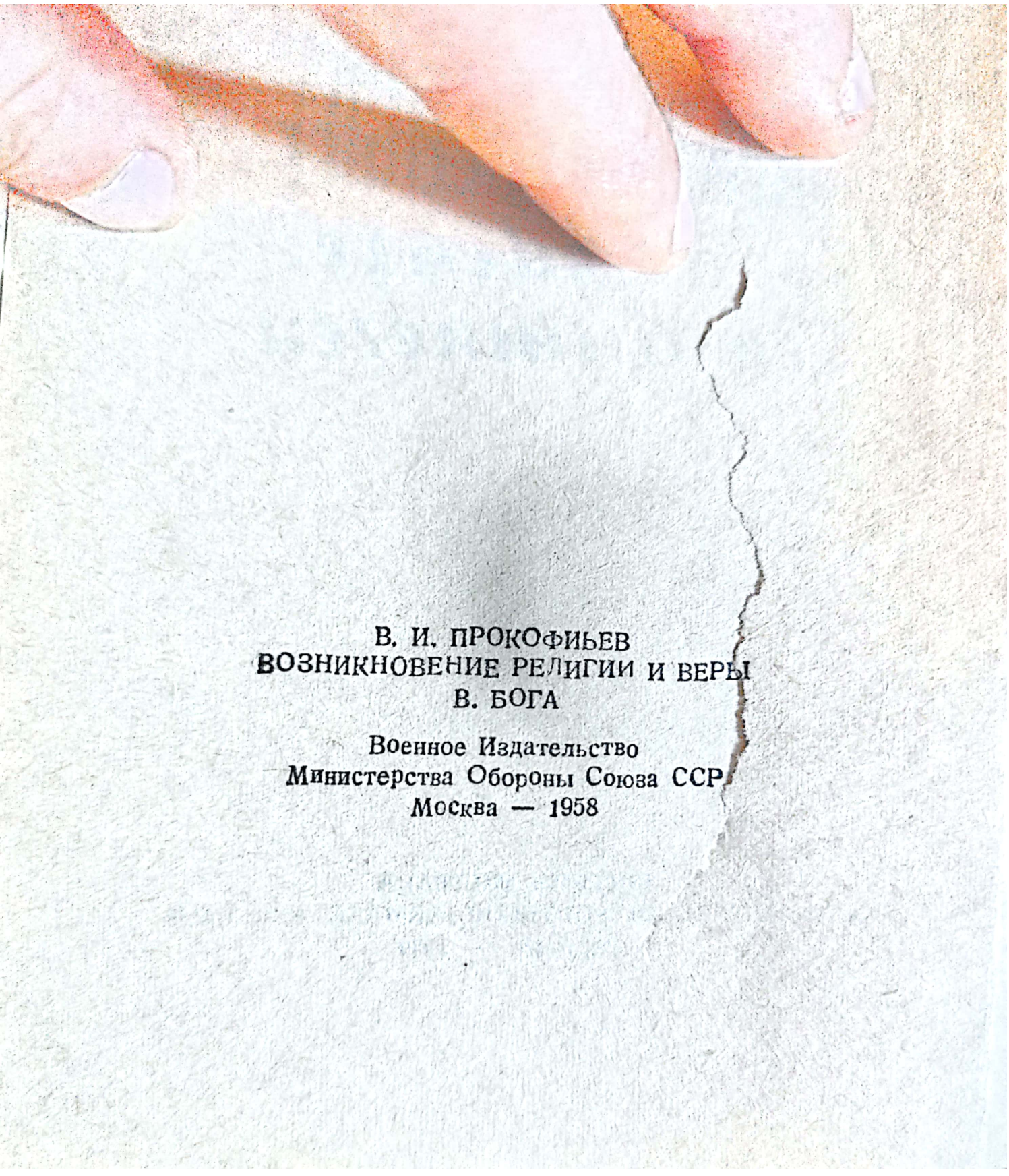

В. И. ПРОКОФИЬЕВ
ВОЗНИКНОВЕНИЕ РЕЛИГИИ И ВЕРЫ
В. БОГА

Военное Издательство
Министерства Обороны Союза ССР
Москва — 1958

Scanned with OKEN Scanner

Ce este religia? Iată o întrebare la care răspunsul pare să fie cît se poate de limpede: religia este credința în dumnezeu. Dar un asemenea răspuns lămurește el oare însăși esența problemei? Nu, fiindcă imediat se poate pune o serie întreagă de alte întrebări: Ce este credința? Ce este dumnezeu? De ce diferite popoare, pe diferite trepte ale dezvoltării istorice, au avut diferiți zei? Nu este religia o născocire a clerului?

Ca să înțelegem mai bine toate aceste probleme, trebuie să vedem cum a apărut religia, dacă a existat dintotdeauna și va exista întotdeauna.

Ce este religia și cum a apărut ea

Există destul de multe religii. Cele mai răspîndite sînt: religia creștină, musulmană, mozaică și budistă. A existat și păgînismul, însă în epoca noastră acesta a dispărut aproape cu desăvîrșire.

Se știe că nici măcar religia creștină nu este unitară, în sînul ei există mai multe credințe: ortodoxă, catolică, luterană, anglicană, gruzină, armeano-gregoriană; în afară de acestea, mai există numeroase secte, cum sînt: evanghelică, baptistă, adventistă, secta stiliștilor și a pneumatomachilor etc. Capul bisericii catolice, Papa de la Roma, se

Scanned with OKEN Scanner

proclamă locţiitorul lui dumnezeu pe pămînt, însă drepturile lui asupra acestui titlu sînt contestate categoric, şi chiar luate în derîdere, de ceilalţi capi ai bisericilor şi sectelor creştine, care susţin că nu Papa ci ei vorbesc în numele aceluiaşi dumnezeu şi pe baza aceloraşi izvoare.

Desigur, ar fi multe de spus în această privinţă. Un lucru însă trebuie să înţelegem bine: există foarte multe religii şi adeseori ele se bat cap în cap şi se duşmănesc crunt. Istoria cunoaşte nenumărate cazuri cînd sîngele a curs din belşug în timpul unor războaie despre care se spunea că se duc „pentru slava domnului", „pentru credinţa adevărată", împotriva „necredincioşilor", „ereticilor" etc.

Şi astăzi încă în armatele agresorilor şi asupritorilor se invocă mereu „voinţa domnului", în scopul de a întreţine cu toată asiduitatea vitejia militară în rîndurile personalului şi de a-i cultiva supunerea necondiţionată faţă de comandamentul militar. Aceasta este situaţia, bunăoară, în armata celui mai mare rechin imperialist — S.U.A.

Dacă cercetăm însă lucrurile mai îndeaproape, vedem că toate religiile au o trăsătură comună: fiecare dintre ele presupune credinţa în existenţa unor forţe supranaturale — dumnezeu, spirite bune şi rele, îngeri, diavoli — şi adorarea acestor forţe supranaturale. Religia şi credinţa încearcă să se substituie ştiinţei. Credinţa este oarbă, ea pune forţele supranaturale mai presus de natură, mai presus de om, susţinînd că omul nu le poate cunoaşte şi de aceea trebuie să le venereze, să caute să le îmbuneze şi să le atragă de partea lui.

Religia îl înfăţişează pe dumnezeu ca pe creatorul atotputernic şi veşnic a tot ceea ce a fost şi este. Religia creştină susţine că lumea care ne înconjoară, întreaga natură, atît cea vie cît şi cea

Scanned with OKEN Scanner

lipsită de viaţă, au fost create de dumnezeu. În biblie se arată că, la început, n-a existat nici pămîntul, nici cerul. A fost numai haosul primordial. Din acest haos dumnezeu a creat în decurs de 6 zile pămîntul, apa, plantele şi animalele, soarele, luna, planetele şi, în sfîrşit, ca o încununare a creaţiei sale, l-a făcut pe om.

Creîndu-i pe primii oameni, Adam şi Eva, dumnezeu le-a insuflat ideea că el este unic şi atotputernic, că lui trebuie să i se supună necondiţionat, căci altfel îi ameninţă o pedeapsă foarte aspră.

Din această legendă biblică se pot trage multe concluzii, în primul rînd, reiese că întreaga lume înconjurătoare — pămîntul, animalele, plantele şi însuşi omul — sînt rezultatul unui act de creaţie simultan, adică toate acestea au apărut pe lume odată şi în forma în care le vedem astăzi ; iar în al doilea rînd, de aici decurge că credinţa într-un dumnezeu unic şi atotputernic este proprie oamenilor chiar din momentul apariţiei lor. Apărătorii religiei susţin că sentimentul religios este propriu omului chiar din clipa naşterii, că omul, spre deosebire de animale, are reprezentări religioase specifice.

De această legendă biblică se leagă strîns o altă legendă în care se spune că dumnezeu, după ce i-a făcut pe primii oameni, Adam şi Eva, i-a aşezat în rai, unde nu există grija vieţii de toate zilele, nici teama chinuitoare pentru viaţă, nici nenorociri ireparabile. În faţa lui Adam şi a Evei se deschidea întreaga lume ; li s-a dat totul din belşug pentru ca ei să poată fi fericiţi. Adam şi Eva erau însă lipsiţi de cunoştinţe. Nu puteau deosebi binele de rău. In grădina raiului se zice că dumnezeu ar fi sădit pomul cunoaşterii al binelui şi răului, interzicîndu-le oamenilor să mănînce fructe din el. Pasămite, lui dumnezeu încă de pe atunci nu-i plăceau oamenii curioşi din fire. Explicaţia dată însă

Scanned with OKEN Scanner

opreliștii puse de dumnezeu era că cei care gustă din aceste fructe ar fi dobîndit calitatea de a cunoaște binele și răul. Iată însă că apare șarpele — simbolul rațiunii — și-i determină pe oameni să mănînce fructe din pomul binelui. Ce trebuia să facă dumnezeu? La această întrebare biblia răspunde că singurul mijloc de a-i înfrîna pe primii oameni era să le taie posibilitatea de a înfăptui răul.

Dumnezeu s-a supărat pe Adam și Eva pentru că au călcat opreliștea și i-a izgonit din rai, blestemîndu-i: „În sudoarea frunții îți vei cîștiga pîinea, blestemat fie pămîntul din pricina ta, cu amar te vei hrăni din el toate zilele vieții tale“ și hărăzind suferință veșnică întregului neam omenesc.

Acest basm este repetat și astăzi cu multă plăcere de propovăduitorii religiei și de savanții burghezi reacționari care susțin că la începuturile omenirii ar fi existat „Veacul de aur“, cînd oamenii au trăit sătui și fericiți fără să aibă nici un fel de griji; dar fiindcă oamenii au vrut să afle ceea ce nu trebuiau să afle, fiindcă au vrut să devină asemenea lui dumnezeu, și să nu depindă de el, — drept rezultat — au pierdut raiul fără să-și mai poată crea un altul nou. Nesfîrșitele suferințe, înclinația spre rău, munca privită ca un blestem și nu ca o plăcere, lipsurile, bolile și moartea, teama de moarte și tristețea — iată ce a umplut viața oamenilor care au primit ca moștenire de la Adam și Eva păcatul originar.

Mai mult decît atît, răspunderea și povara acestui păcat, spun susținătorii bisericii, se moștenesc din tată în fiu; păcatul primilor oameni apasă asupra întregului neam omenesc și fiecare urmaș al lui Adam poartă în el tendința de a păcătui. Prin urmare, omul nu este numai o ființă care poate să greșească, ci și urmașul unei ființe care a greșit. De aici nu mai este decît un singur pas pînă a

Scanned with OKEN Scanner

declara că răul, minciuna, bolile și mizeria există pentru că omenii sînt păcătoși din fire, că răul l-au primit, ca să spunem așa drept moștenire.

Credința în dumnezeu este strîns legată de credința în diavol, în satana. Dacă tot ce e bun vine de la dumnezeu, tot ce e rău trebuie să vină de la diavol. Dacă răul vine de la diavol, de ce atotputernicul creator a tot ce există l-a creat pe acest „antidumnezeu"? Admițînd existența diavolului, biblia și slujitorii bisericii neagă prin însuși acest fapt nu numai atotputernicia, ci și bunătatea nețărmurită și înțelepciunea lui dumnezeu.

Să încercăm să vedem ce reprezintă aceste legende biblice.

Au apărut oare oamenii pe pămînt așa cum îi vedem astăzi și au avut ei înnăscut chiar de la apariția lor pe lume sentimentul religios, credința în dumnezeu? Științele naturii au demonstrat că și pămîntul, și plantele, și animalele, și omul au o istorie îndelungată, în cursul căreia au suferit schimbări esențiale.

Tot știința este aceea care a demonstrat că sentimentul religios nu este propriu dintotdeauna oamenilor. E adevărat, religia există de mult și rădăcinile ei istorice se pierd în negura vremurilor. Dar religia este mai tînără decît omul.

Pe primele trepte ale orînduirii comunei primitive, oamenii nu aveau nici un fel de credință în dumnezeu. Generații întregi au trăit și au murit fără să cunoască credințe religioase, fără să îndeplinească ritualuri religioase. Este o pură născocire afirmația că primii oameni au trăit fericiți în rai. Viața primilor oameni a fost nespus de grea și de aspră și nu semăna cîtuși de puțin cu raiul biblic.

De unde a apărut, atunci, credința într-un dumnezeu atotputernic care ar fi făcut lumea, pămîntul și l-ar fi populat cu animale, oameni și plante?

Scanned with OKEN Scanner

Pentru a răspunde la această întrebare trebuie să vedem cum s-a dezvoltat societatea omenească, să aruncăm o privire în vremurile cele mai îndepărtate.

In straturile scoarței pămîntului, în care sînt îngropați și conservați oameni din timpurile cele mai vechi, împreună cu uneltele și locuințele lor, savanții găsesc urme ale vieții strămoșilor noștri îndepărtați. Aceste obiecte și fosile le sînt singurele izvoare certe ale cunoștințelor noastre despre viața omului primitiv. Pe baza unui studiu atent al uneltelor, lucrurilor casnice și locuințelor, savanții au reconstituit imaginea felului de viață al acestor oameni aflați pe primele trepte de dezvoltare a omenirii.

Știința modernă posedă dovezi convingătoare care permit să ne facem o reprezentare justă despre felul cum a apărut și s-a dezvoltat omul pe pămînt. Datele științifice infirmă legendele referitoare la originea divină a omului, răstoarnă legenda religioasă cu privire la crearea omului de către dumnezeu și ne oferă o teorie armonioasă despre originea omului. Omul a apărut pe pămînt, pe cale naturală, ca și toate celelalte viețuitoare.

Știința demonstrează că omul, ca și toate celelalte viețuitoare, n-a apărut pe pămînt în forma pe care o are astăzi și din voința unei forțe supranaturale. Marele cercetător al naturii, englezul Charles Darwin, a demonstrat că omul s-a desprins din regnul animal. Arborele genealogic al omului își are începutul în adîncul veacurilor. Penultima verigă a acestui arbore genealogic o alcătuiesc maimuțele antropoide-fosile care au trăit acum 10—15 milioane de ani în pădurile tropicale din Europa și Asia. Omul se trage dintr-o specie a acestor maimuțe. Bineînțeles, nu e vorba de speciile de maimuțe care există și astăzi, ci de acelea care au dispărut de mult. Mai just e să spunem că mai-

Scanned with OKEN Scanner

muțele de astăzi au același strămoș cu omul contemporan.

Este interesant de relevat faptul că Charles Darwin a avut precursori. O veche legendă tibetană, în care se vorbește despre nașterea poporului tibetan, arată că de mult de tot, pe locul unde astăzi se află Tibetul, se întindea o mare înconjurată de munți. Mai tîrziu marea a dispărut și au rămas mai multe lacuri. În crîngurile tinere de pe malurile acestor lacuri au apărut primele animale sălbatice. De undeva, de peste munți a venit și o maimuță cu șase pui. Maimuțele au crescut și s-au înmulțit atit de repede, încît peste trei ani numărul lor a ajuns la 500. Cînd roadele pădurii au început să nu le mai ajungă, maimuța cea bătrînă a plecat să ceară ajutorul zeului Cenrezi. Acesta i-a dat boabe de ținko [1]) și a învățat-o cum să le semene în pămînt. De atunci maimuțele au început să cultive cereale, să domesticească iaci și capre, să-și clădească locuințe și astfel s-au transformat în oameni. (Vezi revista „Zvezda", nr. 6 din 1956).

Și acum, să ne întoarcem la teoria lui Darwin referitoare la originea omului.

Care a fost cauza desprinderii omului din regnul animal? Adunînd un număr uriaș de fapte, Charles Darwin a stabilit că omul se trage din maimuță, însă n-a reușit să explice cum s-a petrecut transformarea maimuței în om. Această explicație a fost dată de F. Engels, unul din întemeietorii marxismului. În lucrarea sa „Rolul muncii în procesul de transformare a maimuței în om", Engels arată că omul s-a desprins din regnul animal datorită muncii în comun, datorită faptului că a învățat să facă unelte de muncă. Cum s-a întîmplat însă aceasta?

---

[1]) Ținko — soi de orz în Tibet. — **Nota Trad.**

Cu multe sute de milenii în urmă, în pădurile din ținuturile cu climă caldă trăiau numeroase turme de maimuțe antropoide care își petreceau cea mai mare parte a vieții lor în frunzișul des al copacilor și numai arareori coborau pe pămînt. Aceste maimuțe se hrăneau cu diferite poame, cu lăstari tineri de plante, cu muguri și insecte.

Cînd pădurile au început să se împuțineze și în locul lor au apărut silvostepele și stepele, condițiile de viață s-au schimbat și maimuțele au fost nevoite să treacă treptat de la viața în copaci la viața pe sol.

Acest lucru a contribuit în mod incontestabil la eliberarea membrelor anterioare de funcția mersului. Datorită faptului că membrele anterioare au devenit libere, maimuțele antropoide au căpătat deprinderi mereu noi și o nouă îndemînare. Pentru a se deplasa dintr-un loc într-altul ele se sprijineau din ce în ce mai rar cu mîinile de pămînt. Fără îndoială că multe dintre maimuțe au pierit o dată cu trecerea la viața cea nouă pe sol, în spații deschise. Altele însă s-au adaptat mediului, și au supraviețuit. Ele au trebuit să găsească și un nou fel de hrană. Treptat, strămoșii omului au învățat să țină în mîini pietre, bețe și alte obiecte și să le folosească ca arme de apărare împotriva fiarelor și ca mijloace pentru dobîndirea hranei. La început, acestea nu erau decît niște bețe și pietre găsite întîmplător. Mai tîrziu, însă, strămoșii noștri au învățat să facă unelte, ascuțind pietrele și dîndu-le o anumită formă.

O dată cu deprinderea de a face unelte, apare și munca. După cum am arătat mai sus, munca este factorul datorită căruia omul s-a desprins din regnul animal. Munca este proprie numai omului, nici un animal nu este capabil să muncească. F. Engels arată că munca este „prima condiție de bază a vie-

Scanned with OKEN Scanner

ţii omeneşti în genere, şi anume în asemenea măsură, încît, într-un anumit sens, trebuie să spunem că ea l-a creat chiar pe om însuşi“ [1].

Munca, confecţionarea uneltelor de muncă şi producţia colectivă, iată deosebirea fundamentală dintre colectivele de oameni şi turmele de animale. Oamenii munceau şi vînau nu răzleţiţi, ci în comun, gonind fiarele spre gropi acoperite cu iscusinţă. Munca colectivă şi vînătoarea îi uneau pe oamenii primitivi în lupta pe care aceştia o purtau împotriva forţelor naturii.

Chiar de la început primii paşi făcuţi pe calea dezvoltării producţiei sociale au fost legaţi de apariţia vorbirii ca mijloc al schimbului de idei. Necesitatea de a acţiona în muncă în mod armonios, laolaltă, i-a silit pe strămoşii noştri să-şi împărtăşească unul altuia gîndurile, ceea ce a dus la dezvoltarea vorbirii. Comunicarea între oameni şi schimbul de idei care se fac cu ajutorul graiului joacă un rol important în viaţa societăţii. Fără aceasta este cu neputinţă orice activitate în comun a oamenilor şi, prin urmare, este de neconceput însăşi existenţa şi dezvoltarea societăţii omeneşti.

Munca şi vorbirea au dezvoltat la rîndul lor creierul omenesc, gîndirea omenească, conştiinţa. În acest proces care a durat multe milenii, un rol hotărîtor l-a jucat producţia hranei şi a altor bunuri materiale necesare pentru ca societatea să poată exista şi să se poată dezvolta.

„La început munca, — scria Engels — iar apoi, împreună cu ea, vorbirea articulată sînt cele două stimulente esenţiale sub influenţa cărora creierul maimuţei s-a transformat încetul cu încetul într-un creier omenesc...“ [2].

---

[1]) **Karl Marx şi F. Engels.** Opere alese în două volume, vol. al II-lea, E.S.P.L.P., 1955, pag. 80.

[2]) **Karl Marx şi Frederic Engels.** Opere alese în două volume, vol. al II-lea, E.S.P.L.P., 1955, pag. 84.

Scanned with OKEN Scanner

Știința a reconstituit cu destulă exactitate felul de viață al celor mai vechi oameni, dar nu a găsit nici o urmă a faptului că religia ar fi existat pe atunci. Savanții au stabilit că în acea epocă, foarte îndepărtată, nu au existat nici orașe, nici sate. Oamenii duceau o viață primitivă : se îmbrăcau în piei de animale, nu aveau nici un fel de alt adăpost în afară de peșteri și nici o armă în afară de bîtă și piatră. Cu prețul unei lupte grele și al unei munci de veacuri, omul a reușit să domesticească unele animale și a învățat să obțină focul. Oamenii și-au început istoria nu cu reprezentări religioase, ci prin dobîndirea mijloacelor de existență.

Reprezentările religioase au apărut abia atunci cînd omul a atins, în cursul dezvoltării sale, un anumit nivel, cînd a fost în stare să se gîndească la unele fenomene ale naturii, căutînd să le găsească o explicație. Pe măsură ce oamenii învățau cum să schimbe natura, se dezvolta și conștiința lor. Oamenii au putut să-și formeze o idee — fie chiar fantastică — despre lume abia atunci cînd conștiința lor a devenit capabilă să formeze reprezentări și noțiuni mai mult sau mai puțin complexe. De la animalele care le-au fost strămoși, oamenii cei mai vechi n-au putut moșteni nici un fel de „simțăminte religioase“ și nici un fel de religie.

Nu numai maimuțele antropoide — strămoșii noștri — dar chiar și oamenii cei mai vechi nu aveau creierul dezvoltat pentru ca să poată să apară religia. „Credința — spunea vestitul savant I. P. Pavlov, adresîndu-se marelui nostru scriitor M. Gorki — este și ea ceva ce poate fi studiat : ea se dezvoltă din noțiuni abstracte, adică din activitatea creierului“. („Izvestia“, nr. 53/1935).

Pentru ca să poată să apară credința în forțe și ființe supranaturale era nevoie ca omul primitiv să capete în procesul muncii capacitatea de a gîndi cu noțiuni, să-și dezvolte imaginația.

Scanned with OKEN Scanner

De ce n-a putut omul să-şi explice de la început, în mod just, fenomenele naturii, de ce primele lui reprezentări despre natură au fost deformate, fantastice ? Explicarea deformată şi fantastică a naturii se datoreşte faptului că în acele vremuri cunoştinţele omului erau foarte limitate, iar puterea lui asupra naturii era infimă. Se înţelege că pe măsură ce gîndirea omului se dezvolta şi cunoştinţele lui despre natură deveneau mai numeroase, tot mai puţin îşi găsea loc în creierul omului explicarea fantastico-religioasă a lumii. În zadar afirmă apărătorii religiei că concepţiile religioase sînt inerent legate de conştiinţa omenească. După cum am văzut, concepţiile religioase au putut să apară abia atunci cînd vorbirea şi gîndirea omului au ajuns pe o treaptă destul de dezvoltată, deci religia a apărut numai pe o anumită treaptă a dezvoltării istorice.

Cînd şi în ce condiţii istorice s-a născut religia şi care este explicaţia că, cu tot nivelul înalt al ştiinţei, tehnicii şi culturii, ea a ajuns totuşi să se menţină pînă în zilele noastre?

Omul a apărut pe pămînt acum aproape un milion de ani, şi cel puţin 900.000 de ani oamenii nu au cunoscut nici un fel de religie. Se poate considera că germenii religiei au apărut aproximativ acum o sută de mii de ani, iar religiile din vremurile noastre (creştinismul, islamismul, budismul şi altele) există de cel mult 2.000—3.000 de ani.

Religia a apărut în condiţiile orînduirii comunei primitive gentilice, care se baza pe cele mai rudimentare unelte de muncă, cum sînt pietrele ascuţite şi bîtele. Posedînd astfel de „mijloace tehnice", omul nu putea să-şi procure de unul singur mijloacele de existenţă. Pentru ca să adune poame în pădure, să prindă peşte, să-şi construiască locuinţe, oamenii erau nevoiţi să lucreze

Scanned with OKEN Scanner

în comun, ca să nu moară de foame sau să cadă pradă animalelor sălbatice ori atacurilor dușmane.

Din cauza uneltelor de muncă rudimentare, membrii comunei trebuiau să lucreze în comun, iar munca în comun ducea la proprietatea comună asupra mijloacelor de producție și asupra produselor. Datorită producției sociale și repartizării egalitare a producției, omul nu mai era expus să moară de foame, întrucît chiar atunci cînd nu reușea să vîneze nimic, se așeza în rînd cu ceilalți în jurul focului, unde se pregătea hrana și căpăta și el o parte din prada comună. Vînătorii mai norocoși îi dădeau bucăți de carne pe care le primea fără să se simtă dator să-și manifeste în vreun fel recunoștința. Viața mizeră îi făcea pe oamenii primitivi să-și împartă bunurile în mod egal, deoarece la un moment dat fiecăruia dintre ei i se putea întîmpla să nu vîneze nimic.

Proprietatea comună asupra bunurilor și consumul în comun al întregii producții au dat naștere și au dezvoltat un șir întreg de reguli morale și obiceiuri. Aceasta a contribuit la dezvoltarea și menținerea vieții sociale. Fiecare gintă sau trib își avea regulile și obiceiurile sale, care erau respectate cu stricteţe de toți membrii în toate acțiunile lor și în relațiile dintre ei. Severitatea cu care se urmărea respectarea obiceiurilor era un factor foarte important în opera de educare a unor reguli morale, cum ar fi puterea de voință, curajul, bărbăția, disciplina, ajutorul reciproc.

Cunoscutul învățat și călător rus Mikluho-Maklai povestește că la băștinașii din insulele Filipine exista obiceiul potrivit căruia fiecare din ei era obligat, înainte de a începe să mănînce, să strige de cîteva ori cu glas tare o chemare la masă pentru ca oricine s-ar fi aflat prin apropiere și ar fi fost flămînd să poată împărți hrana cu el.

Scanned with OKEN Scanner

„Cînd cineva din băştinaşi, aflîndu-se în pădure, se aşeza să îmbuce din mîncarea pe care o avea la el sau pe care o vînase în pădure, nu putea s-o facă pînă nu striga de cîteva ori cu glas tare, chemînd să împartă hrana cu el pe toţi cei care se aflau în raza glasului său. Cel care nu proceda astfel era aspru pedepsit (m-au asigurat că uneori chiar cu moartea) dacă într-un fel oarecare se afla că el a călcat obiceiul“ [1].

Omul primitiv dobîndea de la natura înconjurătoare tot ce-i era necesar pentru satisfacerea nevoilor imediate şi care îi trebuia în producţie. În lupta pe care o purta împotriva naturii, el era înarmat cît se poate de prost şi se simţea aproape neputincios în faţa forţelor dezlănţuite ale acesteia. Lucru lesne de înţeles, de altfel! Armele cu care îl înzestrase natura — mîinile, picioarele şi dinţii — erau mult mai slabe decît ale animalelor mari de pradă, iar armele ce şi le făcea singur din piatră, iar mai tîrziu arcul şi săgeata, erau grosolane şi rudimentare.

Iată de ce dependenţa omului primitiv de forţele naturii era foarte mare. Zonele de aşezare a oamenilor erau determinate într-o mare măsură de climă şi de alte condiţii naturale. Omul căuta condiţii climaterice mai prielnice, se aciua pe malurile rîurilor bogate în peşte sau la marginea pădurilor bogate în vînat. Astfel au trecut sute de mii de ani. Oamenii care locuiau în văile fertile ale rîurilor au început, încetul cu încetul, să se ocupe cu agricultura; cei care locuiau în poienile munţilor şi în lunci — cu creşterea vitelor, iar cei care locuiau în regiunile de pădure — cu vînatul şi albinăritul. Lipsa căilor de comunicaţii şi a mijloacelor de transport era o piedică în stabilirea relaţiilor dintre diferitele triburi. Numai

---

[1]) **Mikluho-Maklai. Opere, vol. 2, Ed. 1950, pag. 9.**

Scanned with OKEN Scanner

rîurile, constituind căi naturale de comunicaţie, îi ajutau pe oameni să se apropie, în timp ce mările şi munţii îi despărţeau.

Omul primitiv îşi consuma toată energia, toate forţele, în lupta pe care o ducea împotriva naturii pentru a-şi asigura existenţa sa sărăcăcioasă. Viaţa era plină de lipsuri, de primejdii, de muncă grea şi istovitoare. După cum vedem, ştiinţa infirmă cu totul ideea după care primii oameni ar fi trăit în rai, ducînd o viaţă lipsită de orice griji.

Tot ceea ce noi folosim astăzi a fost creat de munca omului. In zilele noastre, oamenii construiesc fabrici şi uzine, căi ferate şi vapoare, ridică clădiri înalte şi minunate, extrag minereuri şi metale preţioase, ţes stofe şi pînzeturi, ară ogoare. Omul din vremea noastră dobîndeşte mijloacele necesare existenţei sale şi-şi creează singur o viaţă comodă, supunînd stihiile naturii. El are la dispoziţia sa ştiinţa şi tehnica înaintată.

Ce putea să obţină însă omul înarmat numai cu unelte grosolane de piatră, arcuri şi săgeţi? Pe acea treaptă istorică lupta omului cu natura era extrem de grea şi de aspră. Lupta pentru viaţă îi consuma toate sforţările. Mijloacele de procurare a hranei erau încă atît de nesigure, încît erau inevitabile desele perioade de foamete. Omul era mult prea slab ca să poată învinge forţele naturii.

„Că omul primitiv obţinea toate cele necesare ca un dar liber al naturii, aceasta-i un basm prostesc... — scrie V. I. Lenin. Înaintea noastră n-a existat nici un fel de secol de aur, şi omul primitiv a fost cu totul copleşit de greutăţile existenţiei, de greutăţile luptei cu natura“ [1]

Nu este deci de mirare că omul primitiv se temea de stihiile naturii. Natura era mai puternică

[1]) V. I. Lenin. Opere, vol. 5, E.P.L.P., 1953, pag. 97.

decît omul cu tehnica lui foarte primitivă. De jur împrejurul lui se aflau animale de pradă şi fenomene înfricoşătoare pe care nu le putea înţelege. Viaţa omului depindea de tot felul de factori întîmplători pe care nu şi-i putea explica. Totul i se părea misterios şi enigmatic în natura înconjurătoare. Bubuitul tunetului şi strălucirea fulgerelor, răsăritul şi apusul soarelui, ziua şi noaptea, furtunile, uraganele, marea dezlănţuită, incendiile din păduri, bolile, epidemiile care îi secerau rudele, succesul sau insuccesul la vînătoare — toate acestea impresionau imaginaţia omului primitiv, îi trezeau sentimentul fricii şi al neliniştii. Oamenii nu înţelegeau de ce rîul curge liniştit şi apoi deodată se revarsă şi le distruge locuinţele; de ce peştele ba se prinde, ba nu se prinde şi ei sînt nevoiţi să flămînzească.

Omul primitiv nu cunoştea cauza tuturor acestor fenomene. Neştiind să găsească adevăratele cauze, a născocit altele fantastice, şi a ajuns la concluzia că în natură există fiinţe mai puternice decît el, care stăpînesc toate aceste fenomene înfricoşătoare. Această concluzie l-a dus la zeificarea, la personificarea stihiilor naturii. Omul a văzut în fenomenele naturii acţiunea unor fiinţe supranaturale conştiente şi a înzestrat copacii, peştii, păsările, fiarele pădurii cu conştiinţă. Cerul poate fi bun, credea omul, şi atunci îi trimite soarele să-l încălzească, luna să-i lumineze calea noaptea — dar poate să se supere şi atunci îi trimite grindină, ploi torenţiale şi furtuni. De aceea, oamenii au început să adreseze soarelui, rîului şi vîntului rugăminţi, laude şi măguliri, căutînd să înduplece peştele să se lase prins, iar fiarele să nu-i atace şi să li se supună. Bineînţeles, ar fi greşit să ne închipuim că omul primitiv era un gînditor care îşi frămînta mintea ca să afle cauza diferitelor fenomene. Omul n-a putut să-şi pună

Scanned with OKEN Scanner

de la început astfel de probleme, ci abia pe o treaptă anumită şi destul de înaltă a dezvoltării sale.

Prin urmare, primele reprezentări despre existenţa unor forţe necunoscute şi atotputernice în puterea cărora se găsesc şi oamenii, şi toate obiectele care îl înconjoară, s-au născut din neputinţa omului primitiv în lupta lui împotriva naturii. Aceasta a şi fost izvorul primordial din care s-a format credinţa în zei, diavoli, îngeri, spirite bune şi spirite rele, precum şi reprezentările religioase despre facerea lumii şi a omului de către dumnezeu.

După cum vedem, primele credinţe religioase ale omului primitiv au constat în zeificarea obiectelor şi fenomenelor naturii. Omul adoră soarele, cerul, pămîntul, apa, fulgerul, tunetul, vîntul etc. Divinizarea apei ocupa un loc important în primele forme pe care le-a avut religia. Încă la începutul istoriei lor, oamenii îşi dădeau perfect de bine seama de uriaşa importanţă a apei ca izvor al vieţii. Seceta omoară vegetaţia, apa însă îi dă viaţă. Rîul în veşnică mişcare este un drum viu, el nu numai că-l poartă pe om din loc în loc, dar îl şi hrăneşte. Iar în perioada revărsărilor de primăvară, rîul devine o forţă duşmănoasă şi poate să-i distrugă casa şi toată gospodăria. Oamenii înălţau rugăciuni rîurilor, lacurilor şi fîntînilor, iar pentru a îmbuna această forţă înfricoşătoare, îi aduceau jertfe : aruncau în apă cununi de flori, mîncare etc.

Oamenii primitivi zeificau focul, căci acesta juca un rol foarte important în viaţa lor. Pe foc îşi pregăteau hrana, focul îi apăra de frigul iernii, de fiarele de pradă etc. La început, focurile din vetre ardeau fără să se stingă. Aprinderea focului necesita eforturi uriaşe şi de aceea stingerea lui era privită ca o adevărată nenorocire. În mo-

Scanned with OKEN Scanner

mentul în care omul a învăţat să obţină focul prin frecare, el a făcut un uriaş pas înainte pe calea dezvoltării societăţii şi supunerii forţelor naturii. Odată cu descoperirea procedeelor de obţinere a focului, omul a căpătat posibilitatea să-şi fiarbă hrana, s-o păstreze şi, prin urmare, să nu mai fie silit să iasă la vînătoare pe vreme rea. Astfel, focul a încetat să mai fie o forţă duşmănoasă. Descoperirea focului a provocat o adevărată revoluţie în viaţa socială, aducînd omului dominaţia asupra uneia din forţele naturii.

Oamenii din vechime credeau că focul posedă forţa de a-i apăra şi de a-i purifica. Această credinţă s-a născut probabil datorită faptului că focul speria şi alunga din jurul aşezărilor omeneşti fiarele sălbatice. Ea a dăinuit mult şi după ce omul a învăţat să folosească focul. Oamenii sileau vitele să treacă printre două rînduri de ruguri aprinse şi săreau şi ei peste foc ca să se cureţe de boli şi duhuri rele.

In viaţa omenirii focul are o însemnătate atît de atotcuprinzătoare, încît pe pămînt nu există nici un popor ale cărui mituri să nu vorbească de forţa lui divină. Asemănarea caracteristică a acestor mituri la diferite popoare constă în zeificarea acestei forţe a naturii. O veche legendă hindusă despre zeul focului Agni povesteşte că în timpuri grele, cînd oamenii mureau de frig şi foame, s-a întîmplat o mare minune. Un tîmplar a făcut o cruce de lemn. Într-una din crăpăturile acestei cruci şi-a făcut sălaşul neprihănita zeiţă Maia, care a avut de la zeul cerului un fiu, Agni. Acesta a dat oamenilor căldură şi lumină şi apoi a murit pe cruce ca să renască din nou. Zeul Agni era slăvit şi lăudat de oameni. În fiecare dimineaţă, în templele din India avea loc ceremonia aprinderii focului sacru şi adorarea lui.

Scanned with OKEN Scanner

După o veche legendă greacă, oamenii pe care i-a creat Prometeu se aflau în stare de sălbăticie și primitivitate. Le lipsea focul pe care Zeus, cel mai mare dintre zei, îl păzea cu străşnicie. Prometeu, din dragoste pentru oamenii pe care îi crease, n-a vrut însă să-i lase să depindă cu totul de zei. El s-a furişat în taină la vatra sfîntă a lui Zeus, a furat focul şi l-a adus oamenilor. Prometeu a plătit scump îndrăzneala sa. Ţintuit de o stîncă în Caucaz, la porunca lui Zeus, el a trebuit să sufere veacuri de-a rîndul o caznă cumplită: în fiecare zi un vultur îi sfîşia ficatul, care îi creştea din nou noaptea, pentru ca a doua zi chinul să se repete din nou.

Miturile unor triburi australiene povestesc că scînteia divină a focului a fost adusă în taină din cer de o păsărică micuţă, care a ascuns-o sub coadă.

Oamenii primitivi nutreau aceleaşi sentimente de frică şi respect religios faţă de păduri, crînguri şi copaci. Acest lucru nu trebuie să ne mire. Pentru omul primitiv pădurea era un izvor de viaţă. Cultivarea primitivă a pămîntului prin despădurire, cînd pădurea se doboară şi se arde pentru a se putea smulge terenuri arabile, îi făcea pe locuitorii pădurilor să muncească din greu şi să simtă dependenţa lor de pădure. Pădurea cu lacurile ei tăcute, cu mlaştinile de nestrăbătut şi cu apele ei curgătoare este nu numai părintele vechii agriculturi, ci şi al industriei: lemnul se folosea pe scară largă pentru confecţionarea diverselor obiecte şi, în primul rînd, pentru construirea principalului mijloc de comunicaţie — barca. Ca să „atragă“ de partea sa bogăţiile pădurii, oamenii aduceau jertfe. Ei îşi agăţau darurile de ramuri sau le aşezau la rădăcina copacilor. Zeificarea pădurilor a durat foarte multă vreme. În societatea sclavagistă, de pildă în Grecia antică,

Scanned with OKEN Scanner

au fost create imaginile poetice ale „driadelor“ — spiritele copacilor. Mituri poetice care personifică pădurea s-au păstrat la diferite popoare și mai tîrziu.

Soarele este cel mai puternic izvor de viață de pe pămînt. Din vremurile cele mai vechi oamenii s-au bucurat de acțiunea binefăcătoare a razelor solare. Dar soarele le apărea ca o ființă supranaturală, care poate, după bunul său plac, să-l fericească sau să-l distrugă pe om.

Soarele era obiectul unei deosebite adorări la slavii antici. Astfel în „Cîntec despre oastea lui Igor“ — un minunat și vechi poem rus din secolul al XII-lea, în care se descrie expediția nereușită întreprinsă de cneazul Igor Sveatoslavici din Novgorod-Seversk [1] împotriva poloveților în anul 1185 — întreaga natură este vie și populată de ființe supranaturale. Aici avem de-a face cu rămășițe ale păgînismului care pe atunci era pe cale de dispariție. Natura participă activ la durerile și bucuriile oamenilor ; știind că oastea rusească merge la pieire sigură, ea caută să-i dea de veste cneazului Igor în repetate rînduri. Pregătirile în vederea campaniei se fac sub semnul unor sumbre prevestiri. Natura încearcă parcă să-l împiedice pe Igor să înfăptuiască expediția pe care a pus-o la cale. Păsările și animalele dau alarma, furtuna, prin bubuituri înfundate, îi prevestește nenorocirea. Soarele se întunecă. Dar iată că Igor pornește în expediție :

„Soarele-i tăia
cu-ntunecime drumul ;
noaptea, gemîndu-i cu vifor,
pe păsări le trezea ;
fiarăle urlau“ [2]

---

[1]) Novgorodul de nord, din cnezatul cu același nume, la nord-est de Kiev, între Nipru și Don. — **Nota Trad.**

[2]) Cîntec despre oastea lui Igor, Editura „Cartea Rusă“, 1951, pag. 21.

Scanned with OKEN Scanner

Igor însă își continuă drumul. După ce polovețiii îi învinge pe ruși și vestea înfrîngerii lui Igor ajunge în Rusia, Iaroslavna, soția lui Igor, se adresează soarelui, dojenindu-l că nu i-a ajutat soțului ei :

„Soare tu, de trei ori luminate !
Tuturor ești cald și mîndru.
Pentru ce, stăpîne, ai trimis
razele tale fierbinți
peste oștenii dragului meu drag ?
In cîmpul fără apă
arcurile le-au plesnit de sete,
tolbele li s-au chircit de-amar" [1]

Numeroase monumente stau mărturie zeificării soarelui de către slavi. Astru dătător de viață, soarele era adorat și de alte popoare, care îl socoteau o divinitate bună și milostivă. Totodată, oamenii credeau că soarele pedepsește faptele rele și neadevărul. Alteori ei și-l închipuiau o ființă rea, care aduce seceta și din această cauză distruge viața.

Așadar, la apariția religiei, oamenii credeau că fenomenele naturii sînt ființe supranaturale, zei înzestrați cu conștiință, voință și putere asupra oamenilor. Pe măsură ce viața socială și gîndirea omului s-au dezvoltat, omul a început să diferențieze de fenomenele și obiectele din natură ființele misterioase, supranaturale, născocite de el.

Apariția credinței în existența sufletului constituie un moment foarte important în evoluția religiei. Această credință a apărut încă atunci cînd omul primitiv nu avea o idee justă despre felul cum este alcătuit corpul său. Astfel de fenomene neînțelese omului, ca somnul, bolile, moartea etc. erau considerate drept rezultatul manifestării unor forțe misterioase, supranaturale. Credința omului primitiv în existența unui alt „eu", a sufletului, s-a

[1]) Cîntec despre oastea lui Igor, Editura „Cartea Rusă", 1951, pag. 45.

Scanned with OKEN Scanner

putut întări mai ales datorită viselor. Visîndu-l sănătos şi înfloritor pe fratele sau părintele său mort, omul primitiv era convins că în timpul somnului venise să-l vadă de pe cealaltă lume un alter ego [1] al celui decedat. Şi deoarece în vis uneori mortul are însuşiri şi puteri pe care de fapt nu le poate avea — de pildă zboară, umblă pe apă, trece prin foc şi nu arde — omul primitiv a ajuns la concluzia că ceea ce i se arată în vis nu e altceva decît sufletul mortului despărţit de trup şi că acest suflet are însuşiri supraomeneşti, supranaturale.

Oamenii primitivi îşi explicau visul ca o stare anumită în care sufletul omului iese din corp şi rătăceşte separat de el, o stare în care nu acţionează omul, ci un alter ego al lui. În timpul somnului sufletul omului părăseşte trupul acestuia şi pleacă la drum. El se întîlneşte cu prietenii, cu rudele lui decedate, vizitează locuri, pe unde omul a mai fost odată. De aceea era oprit să trezeşti pe cineva care doarme, căci s-ar fi putut întîmpla ca sufletul să nu reuşească să se întoarcă la timp în trupul părăsit şi atunci omul trebuia neapărat ori să moară, ori să se îmbolnăvească. De asemenea, nu se putea nici să-l mişti din loc, ca nu cumva sufletul să nu-şi mai găsească trupul părăsit şi omul să moară. După cum arată savanţii, cuvîntul „suflet“ vine de la cuvîntul „a sufla“. Se credea că după moarte, sufletul iese pe gură şi pe nas. La multe din popoarele primitive au existat chiar capcane speciale pentru a opri sufletul în trup şi a nu-l lăsa pe om să moară.

Astfel, treptat, omul şi-a creat în imaginaţia sa o lume nouă de fiinţe pe care le respecta şi le iubea — dacă îi aduceau foloase — ori de care se temea — dacă îi aduceau pagube. În imaginaţia sa,

[1]) Un alt eu însumi, în latină. — **Nota Trad.**

omul primitiv popula cu aceste spirite aerul, pămîntul, pădurile şi cîmpiile.

Întreaga natură îi apărea omului primitiv plină de duhuri rele şi duhuri bune. După credinţa lui, aceleaşi spirite puteau să facă şi bine şi rău. O dată cu aceste reprezentări s-au născut şi primele ritualuri : mijloace cu ajutorul cărora omul căuta să determine spiritele să acţioneze în favoarea lui. Ciukcii [1], de pildă, aveau credinţa că dacă omul are un „nume rău", spiritele rele nu-l vor mai urmări. Cu cît va avea un nume mai rău, cu atît mai bună are să-i fie viaţa : nimeni n-o să-l invidieze pentru că are un nume rău, aşa că nici spiritele rele n-o să-i dea atenţie omului cu nume rău. De aceea părinţii dădeau copiilor nume din cele mai jignitoare şi umilitoare, ori încearcau să păcălească spiritele rele, numindu-şi copilul „Ravtunia" — ceea ce înseamnă : „nu-i acasă". Dînd un astfel de nume băiatului, părinţii credeau cu naivitate că spiritele rele, tot aşteptînd să se întoarcă acasă cel ce se ascunde sub acest nume, au să-şi piardă pînă la urmă răbdarea şi au să-l lase în pace. Un alt nume era „Rîntîmrghin", ceea ce însemna „lepădatul". Puteau oare spiritele să-şi închipuie că acest nume se dă unui fiu iubit ?

Omul a visat dintotdeauna să învingă moartea, aşa că e puţin probabil să existe pe pămînt un vis mai vechi decît acesta. Multă vreme mintea omului n-a vrut să se împace cu gîndul că moartea este un fenomen inevitabil. În miturile, legendele şi cîntecele tuturor popoarelor, eroii luptă împotriva morţii şi mulţi din ei au darul miraculos de a învia morţii. Basmul popular rus despre apa vieţii şi a morţii ascunde în el acelaşi vis al oamenilor de a găsi un mijloc în stare să insufle viaţă într-un corp înţepe-

---

[1]) Ciukci — populaţie din nordul Uniunii Sovietice. — **Nota Trad.**

nit. Se credea că sufletul unui mort continuă să participe activ la tot ce se petrece cu oamenii vii şi că putea să aibă asupra lor o influenţă binefăcătoare sau dăunătoare. De aici a luat naştere şi s-a răspîndit cultul strămoşilor. După credinţa omului primitiv, sufletele rudelor moarte îl apărau de răul pe care i-l puteau face sufletele duşmanilor lui morţi. Crezînd că sufletele morţilor vor proteja rudele rămase în viaţă şi nu vor fi supărăcioase şi răzbunătoare dacă vor fi sătule şi vor sta la căldură, omul primitiv căuta să le îmbuneze aducîndu-le jertfe. Oamenii primitivi socoteau că recoltele bune, înmulţirea vitelor şi alte binefaceri ale vieţii le datorează strămoşilor morţi. Fiecare gintă considera drept zei ocrotitori pe morţii ei, ale căror morminte, chipuriile, apărau pămîntul gintei. Trăsături ale cultului strămoşilor se mai întîlnesc şi astăzi la unele popoare mai înapoiate, la care s-au mai păstrat rămăşiţe ale orînduirii gentilice.

Ce a servit drept bază pentru apariţia unor astfel de reprezentări ? Noţiunile de viaţă, moarte şi suflet s-au format la omul primitiv în urma observaţiilor făcute asupra fenomenelor naturii înconjurătoare, care în fiecare an moare iarna sub asprimea frigului şi se întoarce din nou la viaţă primăvara, sub acţiunea binefăcătoare a căldurii soarelui. Aceste observaţii i-au insuflat ideea că şi morţii se pot întoarce la viaţă. Să nege distrugerea, moartea trupului omenesc ar fi fost absurd ; altceva era sufletul pe care nimeni nu-l văzuse niciodată. Astfel, oamenii îşi găsiră consolarea în faptul că, după cum natura murind iarna nu dispare cu totul, ci numai se cufundă în somn, aşa şi sufletul omului nu piere după moartea trupului, ci continuă să trăiască.

Fenomenele opuse ca lumina şi întunericul, ziua şi noaptea, căldura şi frigul, primăvara şi iarna, trezia şi somnul erau personificate în reprezentările

Scanned with OKEN Scanner

omului primitiv în legătură cu noţiunile de viaţă şi moarte. Oamenii primitivi nu făceau deosebire între conştiinţa omului treaz şi vise ; visele le păreau tot atît de adevărate ca şi realitatea. Iată de ce visele au constituit unul din izvoarele credinţei în existenţa unui suflet de sine stătător, separat de trupul omului.

Dar dacă sufletul pleacă din trup o dată cu respiraţia, ce se face el după moarte ? O încercare de a răspunde la această întrebare a fost ideea migraţiunii sufletelor. Oamenii primitivi credeau că sufletele morţilor continuă să ducă şi după moarte acelaşi fel de viaţă. Ei erau încredinţaţi că trecînd într-o altă lume, sufletul are nevoie de mîncare, apă şi chiar de obiecte de uz casnic. O dată cu mortul erau îngropate şi lucrurile care se credea că îi erau necesare şi la care acesta ţinuse deosebit de mult. Una din cărţile apărute în Uniunea Sovietică se ocupă de descoperirile arheologice făcute de mai mulţi savanţi sovietici în Regiunea Autonomă Gorno-Altai, cu prilejul săpăturilor făcute în opt gorgane[1] din aimak-ul[2] Pazirik Ulaganski în care fuseseră înmormîntaţi cîţiva din reprezentanţii aristocraţiei tribale[3].

În ciuda faptului că mormintele fuseseră prădate în timpurile vechi, în ele s-au mai păstrat multe obiecte pe care arheologii au arareori fericirea să le descopere. Gheţurile veşnice care s-au format sub gorganele clădite din bucăţi de stîncă au făcut posibilă conservarea pe vecie a numeroase obiecte de

---

[1]) Movile în care se află morminte străvechi. — **Nota Trad.**

[2]) Raion (în regiunea Autonomă Gorno-Altai şi în R.A.S.S. Buriat-Mongolă). — **Nota Trad.**

[3]) Vezi **S. I. Rudenko.** „Cultura populaţiei din Gorno-Altai în vremea sciţilor", Editura Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S., 1953.

Scanned with OKEN Scanner

artă şi de uz casnic confecţionate din lemn, piele şi pîslă — covoare, ţesături şi multe altele. Unele din ele arată exact aşa cum arătau în clipa cînd au fost aşezate în mormînt. S-au păstrat, de pildă, trupurile cailor cu tot harnaşamentul lor bogat, corpurile îmbălsămate ale oamenilor, pe care s-au găsit multe detalii interesante, cum ar fi tatuajul de pe corpul bărbaţilor. Intr-un mormînt a fost găsit trupul unui ostean scit, înmormîntat împreună cu soţia lui şi cu tot ceea ce ar fi avut nevoie în timpul vieţii : cai, îmbrăcăminte, blănuri şi alimente (bucăţi de carne de berbec în pungi de piele, brînză). După cum vedem, oamenii primitivi îşi închipuiau că viaţa de dincolo de mormînt are forme asemănătoare cu viaţa pămîntească.

Oamenii credeau că toate obiectele şi fenomenele naturii sînt înzestrate cu suflet. Privindu-le prin analogie cu organismul lor şi personificîndu-le, oamenii primitivi au început să atribuie o forţă supranaturală nu obiectelor şi fenomenelor naturii, ci spiritelor care s-ar ascunde în ele.

Iată de ce orice religie are la baza ei credinţa în spirite şi existenţa sufletului la toate obiectele şi fenomenele naturii.

Din această convingere s-a născut una din primele forme de credinţe religioase — totemismul. Totemul era spiritul care ocrotea ginta sau tribul. Totemismul era venerarea unor anumite specii de animale (uneori şi de plante). Fiecare gintă socotea că se trage dintr-un anumit animal şi îl venera ca atare. Membrii gintei considerau că întreaga specie a animalului respectiv — strămoşul lor — e sfîntă şi supusă aşa-numitului „tabu“, adică unei interdicţii, în virtutea căreia animalele aparţinînd speciei totem nu puteau fi nici omorîte, nici mîncate. Numai în anumite cazuri cu totul speciale se făcea sacrificarea rituală a animalului-totem. Unul din elementele cele mai importante ale cultelor totemice sau jocurile în

Scanned with OKEN Scanner

care oamenii se îmbrăcau în piei de animale închipuindu-le pe acestea. Astfel de jocuri sînt zugrăvite pe ferestrele catedralei Sf. Sofia din Kiev. Existau obiceiuri şi ritualuri bazate pe credinţa că omul poate atrage de partea lui forţa supranaturală a unor animale. Astfel era obiceiul de a agăţa pe porţi şi la intrarea în case carne de cerb, cranii de cai, ciori, coţofene şi bufniţe ucise şi de a se face pe acoperişuri şi deasupra ferestrelor figuri din lemn reprezentînd păsări, şerpi, cai şi ciini. Aceste figuri trebuiau să alunge spiritele rele, care, chipurile, puteau aduce boala şi moartea.

Credinţa în spirite ocupa un loc însemnat în reprezentările religioase ale tuturor popoarelor, inclusiv slavii vechi. Aceste credinţe au ajuns, într-o anumită măsură, şi pînă în zilele noastre. Aşa, de pildă, ţăranii superstiţioşi din satele ruseşti dinainte de revoluţie credeau că în fiecare casă trăieşte domovoi, duhul casei, în pădure — leşi, duhul pădurii, iar în ape — rusalcele, zînele apelor şi vodeanoi, duhul apei.

In nuvela „Lunca Biejei“ de I. S. Turgheniev sînt descrise astfel de superstiţii — ecouri ale trecutului îndepărtat.

„Bîtlanul ţipă iar deasupra rîului.

— Ian auzi ! tresări Kostea. Poate-i leşi, duhul pădurii...

— Leşi nu ţipă, e mut, replică Iliuşa. Numai bate din palme şi pîrîie crengi...

— Da' ce, tu ai văzut pe duhul pădurii ? — întrerupse Fedea batjocoritor.

— Nu, nu l-am văzut, şi să mă ferească dumnezeu să-l văd ; dar l-au văzut alţii. Aşa, nu de mult, un om din sat de la noi a avut o păţanie ; un leşi l-a purtat prin pădure şi tot îl învîrtea în jurul unei poieni... De-abia în zori de ziuă a putut nimeri acasă.

— Dar l-a văzut ?

— L-a văzut. Zice că-i mare, mare şi posomorît la faţă şi se tot ferea după un copac — nu-l putea vedea bine ; parcă se ascundea de lumina lunei, şi se uita cu nişte ochi mari, mari şi tot clipea... clipea...

— Ce spui ! strigă Fedea înfiorîndu-se şi cufundîndu-şi capul între umeri. Brr !

— De ce-or fi pe lumea asta asemenea spurcăciuni ? — observă Pavel — zău aşa.

— Nu vorbi aşa, să nu te audă ! zise Ilia"[1].

Personificarea naturii a fost o etapă importantă în evoluţia reprezentărilor religioase. Explicînd toate fenomenele lumii înconjurătoare prin prezenţa unor forţe spirituale ascunse, oamenii au început să asocieze cele mai puternice fenomene ale naturii cu activitatea spiritelor pe care le socoteau cele mai puternice. Aceste spirite au primit denumirea de zei. Reprezentările despre spirite şi zei se schimbau şi evoluau, dar ceea ce rămînea neschimbat în esenţa sa era năzuinţa omului de a împăca, de a îmbuna şi atrage de partea lui aceste forţe supranaturale.

Oamenii căutau să îmbuneze şi să atragă de partea lor fiinţele supranaturale, aducîndu-le jertfe şi daruri. Dacă jertfele şi darurile aduse nu-şi atingeau scopul, de pildă, nu ploua multă vreme sau, dimpotrivă, ploua prea mult, oamenii primitivi încercau să supună aceste forţe prin formule magice şi prin farmece. Acţiunile magice sînt proprii oricărei religii. Zeificînd fenomenele şi obiectele naturii, oamenii primitivi încercau să-şi exercite influenţa asupra lor prin formule magice, ritualuri şi vrăjitorie. Credinţa că anumite acţiuni, cuvinte sau formule magice ar putea ajuta să se obţină din partea spiritelor rezultatele dorite a dat naştere diferitelor ritualuri magice.

Oamenii credeau că anumite cuvinte, rostite o dată cu executarea unor anumite acţiuni şi însoţite

---

[1]) **I. S. Turgheniev.** Povestirile unui vînător, Editura Tineretului, 1957, pag. 85.

Scanned with OKEN Scanner

de anumite daruri, influențează spiritele. La început, asemenea formule magice se rosteau în comun, mai tîrziu însă, au început să se ocupe de aceasta numai anumiți „specialiști", care aveau pretenția că ar cunoaște tainele vrăjitoriei. Oamenii credeau că vrăjitorii sau preoții pot să comunice direct cu zeii și spiritele, că sînt în legătură tainică cu natura și le atribuiau acestora capacitatea de a porunci vînturilor și ploilor, de a aduce seceta și furtuna, de a îmbolnăvi vitele și oamenii, precum și priceperea de a-l schimba pe om în diferite obiecte și de a-și schimba ei înșiși înfățișarea după voie. Basmele multor popoare, descrierile unor asemenea „schimbări" reflectă tocmai concepția despre lume a păgînismului. Credința în asemenea „schimbări" mai dăinuie și astăzi la unele popoare. În general, rămășițele credințelor primitive păgîne se păstrează foarte multă vreme sub forma unor ritualuri și superstiții ; ele se mai întrevăd uneori în cîntecele populare sau sînt împletite cu ideile creștine.

Drept confirmare citățm mărturia unui ziarist mexican, Luis Suarez, care acum cîțiva ani a vizitat satul Sierra Ciapaz, locuit de indieni, descendenți ai vechiului trib „maya". Iată ce scrie el :

„Indienii Ciapaz au păstrat pînă în zilele noastre o formă primitivă de instituții economice și culturale, deși, bineînțeles, au fost influențați într-o anumită măsură de conchistadorii [1] spanioli și cultura mexicană modernă...

Am trăit o săptămînă întreagă în mijlocul acestor indieni amabili, veseli și ospitalieri. Am avut prilejul să asist la unele din ceremoniile lor religioase, foarte originale, care se deosebesc mult de ritualul

---

[1]) Conchistadori — cuceritori spanioli care au acaparat la sfîrșitul secolului al XV-lea și la începutul secolului al XVI-lea uriașe teritorii ale Americii Centrale și de Sud. N. Red.

religiei catolice oficiale. Impărtăşind învăţătura creştină, ei nu au uitat nici religia strămoşilor lor — cultul Soarelui. Adeseori poţi vedea cum ţăranii, ieşind din biserică, se îndreaptă să ceară ajutor vrăjitorului"[2].

La început, ritualurile magice se săvîrşeau în orice timp al anului, mai tîrziu, însă, ele au început să fie efectuate în anumite anotimpuri, de obicei în momentele care marcau o schimbare radicală în viaţa naturii (trecerea de la iarnă la primăvară, de la vară la toamnă) sau în activitatea gospodărească a oamenilor (scoaterea vitelor la păşunat, începutul semănatului, strîngerea recoltei). Aşa au luat naştere sărbătorile religioase. La aceste sărbători oamenii aduceau jertfe pentru a-i îmbuna pe zei şi a-i determina să le ajute la muncile agricole, ca să poată obţine o recoltă bogată şi să-şi înmulţească vitele.

Sărbători şi ritualuri în legătură cu diferitele momente ale producţiei agricole găsim de asemenea şi la strămoşii noştri — slavii vechi. Nu este de loc întîmplător faptul că proverbele şi zicalele populare parcă formează un „curs complet" de agricultură, cuprinzînd sfaturi şi îndrumări — rod al unei experienţe îndelungate.

Ciclul sărbătorilor populare ale slavilor începea de obicei iarna, la sfîrşitul lunii decembrie, în timpul solstiţiului de iarnă, adică în momentul cînd soarele „îmbătrînit" începe din nou să prindă puteri, cînd zilele încep să se mărească, iar nopţile să se scurteze. Creşterea zilei la sfîrşitul iernii şi apropierea primăverii era o perioadă foarte importantă pentru omul slav, a cărui ocupaţie era cultivarea pămîntului. Prima sărbătoare din această perioadă era Koleada (în unele locuri Koleada era cunoscută sub denumirea de Ovsean, Tausen).

---

[2] Ziarul „Vecerneaia Moskva" din 8 august 1956.

Scanned with OKEN Scanner

În timpul Koleadei se practica un întreg ciclu de obiceiuri legate de ghicit. Tot ce se petrecea în aceste nopți avea o anumită semnificație și prevestea ori ceva bun, ori ceva rău. Dorința omului de a-și cunoaște soarta l-a făcut să caute să smulgă naturii răspunsul la întrebările care-l frămîntau.

Cîntecele și ritualurile care se executau în timpul Koleadei conțineau formule magice pentru obținerea unei recolte bune și pentru înmulțirea vitelor. Modul de viață al slavului cultivator de pămînt și-a pus amprenta pe aceste ritualuri. Ciclul de sărbători și ritualuri de iarnă se termina cu vesela sărbătoare a lăsatei secului, prin care oamenii își luau rămas bun de la iarnă.

O dată cu venirea primăverii, cînd soarele strălucește puternic și e mai cald, cînd natura se înviorează, „învie din morți", și razele de primăvară ale soarelui trezesc natura din înțepenirea care o cuprinsese în timpul iernii, slavul cultivator de pămînt începea și el să nutrească noi speranțe și să aibă noi griji. În cinstea primăverii, înainte de a începe muncile agricole, se ținea o sărbătoare de mai multe zile în cursul căreia, prin diferite ritualuri, se făcea purificarea magică a vitelor și a locuințelor de „duhuri rele" și se aduceau jertfe spiritelor strămoșilor. În acele zile se punea pe mormintele rudelor pîine, carne, mied[1] și ouă vopsite. Anumite aspecte ale acestui ritual s-au păstrat pînă în zilele noastre.

În iunie, cînd, sub acțiunea forței dătătoare de viață a soarelui, natura reînvie și plantele înfloresc din plin, slavii sărbătoareau noaptea sfîntului Ivan Kupala. Această sărbătoare coincidea cu solistițiul de vară.

Potrivit unei credințe populare, în noaptea de Ivan Kupala se petrec o mulțime de minuni și fe-

[1]) Băutură obținută prin fermentația alcoolică a mierii cu apă și folosită mai ales de slavi. — **Nota Trad.**

nomene miraculoase ; ierburile şi copacii capătă însuşiri supranaturale. Noaptea aceasta era considerată ca cea mai prielnică pentru culegerea ierburilor de leac. Ierburile culese în noaptea de Ivan Kupala erau considerate mijloace împotriva duhurilor rele, bolilor şi nenorocirilor. Iar săriturile peste focurile aprinse te fereau de boală şi deochi.

Foarte răspîndită era sărbătoarea care se ţinea în cinstea zeului Iarilo. Acest zeu personifica puterea năvalnică a naturii în timpul verii şi primăverii şi simboliza forţa avîntată şi tinerească a iubirii şi fecundităţii. Din această cauză sărbătoarea lui Iarilo era întovărăşită de diferite ritualuri la baza cărora se afla venerarea zeului iubirii. După credinţa poporului bielorus, Iarilo personifica forţa fecundităţii care se manifesta din plin în timpul primăverii şi verii, cînd pămîntul „poartă“ ierburile. Sărbătoarea lui Iarilo avea loc la mijlocul lunii iunie. Pînă la jumătatea secolului al XVIII-lea, în această zi la Voronej, în piaţa de lîngă vechile porţi Moskovskie, se adunau orăşenii şi ţăranii din împrejurimi, alegeau un om care trebuia să-l închipuie pe Iarilo şi-l îmbrăcau în veşminte viu colorate şi pitoreşti. Astfel înveşmîntat, acesta umbla prin piaţă cîntînd şi dansînd, împreună cu întreg poporul. În timpul acestor sărbători, de asemenea, se practicau diferite ritualuri magice.

Ca şi religia, cultul religios se schimba şi se complica o dată cu trecerea timpului, pe măsură ce se schimba şi se complica viaţa socială a oamenilor. Urme ale magiei primitive pot fi găsite însă la toate cultele religioase din zilele noastre, inclusiv cele creştine.

Multă vreme creştinismul a făcut casă bună cu păgînismul. Tradiţiile ritualurilor păgîne s-au dovedit a fi foarte trainice în conştiinţa oamenilor şi în modul lor de viaţă. Aceste tradiţii se împleteau cu ritualurile şi sărbătorile creştine. Aşa, de pildă,

sărbătorirea „naşterii lui Hristos“ a păstrat în ea urme din vechea sărbătoare agricolă Koleada. Pînă nu de mult erau încă larg răspîndite astfel de obiceiuri păgîne ca ghicitul „de sărbătorile crăciunului“ şi costumarea. In duminica floriilor trebuia să ai neapărat ramuri înflorite de salcie care, după credinţa slavilor, alungă duhurile rele şi bolile pe care acestea pot să le aducă ; era obiceiul ca lovindu-l pe om cu salcia să spui : „sănătate în casă, boală în pădure“. Urmele obiceiurilor păgîne s-au păstrat şi în obiceiurile de paşti. În zilele paştilor are loc, de pildă, „pomenirea“ morţilor : rudele celor morţi se duc la cimitir şi aşază pe morminte diferite bucate sărbătoreşti şi stropesc mormîntul cu mied şi apă. Aşadar, în obiceiurile creştine se găsesc multe rămăşiţe ale obiceiurilor păgîne.

Şi acum să rezumăm cele spuse. Ştiinţa a stabilit că religia n-a existat întotdeauna, că ea a apărut pe o anumită treaptă de dezvoltare a societăţii. Religia s-a născut datorită neputinţei şi slăbiciunii omului primitiv în faţa forţelor naturii. Această neputinţă a dat naştere în mintea omului la ideea că în lumea ce îl înconjoară există fiinţe deosebite, supranaturale, care pot să-l ocrotească sau să-i aducă nenorociri. Zeificînd fenomenele naturii, oamenii primitivi au căutat să-şi exercite influenţa asupra lor prin formule magice, ritualuri şi aducere de jertfe.

Scanned with OKEN Scanner

Cum au apărut Zeii „Atotputernici"

Reprezentările fantastice ale oamenilor despre forţele naturii nu rămîneau aceleaşi, ci se schimbau pe măsura dezvoltării societăţii omeneşti. Dar conţinutul principal al religiei, adică credinţa în supranatural, rămînea neschimbat.

Credinţa în zei şi spirite încătuşa energia omului şi îl împiedica să cunoască în mod activ lumea înconjurătoare. Totuşi, dorinţa de a fi sătul, îmbrăcat şi de a avea un adăpost se dovedea a fi mai puternică decît zeii şi spiritele. Natura era aceea care îi dădea omului bunurile materiale şi cu cît pătrundea el mai mult tainele ei, cu atît îi venea mai uşor să-şi procure toate cele necesare. În procesul muncii omul a învăţat treptat, pas cu pas, în decursul veacurilor, să cunoască şi să supună tot mai mult forţele naturii. A supus forţa vîntului şi a apei şi a creat mori de vînt şi mori de apă, corăbii cu pînze. A silit forţa aburului să-i servească — şi a creat maşini cu aburi. A cucerit aerul — şi a construit avioane, începînd să zboare mai repede, mai departe şi mai sus decît păsările cele mai iuţi. Însă pentru toate acestea a fost nevoie de veacuri îndelungate şi de milenii de muncă încordată.

În lupta cu natura, omul primitiv se dezvolta extrem de încet. În timp ce-şi procura cele necesare vieţii şi lupta pentru existenţă, omul a acumulat şi

Scanned with OKEN Scanner

și-a transmis din generație în generație o experiență din ce în ce mai bogată, îmbunătățindu-și totodată uneltele de muncă. Dezvoltînd treptat forțele de producție, perfecționînd uneltele de producție, căpătînd experiență în producție și deprinderi de muncă, oamenii și-au mărit puterea asupra naturii. Ei au învățat să topească metalele și să facă din ele diferite unelte. Astfel au apărut toporul și plugul de fier. Cu ajutorul uneltelor de fier oamenii au început să taie pădurile și să cultive suprafețe tot mai întinse de pămînt. Societatea omenească progresa mereu; se perfecționau uneltele de producție, se dezvoltau agricultura, creșterea vitelor și meșteșugurile. Se desăvîrșeau și deprinderile oamenilor în muncă, priceperea lor de a folosi uneltele de producție și în același timp creștea productivitatea muncii.

Toate acestea au dus la diviziunea socială a muncii. Unii au început să se ocupe de agricultură, alții și-au format ca îndeletnicire principală creșterea vitelor. Aceasta a fcst prima mare diviziune a muncii. Datorită ei productivitatea muncii a crescut foarte mult. Oamenii au început acum să dobîndească mult mai multe produse ca înainte. Aceste produse nu numai că ajungeau să satisfacă necesitățile comunei primitive, dar oamenilor le rămînea și un surplus pe care îl puteau schimba pe alte produse și obiecte ale muncii.

Proprietatea comună din comuna primitivă avea la bază munca în comun. Atîta timp cît uneltele de muncă erau rudimentare, omul nu putea să muncească de unul singur căci cădea foarte repede pradă foamei sau fiarelor sălbatice. Atunci însă cînd uneltele de muncă s-au mai perfecționat, cînd îndemînarea a mai crescut, necesitatea muncii în comun a dispărut de la sine. Omul putea să-și are pămîntul și singur cu plugul de fier, iar îm-

Scanned with OKEN Scanner

potriva fiarelor de pradă avea acum arme de metal. Cu timpul uneltele de muncă și armele de vînătoare devin proprietatea unor indivizi izolați care, o dată cu aceasta, devin și proprietarii produselor dobîndite cu ajutorul acestor unelte și arme. Interesele diferiților indivizi încep să fie în dezacord cu interesele comunei.

Pătrunderea schimbului și a proprietății private în relațiile din sînul gintei a dus la descompunerea acesteia. Familii întregi care înainte făceau parte din comunele gentilice încep să se desprindă și să-și ducă gospodăria separat. Între ele se naște diviziunea muncii și se dezvoltă schimbul care începe să surpe vechile legături gentilice dintre oameni și treptat sapă comuna din interiorul ei. Așa se naște producția privată. Iar producția privată aduce după sine instaurarea proprietății private asupra uneltelor de muncă, asupra mijloacelor de producție și asupra produselor. Începe să se dezvolte interesul privat, tendința unor oameni de a se îmbogăți pe spinarea altora.

În comuna primitivă se naște împărțirea în săraci și bogați. Unele familii se îmbogățesc, altele se ruinează și încep să depindă de cei bogați. Apare noțiunea de „al meu" și „al tău". Apare setea de îmbogățire, inegalitatea, asuprirea, exploatarea.

Astfel, pe baza diviziunii sociale a muncii și pe baza proprietății private asupra mijloacelor de producție, au apărut exploatatorii și exploatații, bogații și săracii. În locul muncii în comun, al proprietății comune și al egalității care a existat între oamenii primitivi, apare orînduirea proprietății private, inegalitatea între clase, exploatarea și asuprirea.

În societățile bazate pe producția privată și pe proprietatea privată omul este lăsat în seama sa.

Scanned with OKEN Scanner

Aceasta duce la lichidarea colaborării ce exista între oameni în procesul de producţie social şi la înlocuirea acesteia cu lupta tuturor împotriva tuturor. Schimbările din modul de producţie al bunurilor materiale, din relaţiile sociale, au determinat schimbări şi în religie. Pe măsura descompunerii orînduirii comunei primitive, şi a apariţiei proprietăţii private, se schimbau şi reprezentările religioase ale oamenilor. Cît timp oamenii au trăit în ginţi, fiecare comună gentilică îşi avea zeii săi. Zeităţile gentilice nu aveau nume şi persoană şi nu erau considerate atotputernice şi omniprezente. O dată cu descompunerea societăţii primitive şi cu apariţia proprietăţii private, zeii încetează să mai semene unul cu altul, primesc fiecare un nume, o viaţă proprie şi chiar o anumită specialitate.

Imaginile fantastice în care la început se reflectau numai forţele misterioase ale naturii capătă acum şi un caracter social.

În societatea împărţită în clase se schimbă şi reprezentările oamenilor despre funcţiile pe care le au zeii. Dacă în societatea neîmpărţită în clase zeii „administrau" numai fenomenele naturii, o dată cu apariţia statului, zeilor li se atribuie şi funcţii sociale, şi anume capacitatea de a conduce viaţa socială.

Pe treptele ulterioare ale istoriei, o dată cu apariţia claselor şi a puterii de stat, avînd în frunte împăraţi, faraoni sau voievozi, apărea şi un singur zeu atotputernic, dumnezeul[1] ceresc, iar în jurul lui o întreagă suită de îngeri şi sfinţi.

Procesul creării unui dumnezeu unic poate fi urmărit în mod concret dacă se studiază diverse materiale ale istoriei religiei. Zeii gentilici au fost treptat înlăturaţi şi locul lor a fost luat de zeii-

[1]) De altfel, dumnezeu însemna domnul zeilor (dominus dei — în latină). — Nota Trad.

autocraţi, a căror influenţă se întindea asupra unor state întregi. Religia însăşi a devenit un mijloc de asuprire de clasă, de întărire a puterii cnejilor, faraonilor sau împăraţilor.

Prima orînduire socială bazată pe exploatare a fost orînduirea sclavagistă. Statele sclavagiste au apărut în Egiptul antic, în India şi Grecia antică, cu trei, patru, cinci mii de ani în urmă. Împărţirea în sclavi şi stăpîni de sclavi avea la baza ei munca forţată a sclavilor.

Stăpînii de sclavi, ca să poată ţine sub ascultare masa de sclavi şi ca s-o silească să muncească pentru ei, au creat un aparat de stat cu armată, poliţie, închisori, tribunale şi alte mijloace de violenţă. După chipul şi asemănarea societăţii sclavagiste, zeii au fost împărţiţi în zei superiori şi zei inferiori. În fruntea lor se găsea un stăpîn suprem şi atotputernic, care nu era altceva decît copia împăratului de pe pămînt. Cînd a apărut monarhia — puterea unică în viaţa socială — atunci şi în ierarhia zeilor s-a stabilit o putere unică şi dintre toţi zeii a fost ales unul care a fost pus deasupra tuturor pentru a-i unifica. Au apărut în felul acesta zei dominanţi şi zei subordonaţi, zei principali şi zei secundari. În viaţa de pe pămînt exista un singur conducător suprem, împăratul sau faraonul, care avea sub ascultare guvernatori sau satrapi [1]. La fel stăteau lucrurile şi în cer.

„...Un dumnezeu unic — scria F. Engels — nu ar fi fost realizat niciodată fără un **monarh unic**... dumnezeul unic, care controlează numeroasele fenomene ale naturii ; care reuneşte forţele contrare ale naturii, nu este decît o copie a despotului o-

[1]) Satrap — guvernatorul unei provincii la vechii perşi. N. Red.

riental unic, care unifică, în aparenţă sau efectiv, oameni ale căror interese se ciocnesc“ [1].

Aşadar, în concepţia oamenilor, zeii au devenit împăraţi cereşti şi judecători cereşti. Pentru rolul de „împărat ceresc“ diferite popoare şi-au ales diferiţi zei.

La egiptenii antici postul de zeu principal era ocupat în diferite timpuri de diferiţi zei, şi anume de zeii soarelui Ra, Osiris şi Amon. Toţi ceilalţi zei însă — zeul răului Set, zeiţa fecundităţii Isis, zeul pămîntului Hed şi alţii — au avut o importanţă secundară mai mare sau mai mică. Acelaşi lucru se observă şi la celelalte popoare: la babilonieni, înaltul tron ceresc era ocupat de zeul Morduh, la grecii antici — de Zeus, zeul tunetului şi al fulgerului, iar la iranienii antici — de Ormuzd, zeul luminii etc. Ceilalţi zei aveau o situaţie de subordonare şi erau aşezaţi într-o ierarhie identică cu ierarhia stabilită pentru funcţionarii şi comandanţii din aparatul administrativ şi cel militar al împăraţilor de pe pămînt.

Aşadar, învăţăturile despre dumnezeu ale tuturor religiilor au fost deduse prin analogie cu formele şi obiceiurile orînduirii sociale de pe pămînt. Poporul avea numai un singur împărat sau faraon şi tot astfel numai un singur zeu domnea asupra lumii. Oamenii transpuneau în cer nu numai organizarea politică a societăţii de pe pămînt, ci şi privilegiile claselor stăpînitoare.

Cele mai caracteristice au fost credinţele religioase ale statelor sclavagiste din Egipt şi Babilon. În fruntea statului egiptean se afla un împărat numit faraon, care după moartea sa era trecut în rîndurile zeilor. Corpul lui era depus într-o uriaşă construcţie de piatră care se numea pira-

---

1) **K. Marx şi F. Engels.** Opere alese în două volume, vol. al II-lea, E.S.P.L.P., 1955, pag. 417.

Scanned with OKEN Scanner

midă. În felul acesta era zeificată puterea stăpînilor de sclavi. În statul sclavagist al Babilonului zeificarea puterii pămînteşti a căpătat o dezvoltare şi mai mare. Multe din aceste credinţe au trecut şi în religia creştină. Aşa, de pildă, preoţii babilonieni răspîndeau pe scară întinsă mitul despre zeul Tammuz care a înviat după moarte. Mai tîrziu, şi în religia creştină s-a născut legenda despre Isus. Tot babilonienii aveau o legendă în care se povestea cum a fost creată lumea şi cum i-au pedepsit zeii pe oameni pentru păcatele lor, trimiţînd asupra lor potopul.

La popoarele slave, procesul îndelungat şi specific al descompunerii orînduirii comunei primitive a dus de asemenea la înfiinţarea cnezatelor şi respectiv la crearea unor zei care personificau puterea claselor stăpînitoare. Zeii, care altădată nu erau decît nişte simple zeificări ale forţelor naturii, devin protectorii şi chiar creatorii închipuiţi ai unei sau altei forme de proprietate, de familie şi de organizare statală. Aceste zeităţi supreme încep să aibă faţă de spiritele mai mici rolul pe care îl aveau cnejii slavi faţă de poporul lor. Dintre zeii slavi cei mai puternici erau Svarog — zeul cerului, Dajdbog — zeul soarelui, Perun — zeul trăsnetului, Stribog — zeul vîntului, Veles sau Volos — zeul fecundităţii care ocrotea creşterea vitelor.

Cel mai puternic şi cel mai mare era însă Perun, stăpînul stihiilor. Chipul acestui zeu războinic, care alunga norii şi stăpînea trăsnetul, se găsea în multe oraşe. În număr mare aceste chipuri puteau fi găsite mai ales la Kiev şi Novgorod. În anul 908, cneazul Vladimir a ridicat zeului Perun o statuie din lemn, cu capul de argint, cu mustăţile şi urechile de aur, iar picioarele de fier. În faţa acestui chip cioplit ardea un foc care nu se

Scanned with OKEN Scanner

stingea niciodată, se săvîrşeau diferite ritualuri şi se aduceau jertfe. În anul 945, cneazul Igor a jurat în faţa acestui chip că va respecta tratatul pe care îl încheiase cu grecii. După creştinarea Rusiei kievlene, legendele despre Perun au fost trecute drept „moştenire“ proorocului Ilie.

Dajdbog — zeul soarelui şi al abundenţei, organizatorul vieţii pe pămînt şi producătorul tuturor bogăţiilor, se bucura de o deosebită veneraţie din partea slavilor de răsărit care erau agricultori şi crescători de vite. Dajdbog era considerat un zeu bun şi milostiv şi totodată cel care pedepsea orice rău şi neadevăr. Slavii credeau că există o ţară deosebită în care trăia Dajdbog; acolo poposea în timpul nopţii şi acolo îşi ascundea razele dătătoare de viaţă în timpul iernii. Letopiseţul lui Nestor pomeneşte despre „locul soarelui“ care se găseşte undeva departe spre răsărit, în ţara veşnicei veri şi a veşnicei vieţi. Legenda spune că în această ţară de basm, într-un palat de o rară frumuseţe, pe un tron înalt, şade zeul Dajdbog, înconjurat de curtea sa şi de familia sa numeroasă şi îi judecă pe oameni. Slavii credeau că locuitorii cerului au aceeaşi viaţă ca şi ei şi de aceea l-au înzestrat pe Dajdbog cu o familie numeroasă: lîngă tronul acestuia se aflau cei doi fraţi ai soarelui — luceafărul de dimineaţă şi luceafărul de seară, apoi şapte stele judecători şi şapte vestitori care zboară prin lume sub înfăţişarea unor „stele cu coadă“ (comete). Stelele ca şi soarele erau înzestrate cu puterea vieţii şi a fecundităţii. La mijlocul lui februarie ciobanii se rugau de stele ca acestea să facă oile cît mai fecunde: „Aprinde-te tu, stea luminoasă, colo sus, în ceruri, spre a noastră bucurie, aprinde-te spre a noastră mulţumire. Revarsă-ţi, o tu stea luminoasă, lumina ta nestinsă peste mioarele noastre cele bălaie“. De asemenea în popor se spune că „multe stele pe cer în zilele cră-

Scanned with OKEN Scanner

ciunului, recoltă îmbelşugată înseamnă". Dajdbog avea un unchi — luna [1] cea bătrînă şi pleşuvă — şi mulţi nepoţi ; el stăpînea douăsprezece împărăţii şi fiecare din ele era condusă de unul din cei doisprezece fii ai săi.

Slavii se închinau şi lui Veles sau Volos, „zeul vitelor", despre care s-au păstrat nenumărate legende. Acesta nu este lucru de loc întîmplător : vitele erau una din bogăţiile de seamă ale slavilor şi din această cauză „zeul vitelor" era unul din zeii lor cei mai importanţi. Dar nu numai locuitorii vechii Rusii se închinau zeului Volos, ci şi cehii, şi moravii, şi bulgarii. Din vechile letopiseţe ruseşti se ştie că cele mai venerate chipuri ale zeului Volos se găseau la Kiev, Novgorod şi Rostov. Chipul de piatră de la Rostov al zeului Volos a rezistat mai mult decît toate celelalte şi a fost distrus abia în secolul al XII-lea. Numele lui Volos s-a păstrat încă multă vreme în memoria poporului. Astfel, la Novgorod era o stradă numită Volos. Pe timpul ţarului Vasili Şuiski la Pereiaslavl-Zalesski se găsea o piatră care purta numele lui Volos. Cînd încheiau diferite tratate, vechii slavi jurau pe Volos şi Perun. Mai tîrziu, în epoca creştinismului, Volos a devenit sinonim cu Vlassii. Din cultul lui Volos s-a păstrat foarte multă vreme obiceiul de a „ara satul împrejur" în timpul „molimei vacilor" ; în unele locuri a existat obiceiul de a lăsa după seceriş cîteva spice legate în mănunchi — „lui Volos pentru barbă".

Aşa s-a născut, deci, credinţa în zei atotputernici. Această credinţă era pe placul şi în favoarea exploatatorilor care, astfel, ţineau masele muncitoare sub jugul lor nu numai prin puterea forţei administrative, ci şi cu ajutorul religiei. Ex-

[1]) In limba rusă luna este de genul masculin. — **Nota Trad.**

ploatatorii căutau în toate chipurile să atribuie zeilor un rol cît mai important şi să-i înzestreze cu puteri şi autoritate nemărginită pentru ca, uzînd de numele lor, să inspire frică maselor populare.

Cu cît stăpînii de sclavi deveneau mai puternici şi mai despotici, cu atît mai puternici deveneau şi zeii din ceruri. Dacă în închipuirea omului primitiv zeii erau „cîrmuitori ai naturii", în societatea împărţită în clase, lor li se atribuie capacitatea de a conduce societatea omenească.

În felul acesta lumea pămîntească cu împăraţii ei, cu exploatarea, cu viaţa luxoasă a unora şi cu munca silnică a altora şi-a găsit o oglindire fantastică în reprezentările oamenilor despre zei „unici" şi atotputernici, despre împărăţia cerului, despre rai şi iad. Zeii au început să fie zugrăviţi cu toate însemnele exterioare ale puterii împărăteşti, iar împăraţii de pe pămînt au început să-şi dea titlul de fii sau unşi ai domnului.

Serviciile divine au început să se oficieze în temple fastuoase, unde zeului i se aduceau în dar aur, argint şi pietre nestemate. Dacă mai înainte fiecare individ putea săvîrşi singur ritualurile religioase, în societatea sclavagistă aceste ritualuri s-au complicat atît de mult, încît s-a ivit nevoia unor oameni speciali, care să ştie să le oficieze după cum cerea obiceiul. Aşa au apărut preoţii, slujitorii cultului religios — predecesorii clerului de astăzi. Casta preoţilor avea o putere economică şi politică mare. In Egiptul antic, templele aveau pămînturi şi sclavi. Preoţii nu se ocupau numai de ritualurile religioase, ci şi de astronomie, matematică, geometrie şi medicină. Heron din Alexandria, un vestit învăţat din antichitate, arată că el însuşi a confecţionat pentru preoţi diverse mecanisme şi preparate, cu ajutorul cărora statuile zeilor şi zeiţelor din temple mişcau capul şi mîinile, scoteau

Scanned with OKEN Scanner

diferite sunete şi, la nevoie, puteau să stoarcă lacrimi sau vin. Asemenea „minuni" făceau o impresie puternică asupra mulţimii ignorante şi superstiţioase. Căutînd să insufle oamenilor simpli frica faţă de divinitate, cei bogaţi le insuflau totodată şi teama faţă de propria lor putere. Clasele exploatatoare şi-au dat repede seama că religia le poate fi de folos pentru a-şi întări dominaţia, şi au transformat-o într-un instrument al lor.

O dată cu apariţia proprietăţii private, a claselor şi a statului, religia este pusă în slujba claselor exploatatoare. De atunci s-a scurs o îndelungată perioadă istorică în timpul căreia feudalismul a luat locul orînduirii sclavagiste, capitalismul a înlocuit orînduirea feudală, clasele exploatatoare s-au schimbat, dar religia a continuat ca şi înainte să-i servească pe exploatatori împotriva celor exploataţi, luînd forme din ce în ce mai rafinate de influenţă asupra maselor populare. In ţările în care însă nu mai există exploatatori, în care au fost distruse rădăcinile de clasă ale religiei, ea nu mai dăinuie decît ca o rămăşiţă a lumii vechi în conştiinţa oamenilor.

La toate popoarele de pe glob, schimbarea reprezentărilor religioase a mers şi în altă direcţie, şi anume în direcţia reducerii numărului de zei. Dacă înainte de apariţia societăţii împărţită în clase, fiecare trib îşi avea zeii săi, pe care îi crea în conformitate cu modul său de viaţă, o dată cu apariţia ei acest sistem religios s-a transformat în monoteism, adică în credinţa că există un singur zeu care posedă toate calităţile foştilor zei, mulţi la număr.

După cum am mai spus, religiile cele mai răspîndite sînt budismul, creştinismul şi islamismul. Fiecare din ele caută să-şi dovedească superioritatea, încearcă să demonstreze că dumnezeul ei

Scanned with OKEN Scanner

este veşnic şi cel dintîi. In realitate, însă, toate au unul şi acelaşi izvor — superstiţia omului primitiv, neputinţa lui în faţa forţelor dezlănţuite ale naturii şi unele şi aceleaşi rădăcini sociale — asuprirea de clasă.

Budismul este una din religiile cele mai răspîndite. Diferitele curente ale budismului au adepţii lor în Tibet, India, China, Birmania, Mongolia, Japonia, U.R.S.S. şi în alte ţări. Patria budismului este India antică. Budismul a apărut cu aproape 2.500 de ani în urmă. Pe atunci în India exista societatea sclavagistă care era împărţită în patru caste principale, riguros închise şi foarte bine izolate una de cealaltă : brahmani, kşatri, vaişi şi şudri. Brahmanii — casta preoţilor — se aflau în fruntea societăţii.

Invăţătura budistă se adresa deopotrivă tuturor castelor şi îşi găseau adepţi în rîndurile tuturor acelora care căutau să se elibereze de orînduirea bazată pe caste, de puterea brahmanilor care consfinţeau această orînduire. Propovăduitorii budismului susţineau egalitatea oamenilor în faţa zeilor. Conform învăţăturii lor, fiecare om, indiferent de casta din care face parte, poate dobîndi „fericirea supremă". Această învăţătură atrăgea mulţi adepţi, mai ales din rîndurile sclavilor. Dar în loc să îndemne la luptă, pentru instaurarea adevăratei egalităţi, pentru reorganizarea vieţii, budismul propovăduia smerenia, renunţarea la toate plăcerile vieţii. Una din bazele budismului este învăţătura sa despre suferinţă, care susţine că în viaţă totul este suferinţă : naşterea omului, întreaga lui viaţă şi moartea lui sînt întovărăşite de boli şi lipsuri, într-un cuvînt numai de suferinţe. Nenorocirea constă în faptul, susţine budismul, că oamenii caută să dobîndească bunurile pămînteşti, că sînt legaţi de viaţă. Ca să eviţi suferinţele, trebuie să renunţi la plăcerile vieţii, fiindcă ele dau naş-

Scanned with OKEN Scanner

tere la suferință. Chemîndu-i pe oameni să renunțe la plăcerile vieții, budismul afirmă că dorința de a trăi mai bine naște suferința; prin însuși acest fapt el proclamă zădărnicia tuturor eforturilor îndreptate spre realizarea fericirii pe pămînt.

Cui folosește însă această învățătură? Ea folosește exploatatorilor care au făcut din budism o armă a lor. Condamnînd masele populare la suferințe și lipsuri în viața de pe pămînt, această învățătură cheamă masele la smerenie și le făgăduiește o fericire mare după moarte. Conform învățăturii budismului, omul are întotdeauna un alter ego nevăzut — sufletul, care după moarte trece în altă ființă vie. Dacă omul a suportat cu răbdare și fără să crîcnească toate greutățile vieții, atunci sufletul lui, independent de casta din care face parte omul, se va reîncarna tot într-un om, de astă dată fericit și norocos, ori va nimeri chiar în rai și treptat va ajunge la fericirea supremă — nirvana — adică la liniștea și pacea veșnică.

In fiecare mănăstire budistă există un „Buda viu" — un Hofo. Acest Hofo este considerat întruchiparea celui de sus pe pămînt, și atunci cînd moare, sufletul lui nemuritor trece într-un copil care s-a născut chiar în clipa morții bătrînului Hofo. In felul acesta apare un nou Hofo. Dacă însă în timpul existenței sale pămîntești omul protestează și se răzvrătește, dacă viața pe care a dus-o nu corespunde cerințelor religiei budiste, atunci în viața viitoare sufletul lui va trece într-un șarpe, într-o plantă sau într-o insectă. Astfel, îndemnînd oamenii să nu se împotrivească răului, învățătura budistă abătea masele populare de la lupta pentru îmbunătățirea vieții lor. Se înțelege că această învățătură era pe placul claselor stăpînitoare ale societății.

Islamismul e răspîndit mai ales în Turcia, Iran, statele arabe, Afganistan, India, Pakistan, Indone-

Scanned with OKEN Scanner

zia, Africa, China și la unele popoare din Uniunea Sovietică. Islamismul a apărut în Arabia acum aproape 1.400 de ani. Conform învățăturii expusă în cartea sfîntă a musulmanilor — Coranul — musulmanii trebuie să recunoască existența unui singur dumnezeu, Alah, și a profetului său, Mahomed, să creadă în îngeri și diavoli, în rai și iad, în faptul că lumea a fost creată de dumnezeu și în învierea morților în ziua judecății de apoi. Islamismul obligă pe drept-credincioși să facă în timpul zilei cinci rugăciuni, să țină posturile și să fie gata oricînd să ducă război pentru a apăra credința. Scopul și menirea religiei islamice, ca și a oricărei alteia, constă în a-i face pe credincioși să îndure fără murmur toate lipsurile pe pămînt, pentru a-și cuceri fericirea de dincolo de mormînt. Prin preceptele sale „divine", Coranul consfințește inegalitatea și exploatarea, cerînd săracilor supunere față de exploatatori. „Credincioși — spune Coranul — supuneți-vă trimisului său și acelora dintre voi care au puterea" (cap. al IV-lea, versetul 62).

Foarte multe versete din Coran vorbesc de viața de dincolo de mormînt. „Viața de aici nu-i decît deșertăciune, nălucă, pe cînd viața viitoare e fericirea cea mai mare pentru drept-credincioși" (cap. al VI-lea, versetul 31). Ademenindu-i pe musulmani cu fericirea raiului, Coranul în același timp amenință cu pedepsele îngrozitoare ale iadului pe cei „nesupuși" : „De fiecare dată cînd pielea lor se va arde o vom înlocui cu alta ca să ne putem desfăta cu chinurile lor" (cap. al IV-lea, versetul 59). Încercînd să sperie oamenii cu chinurile care îi așteaptă în viața de dincolo de mormînt, dacă nu vor îndeplini prescripțiile Coranului, religia musulmană îi învață să nu lupte împotriva răului, să nu se gîndească la trupul lor pieritor, ci să se îngrijească numai de mîntuirea sufletului, să fie devotați lui

Scanned with OKEN Scanner

dumnezeu și autorităților. Alah, învață Coranul, i-a dat fiecărui om soarta lui, pe care nimeni nu este în stare să i-o schimbe și nici nu trebuie să încerce s-o facă. Cei asupriți și exploatați nu trebuie să invidieze bogăția celor care îi asupresc și exploatează. „Nu-ți opri ochii — spune Coranul — asupra bunurilor cu care sînt înzestrate unele familii" (cap. al XX-lea, versetul 131). Nu-i oare limpede că o asemenea învățătură nu este în favoarea celor ce muncesc, ci a asupritorilor lor ?

Religia iudaică îi învață de asemenea pe credincioși să fie supuși, smeriți în fața tuturor lipsurilor și suferințelor pămîntești, să aștepte cu smerenie pînă cînd domnul dumnezeu le va auzi din cer glasul și se va milostivi de situația lor nenorocită.

Exact același sens social îl are și creștinismul. Religia creștină s-a născut acum aproape 2.000 de ani în imperiul roman sclavagist. Se știe că imperiul roman s-a format în urma unor războaie de cotropire. Ca să mențină sub ascultare țările cucerite, Roma trebuia să recurgă numai la forța armelor. Aproape jumătate din populația imperiului roman era formată din sclavi care nici măcar nu erau considerați oameni. Stăpînii de sclavi puteau să dispună cum voiau de munca și de viața sclavilor : să-i supună la pedepse corporale, să nu le dea hrană, ori să-i condamne la moarte. Sclavii s-au răsculat în repetate rînduri împotriva asupritorilor lor. Dar, în acele vremuri, imperiul roman sclavagist era încă destul de puternic ca să poată rezista. Nenumăratele răscoale spontane ale sclavilor și ale popoarelor asuprite erau înecate în sînge fără pic de milă. Păturile exploatate ale societății romane — sclavii și sărăcimea — nu aveau o clară conștiință de clasă, erau prost organizate și după înfrîngere își pierdeau speranța de a se mai elibera prin propriile lor forțe. De aceea, ele

Scanned with OKEN Scanner

își puneau toate speranțele în dumnezeu, nădăjduind să capete de la el izbăvirea de suferințe. In mijlocul acestor oameni săraci, deznădăjduiți, a început să se întărească credința că se va ivi un mîntuitor din cer care le va ușura soarta.

In aceste condiții ia naștere ideea venirii pe pămînt a lui dumnezeu însuși sau a fiului lui dumnezeu — Iisus Hristos. Această idee care i-a cuprins pe sclavi a fost însușită și de popoarele oropsite care gemeau sub greul jug al imperiului roman.

Religia creștină a apărut ca religie a sclavilor și liberților [1], ca religie a popoarelor exploatate și lipsite de drepturi din imperiul roman. Creștinismul atrăgea masele muncitoare prin învățătura sa despre egalitatea tuturor oamenilor în fața lui dumnezeu. Religia creștină se adresa tuturor oamenilor, fără deosebire de naționalitate, și în primul rînd păturilor de jos, înrobite, ale societății romane. Dar creștinismul nu ajungea în propovăduirea sa pînă acolo încît să ceară instaurarea pe pămînt a împărăției lui dumnezeu. Propovăduitorii creștinismului făgăduiau tuturor oamenilor fericire și mulțumire veșnică, dar nu pe pămînt, ci în cer. Ei explicau situația politică și economică grea a maselor populare prin aceea că toți oamenii sînt păcătoși și nicidecum prin nedreapta orînduire sclavagistă bazată pe exploatare.

Foarte curînd însă, creștinismul, care la început a fost religia sclavilor și oprimaților, se transformă în religia asupritorilor care îl folosesc pentru a-și întări dominația. Creștinismul a devenit instrumentul stăpînilor de sclavi împotriva oprimaților. Cu ajutorul religiei creștine, stăpînii de sclavi încercau să justifice exploatarea și să forțeze masele de sclavi să renunțe la lupta pentru

---

[1]) Libert — sclav roman eliberat. — **Nota Trad.**

îmbunătățirea existenței lor pe pămînt. „Cîte sînt sub jug slugi — se spunea în epistola întîi a apostolului Pavel către Timotei — să socotească pe stăpînii săi vrednici de toată cinstea...“ (cap. al VI-lea, versetul 1).

Aceste cuvinte nu conțin nimic surprinzător. Pentru a afirma acest lucru, creștinismul nici măcar n-a avut nevoie să-și schimbe radical doctrina. Incă de la apariția sa, creștinismul conținea germenii acelor principii care au făcut din el, ca de altfel și din celelalte religii, un instrument de asuprire a celor ce muncesc. Așa, de pildă, creștinismul primitiv nu nega de loc proprietatea privată, iar ideea egalității n-o înțelegea decît ca egalitatea tuturor oamenilor în fața lui dumnezeu. Apărută în Asia și Africa, în mințile săracilor și sclavilor striviți de jugul unei exploatări barbare, religia creștină chiar de la început le-a deschis maselor oropsite nu o ieșire reală, ci una aparentă, din situația grea în care se aflau. Ea nu tindea cîtuși de puțin către o reorganizare socială, ci făgăduia credincioșilor o viață fericită numai după moarte, în „împărăția veșnică a domnului“. Ea nu-i îndemna pe cei asupriți la lupta împotriva asupritorilor, ci la smerenie și răbdare, făgăduindu-le pentru aceasta fericirea veșnică în ceruri.

„Creștinismul — arăta F. Engels — nu cunoștea decît o singură egalitate a tuturor oamenilor, aceea a păcatului originar egal, egalitate care corespunde întru totul caracterului său de religie a sclavilor și oprimaților“ [1].

Morala creștină purta în sine multe contradicții. Dacă cercetăm mai îndeaproape felul cum este expusă în evanghelii învățătura lui Hristos, vedem că la fiecare pas ea se contrazice pe sine însăși: Hristos cînd apare ca un pacificator, cînd procla-

---

1) F. Engels. Anti-Dühring, E.S.P.L.P. 1955, pag. 118,

Scanned with OKEN Scanner

mă că n-a venit să aducă „pacea pe pămînt, ci sabie". In evanghelia de la Matei se atribuie lui Iisus următoarele cuvinte : „Fericiţi, făcătorii de pace, căci ei fiii lui dumnezeu se vor chema", „Nu te împotrivi răului", iar în capitolul 10 se spune : „Tot pomul ce nu aduce rod bun este tăiat şi aruncat în foc" (aceste ultime cuvinte erau folosite cu predilecţie de „sfînta închiziţie", care a trimis pe rug mii de oameni întru slava „adevăratei credinţe". In evanghelia de la Luca se propovăduiesc idei potrivnice proprietăţii private : „Toate cîte ai le vinde şi dă săracilor", „Mai lesne este cămilei prin urechea acului a trece decît bogatului a intra întru împărăţia lui dumnezeu" (cap. al XVIII-lea). Iar în evanghelia de la Matei (cap. al XXV-lea) se spune că tot „celui ce are se va da lui şi va prisosi iar de la cel ce nu are şi ce are se va lua de la el".

Intr-o fază mai tîrzie a dezvoltării sale, creştinismul nu mai condamna bogăţia şi inegalitatea. Bogaţilor li se cerea numai „să fie binefăcătorii celor aflaţi în nevoie". Cu ajutorul unei mici scamatorii de logică, teologii creştini au căutat să împace morala exploatatorilor cu morala potrivnică proprietăţii private. Moraliştii creştini susţineau că nici bogăţia şi nici sărăcia luate ca atare nu-l fac pe om bun sau rău. Totul depinde de atitudinea omului faţă de acestea. Şi bogăţia şi sărăcia, spun slujitorii bisericii, îşi au atît avantajele şi foloasele lor cît şi ispitele şi primejdiile lor. În legătură cu aceasta, ei se referă adeseori la parabola lui Solomon în care se găseşte următoarea rugăciune adresată lui dumnezeu : „Două cer de la tine, să nu iei harul meu înainte de ce voi muri eu. Cuvîntul deşert şi mincinos îndepărtează-l de la mine, bogăţie şi sărăcie nu-mi da, ci dă-mi să mănînc atîta pîine de cît am trebuinţă, ca nu cumva după ce mă voi sătura să mă lepăd de tine şi să zic : „Cine este domnul ?" Ca nu cumva după ce

voi săraci să mă apuc de furat şi să iau numele domnului în deşert“ (cap. al XXX-lea, versetul 7, 8 şi 9).

Moraliştii creştini afirmă că nu-i condamnabil să fii bogat şi explică acest lucru prin faptul că însuşi dumnezeu i-ar fi dat omului dreptul de a stăpîni pămîntul, iar orice bogăţie este un rod al pămîntului. Averea îi dă omului o anumită independenţă care îi este necesară pentru activitatea lui în societate; tot ea îi oferă posibilitatea de a face acte de binefacere. Dar avînd avere, trebuie să rămîi independent de ea în interiorul tău, să nu fii prizonierul ei. Cît despre săraci, aceştia trebuie să respecte independenţa lor faţă de sărăcie. Condamnaţi să trăiască în sărăcie, ei trebuie să se împace cu această situaţie, să dorească să rămînă săraci. Sărăcia îşi are primejdiile şi ispitele sale: ea prilejuieşte invidie, nemulţumire, laşitate, cîrteală împotriva lui dumnezeu; ea îşi are însă avantajele sale, deoarece îl scuteşte pe om de tot felul de vicii legate de bogăţie. Proclamînd că morala ei este sfîntă, biserica creştină a trecut în rîndul „sfinţilor“ ei slăviţi şi pe bogaţi şi pe săraci. Ploconindu-se în faţa bogaţilor, în faţa claselor exploatatoare care au luat-o în serviciul lor, biserica a creat de fapt terenul cel mai prielnic pentru săvîrşirea a tot soiul de crime. In evul mediu biserica catolică a desfăşurat un larg şi cinic negoţ cu indulgenţe[1] sub pretextul că dumnezeu avea un „fond nesecat“ de fapte bune săvîrşite de sfinţi şi deci are de unde să-i ierte pe păcătoşi. Indulgenţa îl izbăvea pe cumpărător nu numai de păcatele pe care le-a săvîrşit, dar şi de acelea pe care avea de gînd să le săvîrşească. Cancelaria papală întocmise un întreg mercurial de preţuri pentru indulgenţe

[1]) Iertare de păcate acordată credincioşilor în schimbul unei sume de bani. — **Nota Trad.**

Scanned with OKEN Scanner

și un catalog al păcatelor. Indulgențele au fost o colosală sursă de venituri pentru vistieria papală. Bani să ai ca să-ți cumperi iertarea păcatelor și poți păcătui cît îți poftește inima !

Religia creștină, care îndemna la supunere, smerenie și răbdare, s-a dovedit a fi un instrument foarte convenabil pentru clasele exploatatoare care dețineau puterea „...Iubiți pe vrăjmașii voștri, binecuvîntați pe cei ce vă blestemă pre voi, faceți bine celor ce vă urăsc pre voi și vă rugați pentru cei ce vă asupresc și vă prigonesc pre voi..." — învață evanghelistul Matei (cap al V-lea, versetul 44). Pentru toate acestea omului i se făgăduia ca răsplată după moarte raiul, unde-și va găsi fericirea veșnică. Sufletele păcătoșilor și răzvrătiților vor nimeri însă în „focul gheenei" unde se află un întreg utilaj de unelte de tortură pămîntești — tigăi încinse, lanțuri, cîngi de fier.

In lunga enumerare a păcatelor, pentru care sufletele oamenilor se vor chinui veșnic în iad, primul loc îl ocupau păcatele săvîrșite prin încălcarea legilor instaurate de exploatatori : „Tot sufletul să se supună stăpînirilor celor mai înalte — susține apostolul Pavel în epistola către romani — că nu este stăpînire decît de la dumnezeu și stăpînirile care sînt de la dumnezeu sînt rînduite. Pentru aceea, cel ce se împotrivește stăpînirii, rînduielii lui dumnezeu se împotrivește" (cap. al XIII-lea, versetele 1 și 2). Apostolul Petru în epistola întîi sobornicească scrie : „...de dumnezeu vă temeți, pe împărat cinstiți-l. Slugi, plecați-vă stăpînilor cu toată frica, nu numai celor buni și blînzi, ci și celor răi la fire" (cap. al II-lea, versetele 17 și 18).

Esența religiei creștine se dezvăluie grăitor în atitudinea ei față de muncă. Se știe că munca este baza societății omenești și a vieții fiecărui om. Fără muncă, fără producția materială, societatea nu se poate dezvolta. În societatea bazată pe ex-

Scanned with OKEN Scanner

ploatare, munca grea, istovitoare, a devenit apanajul sclavilor, al iobagilor, al muncitorilor salariaţi. Clasele stăpînitoare din societăţile bazate pe exploatare, stăpînii de sclavi, feudalii şi capitaliştii guvernează, dar nu muncesc alături de popor, manifestînd faţă de munca fizică un adînc dispreţ. Stăpînii de sclavi au consfinţit această situaţie cu ajutorul religiei.

Potrivit legendelor religioase. primii oameni, Adam şi Eva, nu au muncit în rai. Iar atunci cînd au greşit, dumnezeu i-a pedepsit să muncească, spunîndu-le : „In sudoarea frunţii vă veţi cîştiga pîinea". Aşadar, după afirmaţia religiei, munca — baza vieţii, progresului şi culturii — a fost dată omului drept pedeapsă, drept blestem. Muncind zi şi noapte, făurind în sudoarea frunţii bogăţii uriaşe pentru exploatatori, oamenii muncii duceau o existenţă jalnică.

Sensul legendei despre Adam şi Eva este limpede. Din această legendă reiese că nu exploatatorii au creat condiţii de viaţă insuportabile pentru popor, ci Adam şi Eva, căci din cauza păcatului pe care ei l-au săvîrşit în rai oamenii au fost condamnaţi să ducă o viaţă plină de chinuri pe pămînt.

Religia abătea atenţia muncitorilor şi ţăranilor de la adevăraţii vinovaţi ai vieţii grele pe care o duceau. Propovăduind egalitatea bogaţilor şi săracilor în faţa lui dumnezeu, religia creştină nu-i pedepsea cîtuşi de puţin pe moşieri şi pe capitalişti, care nu respectau poruncile bisericii ; ei nu-şi istoveau trupurile muncind, ca să-şi mîntuiască sufletul, aşa cum învăţa religia. Cu braţele celor ce muncesc, clasele exploatatoare şi-au construit, după cum se ştie, împărăţia cerurilor pe pămînt.

Creştinismul, ca şi celelalte religii, sădeşte în sufletele credincioşilor ideea „deşertăciunii tuturor lucrurilor pămînteşti", ideea că viaţa de pe pămînt nu este decît o iluzie lipsită de sens, neînsemnată

Scanned with OKEN Scanner

în comparație cu „viața veșnică de dincolo de mormînt". Vorbind despre „viața de dincolo de mormînt", despre viața fericită a sufletelor celor drepți, religia insuflă oamenilor muncii supunere și smerenie în fața greutăților vieții, îi îndeamnă pe cei ce muncesc să renunțe la toate. „Hristos a răbdat și ne-a poruncit și nouă să răbdăm" — iată cea mai importantă poruncă a moralei creștine. Cu cît oamenii suferă mai mult pe pămînt, fără să crîcnească, cu atît mai sigur își cîștigă răsplata în ceruri, susține religia.

Asemenea îndemnuri au drept scop să educe în popor supunerea în fața puternicilor acestei lumi. Religia îndreaptă pe un drum fals năzuința oamenilor spre o viață mai bună ; ea transpune în viața inexistentă de dincolo de mormînt realizarea fericirii visate de cei obidiți. In aceasta se manifestă în mod deosebit de evident conținutul reacționar al oricărei religii.

Religia a fost întotdeauna o armă a claselor exploatatoare în lupta lor împotriva maselor exploatate.

Zeii nu sînt altceva decît niște năluci create de închipuirea unor oameni copleșiți de forțele naturii și de jugul de clasă, o consolare iluzorie în viața grea și amărîtă a celor ce muncesc. Prin faptul că asuprirea făgăduiește fericirea după moarte, religia adoarme conștiința oamenilor, îi distrage de la lupta împotriva rînduielilor nedrepte, împotriva claselor exploatatoare, dominante.

Scanned with OKEN Scanner

Adevărurile științifice și dogmele religioase

Dogmă înseamnă teză acceptată orbește, care nu poate fi apreciată din punct de vedere științific sau verificată în practică. Concepția religioasă despre lume reprezintă o totalitate de dogme al căror izvor, potrivit teologiei, este așa-numita revelație divină, de care nimeni nu are dreptul să se îndoiască. Printre dogmele creștine găsim teze ca, de pildă : „dumnezeu a zidit lumea din nimic", „dumnezeu este unul singur, dar are trei persoane", „în împărtășanie este întruchipat trupul și sîngele adevărat al lui Hristos" etc.

Păstrătoarea dogmelor este biserica. Tot ceea ce proclamă ea drept dogmă nu poate fi supus criticii rațiunii.

Dogmele, proclamă biserica, sînt adevăruri ale credinței și de aceea ele devin norme obligatorii sau reguli de credință pentru toți credincioșii. De fapt, însă, dogmele sînt adevărate cătușe ale creierului și conștiinței ; prin caracterul lor absolut obligatoriu ele îngrădesc rațiunea și conștiința.

Religia este aliatul firesc al conservatorismului. Dumnezeu este cuvîntul care ascunde și justifică neputința și ignoranța. Cînd mintea omului încetează de a mai înțelege, omul exclamă : dumnezeu ! Acest cuvînt a ținut întotdeauna în lanțuri

Scanned with OKEN Scanner

rațiunea omenească și ar vrea s-o țină de-a pururi. Numai știința poate, învingînd piedicile pe care i le pune credința, să ducă omenirea spre măreție și libertate, pe calea cunoștințelor și a acțiunii. Credința îi poruncește omului : „Cazi în genunchi, păcătosule, pe aici nu poți trece !". Știința îl îndeamnă : „Scoală-te și vom trece !" și omul trece. Știința înseamnă dezvoltare, progres.

Credințele religioase sînt acceptate orbește, și nu se bazează pe nici un fel de fapte. „Ceea ce îți este ascuns, nu cerceta", „Gîndește-te numai la ceea ce îți este îngăduit" — învață religia. Religia împiedică cunoașterea fenomenelor naturii, se străduiește să înfrîneze elanul rațiunii omenești. Rațiunea este dușmanul cel mai aprig al religiei. Nu degeaba un proverb popular spune : „Cu cît ai mintea mai scurtă cu atît ești mai aproape de dumnezeu".

Potrivit oricărei religii, credința este de preferat științei. Cărțile sfinte ale tuturor religiilor caută să trezească la omul credincios dezgustul pentru știință. „Tot ce este taină nu căuta, tot ce este ascuns nu cerceta" — se spune în Talmud, evanghelie ; și așa-numitele epistole ale apostolilor conțin de asemenea atacuri împotriva cunoștințelor, împotriva rațiunii. Pedepse îngrozitoare îi așteaptă pe acei care vor îndrăzni să calce legea „divină" a necunoașterii. „Pierde-voi înțelepciunea înțelepților și știința celor învățați voi nimici-o" — se spune în epistola întîi către corinteni. Evanghelia recomandă să fie respinse toate argumentele rațiunii, prescrie credință oarbă și nicidecum verificarea prin experiență, pentru că „fericiți sînt cei care n-au văzut și au crezut" (Ioan, cap. al XX-lea, versetul 29).

Religia proclamă păcat de moarte, adică un păcat ce nu va putea fi niciodată iertat, orice îndoială, fie ea cît de mică, în existența lui dumnezeu, în faptul că el a dat tocmai asemenea prescripții și

Scanned with OKEN Scanner

nu altele. Crede, căci altfel vei fi osîndit ca cel mai mare păcătos, amenință biserica. In evul mediu, cînd biserica creștină era foarte puternică, ea nu numai că-i amenința pe necredincioși, dar chiar traducea în fapt aceste amenințări, arzîndu-i pe rug pe eretici. La această moarte îngrozitoare a fost osîndit Giordano Bruno și mulți alții.

Este lesne de înțeles că credința și știința sînt două feluri complet opuse de a vedea lumea, două procedee complet diferite de a cunoaște viața oamenilor și natura înconjurătoare.

Știința cere să se explice cauzele adevărate, forțele motrice și legile tuturor fenomenelor care au loc în jurul nostru și în noi înșine.

Credința religioasă nu numai că nu cere, dar chiar exclude verificarea; ea cere ca tot ceea ce este dat în învățăturile religioase să se păstreze neclintit. Nici un creștin nu trebuie să se îndoiască sau să-și pună întrebări dacă tot ceea ce formează obiectul credinței bisericii creștine și ceea ce proclamă ea prin gura predicatorilor săi este adevărat sau nu. Un bun creștin trebuie să-și iubească credința și să trăiască potrivit indicațiilor ei, fără să aibă nici un fel de îndoieli. Așa, de pildă, Filaret — mitropolitul Moscovei — unul din capii bisericii ruse din cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea, cerînd credință oarbă în tot ceea ce se spune în biblie, a condamnat pe cei care se îndoiau că balena l-ar fi înghițit pe Iona și că acesta ar fi stat „în pîntecele balenei" trei zile, iar apoi a ieșit de acolo nevătămat. „Dacă în biblie ar sta scris — spunea Filaret — că Iona a înghițit balena, și atunci ar trebui să credem. Nu este îngăduit să ne îndoim de nici un singur cuvînt din biblie".

Crezi în dumnezeu, încredințează-i soarta ta și nu îndrăzni să cîrtești împotriva legilor lui — iată adevăratul sens al acestei predici.

Scanned with OKEN Scanner

Știința exclude credința oarbă și spune : controlează, convinge-te. Dacă găsești greșeli, nu le accepta. Mulțumită acestui principiu știința crește, se dezvoltă, devine tot mai vastă și mai profundă. Oamenii care își îmbogățesc mereu mintea cu cunoștințe noi devin tot mai bine înarmați în vederea transformării lumii. Oamenii însă, care se bizuie pe credința religioasă, se pierd în tot felul de superstiții. Ei se consideră incapabili să schimbe ceva în mersul lucrurilor și li se pare că lumea este turnată în forme desăvîrșite și finite și că omenirii nu i-a rămas decît să spere în puterea rugăciunii.

Ideile științifice sînt opuse ideilor religioase. Știința nu recunoaște existența unor forțe supranaturale. Ea se sprijină pe practică și tot prin practică își verifică fiecare pas. Datorită acestui fapt, știința dezvăluie tot mai profund și mai deplin legile naturii și ale societății, îi înarmează pe oameni în lupta lor cu forțele naturii, îi face capabili să schimbe lumea. Istoria științei este istoria unei lupte ascuțite și neîmpăcate împotriva religiei. Știința înlătură religia pretutindeni.

Dacă totuși religia nu a fost încă înlăturată cu desăvîrșire — iar în țările capitaliste chiar stăpînește conștiința majorității oamenilor — aceasta se datorește condițiilor societății bazate pe exploatare, în care omul nu este stăpîn pe soarta sa. Viața societății capitaliste se desfășoară în mod stihinic; omul este dominat de fenomene sociale stihinice (crizele, șomajul, foametea războaiele etc.), care aduc celor ce muncesc nenorociri cu mult mai mari decît nenorocirile pe care le pricinuiesc omului forțele dezlănțuite ale naturii (cutremurele, inundațiile, uraganele ș.a.m.d.). Pentru a distruge rădăcinile sociale ale religiei, nu sînt suficiente numai cunoștințele; pentru aceasta trebuie în primul rînd distrusă însăși orînduirea bazată pe exploatare. În zilele

Scanned with OKEN Scanner

noastre, cînd imperialismul internațional pierde mereu terenul de sub picioare, burghezia imperialistă caută să folosească toate formele ideologiei reacționare, pentru a-și justifica și întări dominația, pentru a defăima ideologia științifică a proletariatului — socialismul. În acest scop, burghezia folosește cu dragă inimă religia — arma verificată a înrobirii ideologice a popoarelor de-a lungul multor veacuri.

Cinismul cu care exploatatorii își manifestă interesul față de religie, ca factor capabil să întunece mințile celor ce muncesc, a fost descris cu multă forță artistică de M. Gorki în schița „Un rege al republicii". Iată cum prețuiește un om de afaceri burghez din America importanța religiei : „O, da ! Îi cunosc prețul ! zise el. Îți repet : religia e necesară săracilor. Mie-mi place. Pe pămînt, zice ea, totul aparține Diavolului. O, omule, dacă vrei să-ți mîntui sufletul, nu dori și nu te atinge de nimic aici pe pămînt ! După moarte vei gusta viața din plin. În cer toate sînt pentru tine ! Cînd oamenii sînt însuflețiți de această credință, e ușor să ai de-a face cu ei : Da. Religia este ca uleiul. Cu cît vom unge cu el mașina vieții mai din belșug, cu atît mai puțin se vor freca piesele între ele și cu atît mai ușoară va fi sarcina mecanicului..." [1].

Orice religie caută să-i convingă pe oamenii muncii că situația lor lipsită de drepturi este rînduită de dumnezeu și prin aceasta orice religie servește interesele egoiste ale exploatatorilor. Burghezia întreține o armată întreagă de preoți care încearcă să insufle în mintea maselor muncitoare „ideea" veșniciei capitalismului și, înspăimîntîndu-le cu tot soiul de pedepse cerești, caută să le abată de la lupta pentru interesele lor vitale, să le tocească conștiința de clasă.

---

[1]) **M. Gorki**. Opere, vol. al VII-lea, Editura Cartea Rusă, 1957, pag. 101.

Scanned with OKEN Scanner

Clericii susţin adeseori că credinţa în dumnezeu îi „îndreaptă“ pe oameni. Aşa o fi oare? Nu, nicidecum. Cucernicia nu-i împiedică pe capitalişti să poarte războaie, să prade ţările înapoiate. Aşa, de pildă, în 1958 S.U.A. au debarcat trupele lor în Liban, iar Anglia şi-a debarcat trupele ei în Iordania. Cucernicia nu împiedică pe bancheri, cămătari, fabricanţi şi moşieri să-i exploateze crunt pe muncitori şi pe ţărani.

Cercurile guvernante ale imperialismului american, încercînd să defăimeze Uniunea Sovietică în ochii oamenilor muncii şi ai opiniei publice mondiale, proclamă că o dată ce comuniştii nu-l recunosc pe dumnezeu înseamnă că ei neagă morala şi propovăduiesc imoralitatea, că ar fi greu să ajungi la o înţelegere cu guvernul sovietic asupra problemelor păcii, deoarece acest guvern este format din atei, din oameni fără frică de dumnezeu, în timp ce guvernele puterilor occidentale s-ar conduce după o morală care se bizuie pe un fundament religios. De aceea, cum să duci tratative cu un guvern care nu recunoaste morala dată de dumnezeu?

Preşedintele S.U.A., D. Eisenhower susţine că „viitorul aparţine nu ideii statului ateu reglementat, ci oamenilor cu frica lui dumnezeu şi iubitori de pace din întreaga lume“. La consfătuirea fruntaşilor din agricultură din R.S.S. Bielorusă care a avut loc la 22 ianuarie 1958, N. S. Hruşciov a arătat într-un mod foarte pregnant deosebirea dintre evlavia fătarnică şi adevărata iubire de pace.

„După cum se vede, a spus el, domnul preşedinte vrea să ne compromită într-un fel ori altul în faţa opiniei publice, vrea să sublinieze că nu se poate ajunge la o înţelegere cu conducătorii sovietici, deoarece ei nu cred în dumnezeu. El ar vrea parcă să spună că un guvern, care are concepţii

Scanned with OKEN Scanner

ateiste, face rău, în timp ce un guvern care crede în dumnezeu, face, chipurile, bine.

Personal, domnul Eisenhower știe perfect de bine că acest lucru nu corespunde adevărului. Vreau să atrag atenția asupra faptelor, iar faptele arată următoarele.

Oameni care spun că cred în dumnezeu și că se călăuzesc, chipurile, după principii teiste [1], au început un război agresiv împotriva Egiptului. Nu ateii, nu guvernul sovietic a început războiul, ci primul-ministru al Angliei domnul Eden și primul-ministru al Franței Guy Mollet, după ce au făcut mătănii în fața crucii, au dat ordin trupelor engleze și franceze să bombardeze Cairo, să ucidă oameni pașnici, femei, bătrîni și copii.

În același timp, Uniunea Sovietică, ai cărei conducători sînt atei, a depus, împreună cu alte state iubitoare de pace, eforturi uriașe spre a pune capăt acestui război. Și, după cum știe toată lumea, contribuția Uniunii Sovietice la acest lucru a fost uriașă. Prin urmare, oameni care se consideră credincioși și declară că fac numai ceea ce îi place lui dumnezeu au început războiul, iar guvernul sovietic, format din atei, a depus toate eforturile pentru a opri acest război. Se pune întrebarea : a cui morală este mai puternică, a cui morală este mai umană ?

...Indiferent de credința și de culoarea pielii oamenilor, poporul sovietic este călăuzit de interesele întăririi păcii.

Ori să luăm problema următoare : guverne în fruntea cărora se află oameni care declară că ei cred în dumnezeu continuă acum războiul sînge-

---

[1]) Teism — teorie filozofică religioasă care admite existența unui dumnezeu creator unic și dependența totală a fenomenelor naturii și ale vieții sociale de „voința divină". — **Nota Trad.**

Scanned with OKEN Scanner

ros din Algeria. Trupele acestor guverne, formate din oameni „care cred“ în dumnezeu, au în rîndurile lor și preoți care binecuvîntează uciderea de oameni și înalță rugăciuni pentru victoria armelor ce ucid pe arabii din Algeria lipsiți de apărare.

...Nu putem trece sub tăcere, domnule președinte, faptul că guvernul ateist al Uniunii Sovietice insistă să fie interzisă arma atomică și cu hidrogen, iar oamenii de stat, care își încep și își încheie mesajele cu un apel la dumnezeu, vor să mențină arma aducătoare de moarte, recurgînd în acest scop la tot felul de tertipuri pentru a împiedica realizarea unui acord cu privire la interzicerea armei atomice și cu hidrogen. Dacă ar exista cu adevărat un dumnezeu, nu i-ar condamna el oare pe acești oameni de stat care-și fac un scut din numele lui ? !

...Și cîte alte exemple de acest fel pot fi citate ! Așa că, domnule Eisenhower, mai bine să lăsăm în pace problemele religiei, problemele confesiunii oamenilor.

Noi sîntem pentru libertatea convingerilor religioase ale oamenilor și pentru respectarea concepțiilor religioase ale fiecărui om, ale fiecărui popor. Dar, totodată, noi sîntem pentru aceea ca nimeni să nu poată ucide oameni sub paravanul convingerilor religioase, ca nimeni să nu poată folosi credința în dumnezeu pentru a face rău altor popoare. Mai bine să nu facem din aceste probleme un obiect de dispută“ [1].

Religia propovăduiește că totul vine de la dumnezeu, că totul se face potrivit voinței lui și că odată ce pe pămînt există bogați și săraci, fericiți și nefericiți, înseamnă că așa a fost întotdeauna și că așa va fi întotdeauna, că sărăcia și nefericirea

[1]) „Pravda“, nr. 26 din 26 ianuarie 1953.

sînt trimise de dumnezeu pentru a-l încerca pe om. Pentru ca săracii să nu fie cuprinşi de desperare şi tristeţe, religia îi consolează, spunîndu-le că adevărata viaţă începe după moarte, în rai, şi că pentru a merita fericirea raiului ei trebuie să îndure cu smerenie şi supunere foametea şi toate celelalte nenorociri.

Săracului îi este îngăduit să spere că în viaţa de dincolo de mormînt rolurile săracilor şi bogaţilor au să se schimbe : săracii, care pe pămînt au dus o viaţă de foame, rămînînd credincioşi, vor avea hărăzită o viaţă fericită in rai, în timp ce bogaţii, care pe pămînt au trăit în huzur şi belşug, păcătuind, vor fi condamnaţi la chinuri veşnice în iad. În această privinţă este caracteristică parabola din evanghelie despre „bogatul nemilostiv şi sărmanul Lazăr" (Luca, cap. al XVI-lea, versetele 19—26). Trăiau odată, se povesteşte în această parabolă, un om bogat care chefuia în fiecare zi şi un cerşetor pe nume Lazăr. Cerşetorul se hrănea cu firimiturile de la masa bogatului, cîinii îi lingeau trupul acoperit de răni, el însă îndura cu smerenie toate amărăciunile şi lipsurile. Iar cînd le-a venit vremea, au murit şi sărmanul şi bogatul. Îngerii au dus sufletul sărmanului în rai, iar sufletul bogatului a ajuns în iad şi a fost aruncat în flăcările gheenei. Iar cînd bogatul l-a rugat pe strămoşul Avraam să-l trimită la el pe Lazăr, să-i răcorească buzele arse de arşiţă, Avraam i-a spus : „Fiule, adu-ţi aminte că ţi-ai primit binele în viaţa ta, iar Lazăr — răul ; acum însă el e un fericit aici, iar tu suferi". Iată ce înseamnă, după evanghelie, să fii sărac şi supus şi ce înseamnă să fii bogat !

Să vedem acum cum folosesc în zilele noastre clericii această parabolă.

Scanned with OKEN Scanner

În Italia oamenii săraci o duc greu de tot. Nu de mult, clericii din orașul Loreto au hotărît să-și consoleze enoriașii care trăiesc în mizerie. Așa se face că în ziarul „Îngerul parohiei", editat de ei, au apărut următoarele rînduri :

„E o nenorocire să fii bogat.

Astăzi bogații sînt atît de des condamnați de oameni ! Unii din ei ar vrea chiar să-i șteargă de pe fața pămîntului. Dar ce-o să se facă atunci săracii fără bogați ? Bogații sînt ca izvoarele ; de unde s-ar lua apa pe ogoare dacă acolo n-ar exista izvoare și canale ?

Și pe deasupra bogații îndură atîtea nenorociri la care săracii adeseori nici nu se gîndesc măcar. Așa, de pildă bogații nu pot fi niciodată mulțumiți : ei trăiesc într-o permanentă teamă pentru bogăția și pentru viața lor ; ei trebuie să se teamă de hoți și de pierderi ; să plătească multe impozite; să-și zdruncine sănătatea consumînd mîncăruri alese și băuturi scumpe, distracții, nopți pierdute, chiar și în cazul cînd nu sînt vicioși. Bogații sînt invidiați de mulți oameni și au numeroși dușmani. Adeseori ei își riscă viața din pricina accidentelor de automobil și avion ; ei nu înțeleg prea bine nevoile aproapelui lor ; ei atrag asupra lor mînia lui dumnezeu și întotdeauna pot deveni săraci.

E o fericire să te naști sărac !

Omul sărac se bucură de foarte multe avantaje. Săracii sînt mai deseori mulțumiți și se mulțumesc cu puțin ; au mai puține griji, lucrează cu mai multă plăcere, nu se tem de hoți și sînt mai aproape de Iisus Hristos. Fiind mult mai cumpătați în ceea ce privește mîncarea, se îmbolnăvesc mai rar ; prețuiesc mai mult banii pe care îi cîștigă prin muncă cinstită, au mai puțini dușmani și puțini sînt aceia care îi invidiază, dorm mai liniștiți și au mai puține posibilități de a păcătui, înțeleg mai

bine nevoile aproapelui și sînt mai generoși ; trăiesc mai mult și întotdeauna nutresc speranța că pot deveni bogați“ [1].

Autorii acestei scrieri, mai mult decît originală, se așteptau, de bună seamă, ca milioane de săraci din Italia pentru faptul că trăiesc în lipsuri și mizerie să înceapă să-i binecuvînteze pe bogătașii italieni. Bineînțeles, acest lucru nu se va întîmpla niciodată.

Religia n-a inventat nici pînă astăzi argumente noi în sprijinul său. Ca și acum două mii de ani, ea se străduiește și astăzi să întunece conștiința oamenilor muncii cu basmul fericirii de dincolo de mormînt, din rai, cu scopul ca oamenii să nu se răzvrătească aici, pe pămînt.

Se spune că religia ajută oamenilor să trăiască și îi consolează în amărăciunile lor. Este oare adevărat aceasta ? Da, îi consolează. Există însă consolare și consolare. Dacă omul, încercînd o mare durere, caută să-și uite în muncă amarul și muncește cu abnegație, pentru folosul comun, atunci el merită să fie cinstit și respectat. Dar dacă omul, de durere, se îmbată, poate oare această „consolare“ să-i ușureze soarta ? Or, religia îl consolează pe om tocmai în acest fel. Ea înăbușe prin rugăciuni gemetele care pornesc din inima omului și în loc să-l facă să lupte, să muncească, să caute să dobîndească o viață mai bună, îi servește această formulă lipsită de sens și plină de indiferență : „Facă-se voia ta“.

„Neputința claselor exploatate în lupta împotriva exploatatorilor — scrie V. I. Lenin — dă naștere credinței într-o viață mai bună dincolo de mormînt, tot așa de inevitabil cum neputința sălbaticului în lupta cu natura dă naștere credinței în zei, draci, în minuni etc. Pe cel ce muncește și

[1]) Vezi „Komsomolskaia Pravda“ din 30 martie 1958.

îndură lipsuri toată viața, religia îl învață să fie smerit și răbdător în viața pămîntească, consolîndu-l cu speranța în răsplata cerească. Iar pe cei ce trăiesc din munca altora, religia îi învață să se ocupe cu binefaceri în viața pămîntească, oferindu-le astfel o foarte ieftină justificare pentru întreaga lor existență de exploatatori și vînzîndu-le la un preț convenabil bilete pentru fericirea cerească. Religia este opiu pentru popor. Ea este un fel de basamac spiritual în care sclavii capitalului își înecă chipul lor de om, pretențiile lor la o viață cît de cît demnă de om" [1].

Pînă la Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, în vechea Rusie, religia, fiind concepția dominantă despre lume, stăpînea conștiința oamenilor din clipa cînd se năștea și pînă la moarte; biserica educa poporul în spiritul smereniei și al supunerii față de rînduielile de pe pămînt „statornicite de dumnezeu".

Numeroși credincioși spun că, dacă înainte, în vremea țarismului, religia a avut un rol dăunător, astăzi menirea ei s-a schimbat. Așa să fie? Credința în dumnezeu îl face pe om mai slab. E adevărat, mai avem încă fruntași în producție — și în uzine și în colhozuri — care, după un vechi obicei, continuă să mai meargă la biserică. Însă nu religia a fost aceea care i-a ajutat să obțină rezultate bune în producție. Omul care este înarmat cu cunoștințe se descurcă mai bine în toate problemele vieții. Iar credința este dușmanul științei. Și la noi, în Uniunea Sovietică, concepțiile religioase și credința în viața de apoi, în rai îi dezarmează pe credincioși și îi educă în spiritul supunerii în fața sorții, proclamînd că grijile pămînțești sînt inutile și aducătoare de păcat, adică

---

[1]) **V. I. Lenin.** Opere, vol. 10, E.S.P.L.P., 1956, pag. 69—70.

abătîndu-i de fapt pe oamenii credincioşi de la o participare activă la construirea comunismului.

Un credincios întîlnind greutăţi în drumul său, cedează adeseori în faţa lor, îşi ridică ochii spre cerul neştiut şi se roagă de dumnezeu să-l ajute, să-l scape. În nuvela sa „O zi" scriitorul G. Troepolski a zugrăvit un bătrîn colhoznic care, în timpul secetei, se adresează lui dumnezeu cu următoarea rugăciune :

„Doamne, tatăl nostru... împărate ceresc... Facă-se voia ta... Ce secetă e, doamne ! Ai ? Şi nici un semn că va ploua. Şi grînele n-au prea crescut, of, doamne... Eu, deşi sînt un om de rînd şi tot mă doare sufletul, dar tu eşti totuşi dumnezeu. Cum se poate fără ploaie ? Ploaia-i necesară. Ori într-adevăr sîntem păcătoşi ? Uite, au să se usuce grînele şi atunci ce-o să fie ? Poate că bătrînii or fi greşit faţă de tine, dar copilaşii ce vină au ? Tu trebuie să înţelegi, doamne". Apoi bătrînul colhoznic parcă îşi luă seama şi încheie : „Vie împărăţia ta, în vecii vecilor, amin".

Deşi bătrînul colhoznic a vorbit cu dumnezeu cel inexistent nu pe tonul umilitor cu care se rugau înainte ţăranii asupriţi şi amăriţi ca vai de lume, totuşi şi rugăciunea lui are un caracter tînguitor, neajutorat şi jalnic.

Întotdeauna şi în toate vremurile religia a folosit, pentru scopurile sale, fenomenele complexe ale naturii, care nu puteau fi lesne înţelese, îndemnîndu-i pe credincioşi să adreseze lui dumnezeu rugămintea de a schimba acţiunea forţelor naturii, de a săvîrşi o minune : de a trimite ploaie, de a opri inundaţia, de a preveni moartea etc. Gîndirea religioasă trăieşte numai în lumea miraculosului : redarea vederii orbilor, tămăduirea bolnavilor, învierea morţilor, înălţarea la cer — acesta este arsenalul religiei. Totuşi religia este nevoită să pla-

Scanned with OKEN Scanner

seze toate aceste „minuni“ în domeniul trecutului îndepărtat.

Dacă credința în minuni a dispărut aproape complet, și numai biserica mai păstrează aceste superstiții ale trecutului, credința în descîntece, vise, ghicit — toate rămășițe ale magiei și vrăjitoriei din epocile trecute — se mai întîlnește încă destul de des. Știința nu recunoaște existența unei lumi supranaturale și contestă minunile. Ea consideră că fenomenele naturii și ale societății sînt fenomene cu caracter de lege. Între toate lucrurile atît din natură cît și din societate există legături: toate se supun unor anumite legi care există în mod obiectiv, adică independent de voința oamenilor. Numai cunoscînd legile naturii oamenii pot să supună natura și s-o facă să slujească scopurilor lor. Omul înarmat cu cunoștințe științifice nu imploră mila lui dumnezeu, ci devine el însuși stăpînul naturii.

Contradicția dintre concepția științifică și cea religioasă, totala lor incompatibilitate sînt evidente — chiar în punctul de plecare al concepției despre lume, adică în problema ce reprezintă lumea prin natura sa, a fost ea creată de dumnezeu ori există dintotdeauna? Religia învață, și credincioșii cred, că dumnezeu ar fi creat lumea „din nimic“, că în natură și în viața oamenilor totul se întîmplă „din voința lui dumnezeu“ care, chipurile, guvernează lumea.

Respingînd născocirile religioase, știința pleacă de la faptul că lumea și procesele variate care se petrec în sînul ei sînt prin înseși natura lor materiale și există independent de conștiința și voința oamenilor. În natură și în societate totul se află într-o permanentă mișcare, schimbare și dezvoltare. În lume are loc o neîntreruptă dezvoltare și înnoire, o formă a materiei trece într-o altă formă,

Scanned with OKEN Scanner

nouă din punct de vedere calitativ și superioară celei anterioare. Ce este atunci materia ?

Iată cum definește V. I. Lenin materia : „...materia este aceea care, acționînd asupra organelor noastre senzoriale, produce senzația ; materia este o realitate obiectivă, care ne este dată în senzație..." [1].

În această definiție se subliniază că materia există în mod obiectiv, adică independent de existența noastră și independent de conștiința noastră. Materia acționează asupra organelor noastre senzoriale, asupra organismului nostru, care este el însuși o parte a materiei. Lumea materială sîntem noi înșine și tot ceea ce putem vedea, auzi, simți sau percepe într-un fel sau altul, direct sau cu ajutorul unor aparate și instrumente și, în sfîrșit, tot ceea ce deocamdată se află în afara percepției noastre. Noi cunoaștem lumea cu ajutorul senzațiilor noastre pe care le căpătăm prin organele noastre senzoriale.

Lumea materială a existat și atunci cînd nu erau nici oameni și nici un fel de alte organisme vii. Ea s-a dezvoltat treptat, de la substanța lipsită de viață la ceea ce este viu. După ce noi vom dispare, lumea totuși continuă să existe.

Materia este veșnică, ea nici nu poate fi creată, nici nu poate fi distrusă. Sînt posibile numai trecerile dintr-o formă în alta. E adevărat, uneori ni se pare că substanța a dispărut, de pildă, lemnele au ars în sobă. Dar asta este numai o aparență. Dacă am aduna funinginea, cărbunii, cenușa, fumul și toate celelalte produse ale arderii, am vedea că lemnele nu au dispărut fără urme, ci că s-a petrecut numai o transformare, o schimbare a formelor substanței, cantitativ însă ea a rămas neschimbată.

---

[1]) V. I. Lenin. Opere, vol. 14, E.S.P.L.P. 1954, pag. 137.

Scanned with OKEN Scanner

Încă marele Lomonosov, fundamentînd legea conservării materiei, a demonstrat că greutatea produselor căpătate prin arderea unei substanţe este egală cu greutatea substanţei însăşi. Arzînd, substanţa trece pur şi simplu dintr-o stare în alta.

În afară de legea conservării materiei, în natură există şi legea conservării energiei. Esenţa acestei legi constă în aceea că în toate transformările prin care trece energia, se schimbă numai forma ei, cantitatea rămînînd neschimbată. Aşa, de pildă, dacă cheltuim energia chimică a unei tone de cărbuni, ce se eliberează în timpul arderii, căpătăm întotdeauna o anumită cantitate de altă energie, în care s-a transformat cea dintîi, şi anume lumină, căldură, funcţionarea motorului etc. De aici reiese că din nimic nu se poate obţine energie. Nici de dispărut energia nu poate dispare.

Este suficient să recunoaştem aceste două legi ale naturii şi, dacă sîntem consecvenţi pînă la capăt, nu rămîne loc nici religiei, nici lui dumnezeu. Recunoscînd aceste două legi, recunoaştem veşnicia materiei şi a energiei.

Aşadar, ştiinţa neagă ideea că dumnezeu ar fi creatorul lumii. Actul creaţiei nu a existat niciodată, lumea a existat veşnic şi va exista veşnic cu substanţa şi energia ei şi cu veşnicul lor circuit în univers. Toate aceste fenomene grandioase se petrec fără participarea vreunui creator.

Iar acum să ne îndreptăm atenţia asupra unora dintre amănuntele creării lumii, pe care le găsim în biblie. Oare dumnezeu a avut la îndemînă materialul din care a făcut lumea? Nu, răspunde biblia, dumnezeu a creat lumea din nimic. Dacă avea nevoie de ceva, dumnezeu se mulţumea să spună numai atît: „Să se facă!“ Şi se făcea aşa cum voia el. „Să se facă lumină!“ şi pe dată se făcea lumină. „Să crească pe pămînt verdeaţa,

Scanned with OKEN Scanner

iarba care dă seminţe şi pomi roditori" şi îndată au apărut pe pămînt verdeaţă, iarbă şi copaci.

Folosind nenumăratele exemple, ştiinţa a demonstrat că nici un fenomen, nici un obiect nu pot fi create din nimic, şi în acelaşi timp nimic din ceea ce există nu poate fi distrus fără a lăsa urme, ci poate fi numai schimbat.

Toată practica în producţie a oamenilor se bazează pe recunoaşterea faptului că legile naturii acţionează în mod obiectiv. N-am putea să prelucrăm metalul dacă n-am şti cum şi la ce temperatură se schimbă volumul lui, n-am putea să facem agricultură dacă n-am şti în ce condiţii este posibilă cultivarea unei culturi sau a alteia. Experienţa ne arată că pe lume nu se întîmplă minuni şi că tot ceea ce se întîmplă este absolut necesar şi logic.

Cunoaşterea legilor naturii şi ale societăţii ne permite să prevedem viitorul. Previziunea ştiinţifică se întemeiază pe cunoaşterea legilor naturii şi ale societăţii şi este diametral opusă profeţiilor religioase care se bazează pe reprezentări fantastice. „Profeţia miraculoasă nu este decît un basm. Profeţiile ştiinţifice însă constituie un fapt" [1].

Un exemplu viu de previziune bazată pe date riguros ştiinţifice ni-l oferă astronomia. Cercetînd legile mişcării Soarelui, Pămîntului şi Lunii, astronomii prevăd cu o exactitate uluitoare eclipsele de soare şi de lună, chiar pe zeci de ani înainte. Se pot da nenumărate exemple despre posibilităţile pe care le oferă ştiinţa în materie de previziuni. Savanţii pot prezice cu exactitate unde se află în pămînt cărbune, sare, petrol, diferite minereuri.

Orice religie învaţă că există forţe pe care mintea omului nu le poate cunoaşte şi care guvernează invizibil natura, societatea şi faptele oamenilor.

---

[1]) **V. I. Lenin.** Opere, vol. 27, E.S.P.L.P. 1955, pag. 482.

Scanned with OKEN Scanner

Natura și omul, chipurile, depind în întregime de voința lui dumnezeu, iar „căile domnului sînt necunoscute“ și deci oamenii nu le pot cunoaște. Omul este neputincios în fața „voinței lui dumnezeu“. O recoltă bună se datorește „milei domnului“; dacă e secetă și vînturile uscate au distrus toată recolta, aceasta este o pedeapsă dată oamenilor de dumnezeu pentru păcatele lor. Religia neagă în mod principial că lumea și legile ei pot fi cunoscute, limitează domeniul gîndirii, rațiunii, îl dezarmează pe om, subminează bazele științei.

Știința, însă, afirmă că lumea și legile ei pot fi cunoscute. Întreaga practică social-istorică a oamenilor, toată activitatea lor de muncă vorbește despre faptul că lumea poate fi cunoscută. Crearea unor mașini perfecționate, a telegrafului, radioului, aplicarea electricității și a energiei atomice — toate acestea au devenit posibile numai în urma cunoașterii legilor naturii și societății, în urma dezvoltării științei.

Cu cît omul cunoaște mai adînc și mai complet legile de dezvoltare a naturii și societății, cu atît pășește mai sigur și mai liber pe tărîmul activității sale practice. Bineînțeles, cunoașterea legilor, luată ca atare, nu determină încă posibilitatea folosirii lor. Aceasta se vede deosebit de limpede dacă luăm ca exemplu folosirea legilor economice ale dezvoltării sociale. Orice capitalist poate să citească lucrările lui Marx, Engels și Lenin și poate să afle care sînt legile dezvoltării sociale. Dar nici un capitalist nu poate să schimbe în folosul său legile cărora se subordonează societatea capitalistă — bunăoară s-o elibereze din crizele economice —, după cum nu poate schimba nici legile cărora li se subordonează dezvoltarea economică a societății socialiste.

Fără cunoașterea legilor naturii omul este un rob al naturii. Cunoscînd legile naturii, omul ac-

ţionează în concordanţă cu ele şi, sprijinindu-se pe ele, determină natura să slujească scopurile sale. Aşa, de pildă, realizările ştiinţei miciuriniste permit omului să dirijeze în mod conştient formarea plantelor şi animalelor.

Cunoscînd legile naturii, omul creează specii şi rase noi de animale şi de plante, ceea ce este într-o vădită contradicţie cu concepţiile religiei. Religia susţine că dumnezeu nu numai că l-a creat pe om, dar s-a şi îngrijit să-i asigure o existenţă îndestulată. Tot el a creat pentru nevoile omului nenumărate plante şi animale şi omului nu-i rămîne decît să le folosească şi să-i mulţumească creatorului prea înţelept.

Totodată învăţăturile religioase susţin că pe pămînt sînt atîtea rase şi specii de animale şi plante cîte a creat dumnezeu. În realitate însă animalele care trăiesc astăzi nu seamănă cîtuşi de puţin cu animalele care au existat înainte, cu multe mii de ani în urmă. Speciile de animale şi de plante se schimbă mereu. Această capacitate a plantelor şi animalelor de a se schimba mereu este folosită de om pentru a crea specii şi rase noi, mai avantajoase. Oricît te-ai ruga lui dumnezeu, vaca n-o să dea mai mult lapte decît poate. Dacă însă îmbunătăţim cu ajutorul ştiinţei rasa acestei vaci, cantitatea de lapte sporeşte.

În decurs de multe veacuri omul a transformat atît de mult planeta noastră încît este de nerecunoscut. Grăbind procesul selecţiei naturale, el a creat noi soiuri de plante şi noi rase de animale. În Grecia antică nu au existat decît două soiuri de mere; în Grecia de astăzi, numărul soiurilor de mere a trecut de o mie. Omul a creat aproape 400 de rase de vite cornute mari, printre care rase de vaci ce dau pe an peste 10.000 litri de lapte. Astăzi, pe globul pămîntesc există peste 250 rase

Scanned with OKEN Scanner

ţionează în concordanţă cu ele şi, sprijinindu-se pe ele, determină natura să slujească scopurile sale. Aşa, de pildă, realizările ştiinţei miciuriniste permit omului să dirijeze în mod conştient formarea plantelor şi animalelor.

Cunoscînd legile naturii, omul creează specii şi rase noi de animale şi de plante, ceea ce este într-o vădită contradicţie cu concepţiile religiei. Religia susţine că dumnezeu nu numai că l-a creat pe om, dar s-a şi îngrijit să-i asigure o existenţă îndestulată. Tot el a creat pentru nevoile omului nenumărate plante şi animale şi omului nu-i rămîne decît să le folosească şi să-i mulţumească creatorului prea înţelept.

Totodată învăţăturile religioase susţin că pe pămînt sînt atîtea rase şi specii de animale şi plante cîte a creat dumnezeu. În realitate însă animalele care trăiesc astăzi nu seamănă cîtuşi de puţin cu animalele care au existat înainte, cu multe mii de ani în urmă. Speciile de animale şi de plante se schimbă mereu. Această capacitate a plantelor şi animalelor de a se schimba mereu este folosită de om pentru a crea specii şi rase noi, mai avantajoase. Oricît te-ai ruga lui dumnezeu, vaca n-o să dea mai mult lapte decît poate. Dacă însă îmbunătăţim cu ajutorul ştiinţei rasa acestei vaci, cantitatea de lapte sporeşte.

În decurs de multe veacuri omul a transformat atît de mult planeta noastră încît este de nerecunoscut. Grăbind procesul selecţiei naturale, el a creat noi soiuri de plante şi noi rase de animale. În Grecia antică nu au existat decît două soiuri de mere; în Grecia de astăzi, numărul soiurilor de mere a trecut de o mie. Omul a creat aproape 400 de rase de vite cornute mari, printre care rase de vaci ce dau pe an peste 10.000 litri de lapte. Astăzi, pe globul pămîntesc există peste 250 rase

de oi, peste 150 rase de cai, aproape 400 rase de cîini, toate create de om.

Știința sovietică, care pune toate realizările sale în slujba poporului, are un uriaș rol transformator în viața și dezvoltarea societății socialiste. Acest rol crește pe măsură ce Uniunea Sovietică înaintează spre comunism.

Oamenii de știință sovietici pătrund tot mai adînc în tainele naturii, elucidează legile ei și le folosesc în interesul poporului. Aplicînd știința miciurinistă, oamenii de știință și colhoznicii-experimentatori sovietici au creat noi soiuri de plante și noi rase de animale, mult mai folositoare decît cele care existau înainte. Sprijinindu-se pe cunoașterea legilor naturii și societății, oamenii sovietici transformă pustiurile, valorifică pămînturile înțelenite și le transformă în centre înfloritoare de agricultură și horticultură.

În decurs de milenii, agricultura a depins de capriciile naturii. Secetele și vînturile uscate au o influență distrugătoare asupra plantelor și micșorează cu mult recoltele. În Uniunea Sovietică, se desfășoară tot mai mult, pe baza celor mai noi realizări ale științei și tehnicii, lupta sistematică pentru transformarea naturii, împotriva condițiilor climaterice neprielnice. Pentru a asigura agricultura socialistă împotriva urmărilor dezastruoase ale lipsei de umezeală și ale vînturilor secetoase, se fac lucrări uriașe de trasformare a naturii.

Biologia miciurinistă, continuînd și dezvoltînd în mod creator laturile progresiste ale învățăturii biologilor materialiști din trecut, a demonstrat în practică, prin fapte, că posibilitățile creatoare ale omului în domeniul naturii vii sînt nelimitate. Ea a răsturnat afirmația religiei că rațiunea omului nu poate supune natura vie.

Oamenii de știință sovietici au pătruns taina atomului și au descoperit metodele de producere a

Scanned with OKEN Scanner

energiei atomice. Folosirea acestui nou fel de energie în scopuri pașnice, pentru binele poporului, lărgește în mod nelimitat puterea omului asupra forțelor spontane ale naturii, deschide în fața omenirii posibilități colosale în ceea ce privește creșterea forțelor de producție, progresul tehnic și cultural, sporirea avuției sociale.

Orice domeniu al științei am lua, oricare dintre problemele importante am cerceta, pretutindeni constatăm un progres real. Geologii sovietici descoperă tot mai deplin bogățiile subsolului Uniunii Sovietice. Chimiștii sovietici au creat noi feluri de substanțe sintetice necesare economiei naționale. S-au obținut, de asemenea, succese mari în domeniul elaborării diferitelor preparate medicale. Sute de tipuri noi de mașini și mecanisme care ușurează munca muncitorilor și colhoznicilor și măresc productivitatea se creează pe baza realizărilor obținute de oamenii de știință sovietici — fizicieni, chimiști, matematicieni. Prin descoperirile sale, știința ajută poporului sovietic să folosească mai deplin și mai bine bogățiile și forțele naturii.

Prin urmare, pentru rațiunea omenească care a creat știința, care cunoaște și supune natura nu există nici un fel de obstacole sau limite.

Dezvoltarea victorioasă a științei îl înarmează pe om cu cunoașterea legilor de dezvoltare a naturii și societății, îl face stăpînul naturii.

Cu ajutorul științei omul cunoaște lumea înconjurătoare, legile naturii și societății omenești, care înainte îi erau necunoscute. Dacă n-ar exista științe ca : fizica, chimia, agronomia, mecanica, matematica, medicina și altele, noi n-am putea construi uzine și fabrici, n-am putea extrage cărbune, fier și alte minerale utile, n-am putea construi motoare, locomotive și avioane, n-am putea proiecta mașini din cele mai complicate, n-am putea obține recolte

Scanned with OKEN Scanner

bogate. Natura a permis omului ca, prin intermediul unui tub optic — telescopul —, să pătrundă în spațiul fără de sfîrșit al cosmosului. Mulțumită științei, omul a scăpat de nenumărate și cumplite boli.

În felul acesta, eliberîndu-se de opiul religiei, omul zilelor noastre nu numai că cunoaște natura, dar o și transformă adaptînd-o nevoilor sale. Posibilitățile de cunoaștere ale omului sînt nelimitate. Nu există pe lume lucruri pe care omul să nu le poată cunoaște, ci numai lucruri pe care omul nu le cunoaște încă dar pe care le va cunoaște în viitor datorită științei și practicii.

Una din părțile componente cele mai esențiale ale oricărei religii este afirmația că omul prezintă o natură dublă, că el ar fi alcătuit din două elemente fundamentale: unul material și altul spiritual — din trup și suflet. Trupul și sufletul omului, susține religia, se găsesc în relații dușmănoase. Trupul caută să-și satisfacă trebuințele în viața aceasta pămîntească, plină de păcate și deșertăciuni, în timp ce sufletul nu este interesat decît în viața cerească unde va trăi într-o veșnică stare de fericire.

Propovăduind că viața pămîntească este pieritoare și sădind credința că o viață mai bună nu este posibilă decît dincolo de mormînt, adică după moarte, religia îi distrage pe credincioși de la participarea activă și conștientă la activitatea socială și de producție.

Știința a demonstrat de mult că nu există și nici nu poate exista viață dincolo de mormînt, că nu există un suflet aparte, care să nu depindă de trup. Ceea ce noi numim activitate spirituală (psihică), adică gîndurile, sentimentele și dorințele noastre, nu este altceva decît o funcție a creierului omenesc — organul superior al activității nervoase a omului. Creierul, organul cel mai important al o-

Scanned with OKEN Scanner

mului și animalelor, nu este altceva decît materia superior organizată. Fără ajutorul creierului nu ne putem mișca, nu putem vedea, nici auzi, nu putem vorbi, nici gîndi. Creierul conduce funcțiunea tuturor organelor din corpul omului și al animalelor. Fără creier existența noastră nu ar fi cu putință.

Creierul nu este numai organul cel mai important, ci și cel mai complex. Viața psihică este posibilă numai acolo unde există creier și un sistem nervos suficient de dezvoltat care în esență înfăptuiește interacțiunea tuturor organelor. Celulele creierului lucrează neîntrerupt. Fiecare din ele își are sarcina sa bine determinată : unele celule sînt în stare să perceapă numai sunetele, altele — numai mirosurile, altele — numai culorile.

Creierul este în permanentă legătură cu lumea exterioară. Prima treaptă de cunoaștere a lumii înconjurătoare o constituie senzațiile. Ele se nasc în urma acțiunii fenomenelor înconjurătoare ale lumii materiale asupra organelor senzoriale. Fiecare fenomen al naturii — o rază de soare, freamătul vîntului, mirosul florilor, căldura, frigul — acționează asupra noastră prin organele senzoriale. Senzațiile sînt porțile prin care lumea intră în conștiința noastră. Dacă îl lipsim pe om de organele lui senzoriale, el își pierde legătura cu lumea exterioară.

Din cele spuse reiese că știința și religia explică fenomenele naturii și ale vieții sociale de pe poziții diametral opuse. Concepțiile științifice și cele religioase sînt potrivnice și ireconciliabil ostile.

Gigantica activitate creatoare a poporului sovietic, care deschide drum spre comunism, este dovada cea mai vie că oamenii înarmați cu știința marxist-leninistă și conduși de partidul comunist pot, prin activitatea lor creatoare, să transforme lumea în interesul lor. Știința care dezvăluie legile

Scanned with OKEN Scanner

obiective de dezvoltare a naturii și societății, pe de o parte, și activitatea practică de transformare a lumii, pe de altă parte, — iată ce permite oamenilor să-și apropie viitorul luminos.

În hotărîrea sa din 10 noiembrie 1954 „Despre greșelile în desfășurarea propagandei științifice-ateiste în rîndurile populației", Comitetul Central al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice arată: „Deosebirea radicală dintre știință și religie este evidentă. Dacă știința se sprijină pe fapte, pe experimentul științific și pe concluzii riguros verificate și confirmate de viață, în schimb orice religie se sprijină numai pe legende biblice și pe născociri fantastice. Realizările din zilele noastre în domeniul științelor naturii și al științelor sociale infirmă în mod convingător dogmele religioase. Știința nu se poate împăca cu reprezentările religioase, născocite despre viața naturii și a omului, și din această cauză ea este incompatibilă cu religia. Știința ajută omenirii să cunoască din ce în ce mai profund legile obiective ale dezvoltării naturii și societății, să pună forțele naturii în slujba omului, contribuie la creșterea conștiinței și a culturii omului; religia însă întunecă conștiința omului, condamnîndu-l la pasivitate în fața forțelor naturii, încătușează activitatea și inițiativa lui creatoare.

Ținînd seama de toate acestea, partidul consideră necesar să se desfășoare o propagandă științifică-ateistă temeinică și sistematică, fără a se leza însă sentimentele religioase ale credincioșilor, precum și ale slujitorilor cultului".

În aceste cuvinte clare și concise este expus punctul de vedere al partidului comunist asupra religiei, este explicată necesitatea lichidării prejudecăților religioase.

Scanned with OKEN Scanner

Despre lichidarea rămăşiţelor religioase

In Ţara Sovietică socialismul s-a statornicit adînc şi o dată cu construirea lui societatea sovietică a desăvîrşit o întreagă perioadă istorică a dezvoltării sale — perioada trecerii de la capitalism la socialism. Astăzi întreaga activitate a poporului sovietic, condus de partidul comunist, este îndreptată spre construirea societăţii comuniste, spre înfăptuirea trecerii treptate de la socialism la comunism.

În urma transformărilor socialiste din economie, în procesul îndelungatei munci educative desfăşurată de partidul comunist s-a schimbat radical şi chipul spiritual al omului sovietic. În societatea sovietică unde au fost lichidate clasele exploatatoare şi au fost dezrădăcinate cauzele care generează exploatarea omului de către om, nu există şi nu poate exista o bază pentru afirmarea ideologiei burgheze. În U.R.S.S. s-a format şi domneşte absolut ideologia socialistă a cărei bază neclintită o formează marxism-leninismul, concepţia ştiinţifică-materialistă despre lume. Dar victoria ideologiei socialiste nu înseamnă cîtuşi de puţin că în Uniunea Sovietică au şi fost complet lichidate rămăşiţele capitalismului. O parte din oamenii sovietici mai păstrează încă obiceiuri şi prejudecăţi moştenite de la societatea capitalistă.

Scanned with OKEN Scanner

Rămăşiţele din conştiinţa oamenilor nu seamănă cu praful care se depune întîmplător pe o haină. Nu le poţi înlătura cu peria şi nici nu le poţi scutura cu bătul. Ceea ce s-a înrădăcinat de veacuri nu poate fi azvîrlit dintr-o dată.

Partidul Comunist al Uniunii Sovietice, înfăptuind conducerea construirii societăţii comuniste, duce o luptă hotărîtă împotriva rămăşiţelor ideologiei ostile socialismului.

Educarea conştiinţei socialiste, ne învaţă Lenin, este de neconceput fără lupta pentru înalte calităţi morale ale omului sovietic, fără o luptă îndelungată şi încordată împotriva rămăşiţelor capitalismului din conştiinţa oamenilor, împotriva viciilor pe care le-am moştenit de la vechea societate.

De succesul muncii de educaţie comunistă a poporului, de creşterea conştiinţei lui depinde nemijlocit ritmul mersului nostru înainte, deoarece societatea comunistă nu se formează spontan, ci se creează prin munca conştientă a maselor largi populare în fruntea cărora se află partidul comunist.

Prezenţa rămăşiţelor capitalismului înseamnă că oamenii încă nu s-au eliberat complet de vechile concepţii şi obiceiuri, că păstrează proastele tradiţii ale trecutului în felul lor de viaţă, în atitudinea faţă de femeie etc.

Una din rămăşiţele cele mai viabile ale trecutului o formează superstiţiile şi prejudecăţile religioase. Ele sînt capabile să dea viaţă şi să întărească alte rămăşiţe ale capitalismului.

În societatea sovietică religia nu are rădăcini de clasă. În urma Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie şi a colectivizării agriculturii, în Uniunea Sovietică s-a statornicit proprietatea socială socialistă, care constituie baza economică de nezdruncinat a societăţii sovietice. În statul sovietic

Scanned with OKEN Scanner

socialist nu există şi nu poate exista exploatarea omului de către om, asuprirea, mizeria şi lipsa de drepturi, nu există şi nu poate exista anarhia în producţie, crizele şi şomajul.

Pentru prima oară în istoria omenirii partea cea mai mare din poporul nostru s-a eliberat de prejudecăţile religioase. Numai în conştiinţa unor oameni sovietici se mai păstrează încă rămăşiţele religioase.

Cum se explică totuşi această viabilitate a religiei? De ce oare, în ciuda profundelor schimbări din dezvoltarea societăţii noastre şi a creşterii gigantice a ştiinţei şi tehnicii, mai există şi astăzi oameni care cred în dumnezeu?

Una din cauzele existenţei acestora este faptul că şi în condiţiile societăţii socialiste continuă să acţioneze o lege obiectivă a dezvoltării sociale, cum este **rămînerea în urmă** a conştiinţei oamenilor faţă de existenţa lor economică, de schimbările care se petrec în condiţiile materiale de viaţă ale societăţii.

Se ştie că conştiinţa oamenilor depinde de condiţiile vieţii lor materiale. Dar din această teză marxistă nu se poate trage concluzia că conştiinţa socială se schimbă imediat ce se schimbă existenţa socială. Rămînerea în urmă a conştiinţei sociale faţă de schimbările condiţiilor vieţii materiale a societăţii e legată de natura conştiinţei omeneşti, care este reflectarea lumii obiectiv existentă, adică este un proces secundar în raport cu lumea obiectivă pe care o reflectă.

Concepţiile, ideile, obiceiurile, moravurile şi deprinderile vechi nu pot fi lichidate deodată, ele pot fi înlăturate numai în urma transformării întregii vieţi a societăţii, în procesul unei lupte îndelungate şi îndîrjite. V. I. Lenin a subliniat în repetate rînduri că rămăşiţele capitalismului

Scanned with OKEN Scanner

sînt foarte viabile, că oamenii muncii „...se eliberează de propriile lor prejudecăţi, mic-burgheze nu deodată, nu printr-o minune, nu din porunca maicii domnului, nu din porunca unei lozinci, a unei rezoluţii sau a unui decret, ci numai printr-o luptă de masă îndelungată şi grea împotriva influenţelor mic-burgheze de masă“ [1].

Dar nu numai rămînerea în urmă a conştiinţei faţă de existenţă contribuie la menţinerea rămăşiţelor capitalismului în condiţiile societăţii sovietice, ci şi prezenţa lagărului capitalist, care caută în toate chipurile să reînvie şi să întreţină aceste rămăşiţe. Burghezia reacţionară din zilele noastre şi ideologii ei se străduiesc să otrăvească conştiinţa popoarelor din ţările capitaliste şi să influenţeze elementele şovăielnice din societatea sovietică.

Lagărul capitalist nu este o noţiune geografică, ci una politică. Imperialiştii desfăşoară o activitate intensă trimiţînd spioni şi diversionişti în ţările lagărului socialist.

Urmărind scopurile lor mîrşave, ideologii capitalismului proslăvesc şi înfrumuseţează în fel şi chip în faţa oamenilor sovietici, şi mai ales în faţa tineretului, democraţia burgheză, falsă în realitate, precum şi „civilizaţia“ burgheză. Forţele reacţionare ale lumii imperialiste nutresc speranţa că vor reuşi să dezarmeze din punct de vedere ideologic o parte din poporul nostru, să-şi exercite influenţa asupra acelor oameni sovietici care, într-o formă sau alta, pot să accepte unele aspecte ale ideologiei burgheze. Căutînd să găsească o cale de acces spre conştiinţa omului sovietic, propaganda imperialistă nu se dă în lături de la nici un fel de mijloace. Imperialiştii folosesc pe scară

---

[1]) **V. I. Lenin.** Opere, vol. 31, E.S.P.L.P. 1956, pag. 99.

deosebit de largă propaganda falsă și dizolvantă prin radio, literatură, artă și presa periodică.

Prin urmare, coexistența pașnică a celor două sisteme — socialist și capitalist — nu retrage de la ordinea zilei sarcinile de a face inofensive influențele reacționare pornite din lagărul imperialist. Coexistența pașnică nu înseamnă o slăbire fie cît de mică a luptei ideologice.

Ideologia burgheză contemporană, în toate formele ei, poartă în sine trăsăturile dezgustătoare ale lumii capitaliste condamnate la pieire. Propovăduirea misticismului, obscurantismului, naționalismului burghez bestial, individualismului deșănțat și demobilizării ideologice se îmbină la ideologii reacțiunii imperialiste cu propovăduirea cosmopolitismului și a „teoriilor" rasiste și malthusianiste pătrunse de ură față de om.

Capitalismul este interesat ca prejudecățile religioase să se mențină în societatea sovietică și caută să-și exercite influența asupra oamenilor înapoiați, insuficient de pregătiți sub raport ideologic.

Prin slugile sale ideologice, burghezia învăluie într-un văl de minciuni masele populare spre a le atrage într-un nou război mondial.

Primejdia războiului este de asemenea una din cauzele vitalității prejudecăților religioase. V. I. Lenin, calificînd războiul drept un eveniment care iese din comun, arăta că războiul trezește în mase sentimentele cele mai vijelioase, care tulbură obișnuita stare psihică, seamănă groaza și deznădejdea. „De aici — întărirea religiei — scria el. Bisericile încep să se umple din nou — reacționarii jubilează. „Unde există suferințe acolo e și religie", spune arhireacționarul Barrés. Și are dreptate" [1].

---

[1]) **V. I. Lenin.** Opere, vol. 21, Editura P.M.R., 1952, pag. 271.

Scanned with OKEN Scanner

Războiul, ca și orice criză din viața unui om sau din istoria unor popoare întregi, îi doboară pe unii, îi călește și îi luminează pe alții. Așa, de pildă, minunata forță morală a oamenilor sovietici s-a manifestat deosebit de pregnant în ultimul război. Această forță și-a găsit expresia în eroismul și abnegația de masă, în bărbăția fără seamăn, în curajul și vitejia fără precedent, în faptele eroice în muncă și în luptă ale poporului sovietic. Greutățile războiului nu au înfrînt ci, dimpotrivă, au călit și mai mult voința de fier a poporului sovietic și a armatei lui.

Dar nu trebuie să uităm că primejdia războiului și mijloacele înfricoșătoare prin care acesta se duce seamănă în conștiința multor oameni din diferite țări groaza și dezorientarea. De acest lucru se folosesc propovăduitorii misticismului din țările burgheze, care susțin că omenirea civilizată ar fi ajuns la o nebunie în masă, dacă n-ar fi găsit consolarea în religie. Războaiele aduc popoarelor suferințe nesfîrșite și le cer sacrificii uriașe. Oamenii îndură tot felul de greutăți, dureri și sînt frămîntați de grija pentru cei care le sînt apropiați și dragi. Aceasta duce la reînvierea superstițiilor și a prejudecăților religioase, mai ales în rîndurile oamenilor înapoiați.

Dacă în vremurile normale rămășițele religioase din conștiința omului neînarmat cu cunoștințe științifice nu se manifestă în mod activ, apoi în momentele de grea cumpănă (cutremure, războaie etc.) aceste rămășițe pot să răbufnească din nou, pentru că oamenii înapoiați, neștiind să-și explice în mod științific esența și cauzele acestor fenomene ale naturii și societății, încep să-și caute consolarea în religie, cer ajutorul unor forțe mai puternice, după părerea lor, închipuindu-și că aceste

forțe ar fi în stare să schimbe cursul evenimentelor.

Nu întîmplător în anii Marelui Război pentru Apărarea Patriei și în primii ani de după război superstițiile și prejudecățile religioase au prins din nou viață în unele locuri. Războiul a fost un mare examen pentru forțele fizice și spirituale ale poporului sovietic. Oamenii sovietici au trecut cu cinste prin toate încercările războiului. Totuși, războiul rămîne război. El aduce dureri, greutăți și atunci oamenii cu moralul slab au început să ceară ajutor „cerului", nădăjduind să-și aline, prin rugăciuni, grija pentru soarta celor apropiați și dragi.

P. Darmanski, fost preot la biserica Smolensk din Leningrad și fost candidat în teologie, spunea, după ce a devenit ateu :

„Părinții mei au fost analfabeți și oameni foarte religioși, care au sădit și în sufletul copiilor credința în dumnezeu.

Nenorocirile pe care le-a adus războiul au accentuat credința mea în dumnezeu. Credeam orbește în tot ce scria în evanghelie și eram convins că nu numai conținutul, ci chiar și literele și semnele ei de punctuație sînt sfinte. Mai tîrziu m-a pasionat o altă carte „sfîntă" „Revelația lui Ioan Teologul" și eram sincer convins că această carte are un caracter profetic.

Curînd însă, poporul sovietic a repurtat strălucita sa victorie eroică. Aceasta a stins în mare măsură înflăcărata mea imaginație religioasă"[1].

Dar vitalitatea concepțiilor înapoiate, și mai ales a superstițiilor religioase, capacitatea lor de a prinde viață nu se pot explica numai prin rămînerea în urmă a conștiinței față de existență și prin influența străină de peste hotare. Nu se poate

[1]) „Komsomolskaia Pravda" din 22 februarie 1958.

explica numai prin aceşti doi factori nici, bunăoară, apariţia concepţiilor religioase la unii reprezentanţi ai generaţiei tinere. Bineînţeles, în principal ei preiau aceste concepţii de la oamenii molipsiţi de credinţa religioasă, dar totuşi de ce se întîmplă acest lucru ?

Religia este un fenomen social foarte complex şi se află în interacţiune cu alte forme ale conştiinţei sociale, pe care le influenţează şi care, la rîndul lor, o influenţează.

De-a lungul multor veacuri, clasele exploatatoare dominante au folosit religia ca mijloc de formare a moralei şi normelor morale. Religia a pătruns adînc în literatură şi artă, în domeniul de cunoaştere a omului. Toate acestea n-au putut să nu contribuie la păstrarea ideilor şi prejudecăţilor religioase. Acest lucru nu trebuie să-l uităm nici în zilele noastre.

Vitalitatea rămăşiţelor religioase îşi are rădăcinile în faptul că religia trăieşte ca un parazit de pe urma problemelor pe care ştiinţa încă nu le-a rezolvat şi nu le-a limpezit, se alimentează din greutăţile cunoaşterii în general. Se ştie că cunoaşterea este procesul de reflectare în conştiinţa omului a realităţii materiale. Dar acest proces nu se reduce la reflectarea nemijlocită şi nu este ceva asemănător fotografiei ori reflectării simple, în oglindă, a unui obiect, ci este un proces extrem de complex şi contradictoriu, în cursul căruia este posibilă apariţia unor erori sau concluzii nejuste.

Nu trebuie să uităm că ştiinţa contemporană, cu toate succesele ei strălucite, nu poate deocamdată să dea răspunsuri care să ne mulţumească pe deplin şi este nevoită să se limiteze temporar la anumite ipoteze, adică la supoziţii ştiinţifice care necesită o verificare şi o demonstraţie ulterioară.

Dificultăţile vremelnice care apar în mod logic în diferitele etape ale dezvoltării ştiinţei constituie

Scanned with OKEN Scanner

terenul pe care se nasc tot felul de concepţii care strecoară pe ascuns, iar uneori chiar absolut făţiş, ideile idealiste şi care de fapt împing mult înapoi ştiinţa spre miturile religioase. Religia consideră chiar şi cele mai mici şovăieli şi ezitări ale gîndirii ştiinţifice şi filozofice drept victorii ale sale şi le foloseşte în apărarea fideismului [1] şi obscurantismului. Vaticanul sprijină şi „popularizează" cu asiduitate orice manifestare a idealismului în fizica modernă.

Slujitorii cultelor profită pe scară largă de toate dificultăţile care se ivesc în procesul dezvoltării cunoaşterii ştiinţifice. (De pildă, mai există boli grele ale căror cauze ştiinţa deocamdată nu le-a descoperit în întregime şi de aceea nu există mijloace suficient de eficace pentru combaterea lor).

Suferinţele grele, dorinţa de a-şi reface sănătatea pierdută îi fac pe bolnavi să se gîndească cu desperare la un duşman nevăzut şi înspăimîntător de crud. Iar slujitorii cultelor speculează acest lucru, străduindu-se să prindă în mrejele lor pe oamenii aflaţi pradă desperării. Omul care datorită unor cauze (insuccese personale, nenorociri familiale, boli) cade sub influenţa ideilor mistico-religioase, devine un om lipsit de voinţă, smerit.

Iată un caz caracteristic care s-a petrecut la Moscova în anul 1956.

Fiul colonelului M. suferea din copilărie de o boală grea, care nu i-a permis să se joace cu alţi copii, să se plimbe şi să se distreze. Tratamentul care i s-a făcut nu l-a ajutat prea mult. Băiatul creştea izolat şi singuratic. După ce a absolvit şcoala de 10 ani, s-a angajat la lucru într-unul din artelurile cooperaţiei industriale. Meşterul şef al

[1]) Fideism — teorie reacţionară care consideră credinţa religioasă drept singurul criteriu al adevărului şi care pune credinţa în locul ştiinţei. — **Nota Trad.**

Scanned with OKEN Scanner

artelului, un propovăduitor activ al religiei, s-a interesat îndeaproape de tînărul M. şi în curînd a aflat că felul lui retras de a fi se datoreşte bolii. După ce l-a cîştigat printr-o atitudine plină de atenţie, meşterul a început să-l „prelucreze" din punct de vedere spiritual, stînd cu el de vorbă între patru ochi. Acest om, în vîrstă şi cu autoritate, caută să-l convingă pe tînărul M. că dacă medicina nu l-a putut vindeca, nu-i mai rămîne decît speranţa în dumnezeu. „Prelucrarea" a dat rezultat. Într-o bună zi, tînărul M. a declarat părinţilor săi, uluiţi, că el crede în dumnezeu şi că are de gînd să facă un pelerinaj la unul din „locurile sfinte", în nădejdea că acolo are să se „tămăduiască".

Cazuri de acest fel se mai pot întîlni adeseori. Desperaţi că nu se pot vindeca cu ajutorul medicinii, numeroşi oameni se adresează doftoroaielor. Deşi în zilele noastre slujitorii cultului resping credinţa în vrăji şi descîntece şi o numesc rătăcire, de fapt nu există deosebire esenţială între credinţa în vindecarea cu ajutorul rugăciunii şi credinţa în vrăji şi descîntece. Orice deosebire este aici pur aparentă. Amîndouă au comun unul şi acelaşi lucru : credinţa în minuni, recunoaşterea unei forţe supranaturale pe care omul o poate implora şi îmbuna.

La păstrarea şi răspîndirea prejudecăţilor religioase în conştiinţa unora dintre oamenii sovietici contribuie în mod neîndoielnic şi faptul că în societatea sovietică socialistă n-a fost lichidată complet dependenţa omului faţă de forţele elementare ale naturii.

Orînduirea socialistă a creat condiţii prielnice pentru ca lupta omului împotriva forţelor elementare ale naturii să fie încununată de succes. Fără doar şi poate, acest lucru întăreşte în rîndurile maselor muncitoare credinţa în forţele lor şi zdrun-

Scanned with OKEN Scanner

cină credința în dumnezeu. Noi însă nu stăpînim atît de mult natura încît să putem preîntîmpina asemenea fenomene ale naturii cum sînt seceta, grindina, gerurile, inundațiile, care continuă să aducă pagube economiei naționale. În conștiința oamenilor înapoiați, care nu înțeleg cauzele naturale ale acestor fenomene, continuă să persiste credința că există forțe supranaturale și că tocmai de aceste forțe depind viața și bunăstarea oamenilor. Se știe, bunăoară, că în locurile unde nu plouă multă vreme, oamenii înapoiați ies și astăzi la cîmp cu icoanele.

Așadar, calamitățile naturale și sentimentul dependenței față de aceste forțe alimentează încă credințele religioase în rîndurile unei părți din populație.

Este cazul să amintim aici următoarele cuvinte ale lui Marx: „**Reflexul religios** al lumii reale nu poate, în general, să dispară decît atunci cînd relațiile vieții practice de zi cu zi vor reprezenta în mod curent relații limpezi și raționale ale oamenilor între ei și față de natură. Procesul vieții sociale, adică procesul producției materiale, nu-și scoate vălul de ceață mistică ce-i acoperă chipul decît atunci cînd — produs al unor oameni asociați prin liber consimțămînt — stă sub controlul conștient și metodic al acestora. În acest scop este însă nevoie de o bază materială a societății adică de o serie de condiții materiale de existență, care la rîndul lor sînt produsul natural al unei dezvoltări istorice lungi și anevoioase“ [1].

Ce înseamnă a stabili relații limpezi ale omului față de natură? Aceasta înseamnă a înțelege just cauzele fenomenelor naturii și societății omenești fără a le atribui un conținut fals fantastico-religios.

---

[1]) **K. Marx.** Capitalul, vol. I, E.S.P.L.P. 1957, pag. 116

Scanned with OKEN Scanner

Putem spune oare că în prezent fiecare cetățean sovietic cunoaște destul de bine bazele științelor despre dezvoltarea naturii și societății? Nu, nu putem spune acest lucru. Dacă există încă cetățeni sovietici care nu s-au eliberat de prejudecățile religioase, aceasta se datorește faptului că ei cunosc prea puțin concepția materialist-științifică despre legile naturii și societății.

În timp ce la unii oameni credința religioasă își are rădăcinile în necunoașterea legilor naturii și societății, în nepriceperea de a explica în mod just fenomenele lumii înconjurătoare, la alții ea își găsește un teren nutritiv în nemulțumirea lor morală.

Fiecare religie are un anumit sistem de norme morale, ale căror prescripții îmbrățișează întreaga viață omenească. Religia își formulează toate cerințele sale morale într-o formă categorică ce nu admite discuții și îndoieli și afirmă că cerințele morale ar porni de la o „rațiune divină".

Religia proclamă morala propovăduită de ea ca fiind criteriul absolut al activității oamenilor. Izvorul acestei morale absolute, afirmă teologii, poate fi numai dumnezeu. Potrivit spuselor slujitorilor cultului, fără noțiunea de dumnezeu și fără credința în el, morala nu ar oferi oamenilor bucurie și speranțe, și nu ar avea nici o putere. Deoarece în viață există multe greutăți și suferințe, omul care nu crede în dumnezeu cade ușor în păcat și în ispită. Numai credința în dumnezeu, susțin ei, înnobilează și transformă viața noastră pământească făcînd-o dreaptă și virtuoasă.

Prin preceptele sale, morala religioasă încearcă să-l ridice pe om deasupra nivelului intereselor lui cotidiene, făgăduindu-i perfecțiunea morală în viața veșnică de apoi. Credința în nemurirea sufletului ocupă un loc principal în predicile religioase.

Scanned with OKEN Scanner

Oamenii religioşi se duc la biserică sau la casa de rugăciuni în speranţa că vor căpăta răspuns la diferitele probleme care îi frămîntă, inclusiv cele care se referă la diverse laturi ale moralei, că îşi vor risipi îndoielile privitoare la caracterul faptelor lor şi îşi vor găsi alinarea.

Moraliştii religioşi afirmă că nici o forţă pămîntească nu poate rîndui societatea omenească, nu poate scăpa lumea de defectele ei fizice şi spirituale. Credinţa în viaţa veşnică de apoi are menirea să-l împace pe om cu greutăţile vieţii de pe pămînt, considerate fenomene trecătoare, vremelnice. Omul îşi poate găsi mulţumirea, susţin ei, numai în credinţa în viaţa veşnică, iar această credinţă îl face pe om mai bun.

Tocmai datorită credinţei în nemurirea sufletului religia poate să-i atragă pe unii oameni şi să-i facă să se ploconească în faţa învăţăturii ei.

Pentru a întări ideile religioase, slujitorii cultelor speculează de asemenea greutăţile materiale ale unor familii. Acest lucru se observă la sate, în colhozurile unde mai sînt neorînduieli gospodăreşti, unde plata pentru zilele-muncă este încă redusă. Această situaţie le serveşte drept pretext pentru tot soiul de discuţii despre soartă, păcat, izbăvirea cerească de „grijile lumeşti“ etc.

Oamenii sovietici nu cunosc exploatarea, iar relaţiile de producţie din societatea sovietică nu sînt relaţii de dominaţie şi de supunere, ci relaţii de colaborare tovărăşească şi de întrajutorare socialistă a muncitorilor eliberaţi de orice exploatare. Scopul producţiei socialiste nu este stoarcerea de profituri, ci satisfacerea maximă a nevoilor materiale şi culturale mereu crescînde ale înşişi oamenilor muncii, ale tuturor oamenilor sovietici. De succesele obţinute în dezvoltarea economiei socia-

Scanned with OKEN Scanner

liste și în ridicarea productivității muncii depinde bunăstarea materială și creșterea nivelului cultural al fiecărui om.

În societatea sovietică a fost înfăptuit principiul socialist: „cine nu muncește, nu mănîncă" și a fost tradus în viață un alt principiu socialist important: pentru muncă egală oamenii primesc aceeași cantitate de produse. Cine muncește mai bine și aduce mai mult folos societății, acela primește mai mult. În Uniunea Sovietică munca este aceea care determină poziția omului în societate. Însă starea materială a oamenilor este diferită. Cîștigul depinde nu numai de cantitatea, ci și de calitatea muncii, de calificare ș.a.m.d. În afară de aceasta, sînt familii unde un singur om care muncește își împarte cîștigul său la mai mulți oameni, și familii unde cîștigă doi oameni și nu există nici un întreținut. In felul acesta rezultă o oarecare inegalitate materială.

Numai în condițiile comunismului, cînd, o dată cu dezvoltarea multilaterală a personalității, vor crește și forțele de producție, și avuția socială se va revărsa ca un torent, cînd munca se va transforma dintr-un mijloc de existență în prima necesitate a omului, oamenii vor munci după capacitatea lor și vor primi după nevoi. Muncind pe măsura forțelor și posibilităților sale, fiecare om va primi de la societate tot ceea ce îi este cu adevărat necesar. Astăzi însă, cînd o astfel de repartiție nu există încă, inegalitatea de avere contribuie uneori la păstrarea rămășițelor capitalismului în conștiința oamenilor, deși ea însăși nu este cauza lor.

Oamenii sovietici privesc viața în mod optimist. Ei sînt stăpînii țării lor și dispun singuri de propria lor soartă. Pe ei nu-i amenință șomajul și alte fenomene proprii capitalismului.

Scanned with OKEN Scanner

Totuși, și în viața oamenilor din țara socialismului se mai ivesc greutăți care pot contribui la întărirea rămășițelor capitalismului.

Greutățile din viața unui om pot avea repercusiuni dureroase în conștiința lui, mai ales dacă el nu este strîns legat de colectivul în care trăiește sau este chiar rupt de acesta. Practic, influența factorilor întîmplători asupra succeselor, atît în viața personală cît și în cea socială a unor oameni, nu a fost încă exclusă nici în societatea sovietică. Și în Uniunea Sovietică se mai întîlnesc uneori oameni care trec prin lipsuri materiale datorită unui concurs special de împrejurări, din cauza unor nenorociri etc.

Sentimentul de nemulțumire personală, deprimarea ca rezultat al unei nenorociri neașteptate, precum și alte stări sufletești contribuie la păstrarea și reînvierea ideilor religioase în rîndurile unor oameni. Toate acestea îi împiedică pe unii oameni sovietici, care se mai află încă sub imperiul superstițiilor, să scape de sub influența ideologiei religioase și să se ridice pînă la nivelul concepției științifice despre lume.

Fenomene ca cele de mai sus alimentează și credința în soartă. Timp de sute de ani religia a infiltrat în conștiința poporului ideea că viața omului ar fi guvernată de niște forțe supranaturale, că „soarta“ fiecărui om ar fi predestinată de dumnezeu: „Ce ți-e scris în frunte ți-e pus“, „Omul propune și dumnezeu dispune“, „De soartă nu poți scăpa“ etc.

După părerea oamenilor care cred în soartă, societatea omenească, ca și fiecare om în parte, depinde în întregime de voința unei forțe atotputernice, aflată pe cealaltă lume. Credința în soartă îl face pe om să se gîndească cu teamă la viitorul necunoscut, îi zdruncină încrederea în propriile

Scanned with OKEN Scanner

lui forțe și îl condamnă la o atitudine pasivă față de evenimentele din realitatea înconjurătoare. Credința în soartă îl face pe om incapabil să lupte pentru o viață mai bună. Mai sînt printre noi oameni care, pentru a-și afla „soarta", se adresează ghicitorilor, chiromanților [1] și altor șarlatani. Bineînțeles, oamenii care cred că fără voința lui dumnezeu nu se mișcă un fir de păr din capul omului nu pot să fie participanți activi cu inițiativă la viața socială, nu pot să lupte pentru creșterea continuă a productivității muncii în interesul societății socialiste, pentru însușirea tehnicii noi și a noilor metode de muncă și nu sînt în stare să smulgă cu îndrăzneală naturii darurile ei bogate, fără a-i mai aștepta milosteniile.

Omul credincios nădăjduiește să-și înfăptuiască idealurile prin rugăciuni și nu prin luptă. „Religia dă omului un ideal — scria V. I. Lenin. Omul are nevoie de un ideal, dar de un ideal omenesc, corespunzător naturii, iar nu de un ideal supranatural"[2].

Principiile moralei comuniste fiind înfăptuite în toate domeniile vieții omenești pot și trebuie să-i dea omului cea mai mare satisfacție morală, pentru că ele îi oferă idealul cel mai înalt.

Se știe că în viața omului emoțiile, adică sentimentele, joacă un rol uriaș. De viața emoțională a omului este legată și religia. Engels, definind religia ca o oglindire în care forțele naturii iau forma unor „figuri fantastice", scria că religia este o „manifestare nemijlocită, cu alte cuvinte... o formă emoțională a relațiilor dintre oameni..." [3] și aceste forțe.

---

[1]) Persoane care se îndeletnicesc cu ghicirea caracterului sau viitorului cuiva pe baza studierii liniilor din palmă. — **Nota Trad.**

[2]) **V. I. Lenin.** Caiete filozofice, E.S.P.L.P. 1956, pag. 50.

[3]) **F. Engels.** Anti-Dühring. E.S.P.L.P. 1955, pag. 351.

Scanned with OKEN Scanner

Şi Lenin consideră religia ca fiind nu numai o totalitate de idei despre zei, draci, minuni şi viaţa de apoi, ci şi o expresie a sentimentelor de frică, groază, desperare, a năzuinţei spre consolare etc. De aceea credinţa în dumnezeu nu este numai o idee, ci şi un fenomen psihic complex.

Adeseori religia reuşeşte să-l influenţeze pe om, acţionînd asupra stărilor lui afective. Ea realizează acest lucru punînd stăpînire pe sentimentele omului în clipele lui de bucurie şi de tristeţe, ameţindu-l prin fastul podoabelor bisericeşti prin mirosul de tămîie, prin rugăciuni şi cîntări. Un rol important îl joacă influenţa emoţională pe care o exercită asupra unor oameni arta bisericească, spovedania, slujba religioasă. Nu este întîmplător faptul că cele mai multe religii îşi caută un aliat în sentimentul estetic. Biserica a căutat întotdeauna să pună cît mai mult în serviciul său arhitectura, pictura, muzica şi celelalte forme ale artei.

În religie ideea nu este exprimată într-o formă abstractă, ci într-o expresie concretă devenind obiect al contemplării vii. Idealurile pe care biserica caută să le sădească în conştiinţa credincioşilor sînt exprimate în mod simbolic în ritualurile serviciului divin. Oamenii sînt impresionaţi de frumuseţea bisericilor, podoabelor veşmintelor şi a întregii reprezentaţii teatralizate din aceste biserici. Farmecul acestei măreţii îi captivează şi în sufletele lor se infiltrează înşelătoria religioasă.

Referindu-se la influenţa emoţională a religiei şi a cultului religios asupra conştiinţei oamenilor, M. Gorki scria că religia acţionează asupra omului la fel cum acţionează ceaţa sau bioxidul de carbon, folosind sărbătorile, procesiunile religioase, icoanele „făcătoare de minuni", botezurile, nunţile, înmormîntările, ameţind judecata oamenilor şi imaginaţia lor, înăbuşind gîndirea lor critică. Omul — scria Gorki — poate fi influenţat de frumos chiar şi

Scanned with OKEN Scanner

atunci cînd este un mic-burghez pînă în măduva oaselor. Setea de frumos este o necesitate firească ; la baza ei se află năzuința omului spre perfecțiunea formelor. Biserica își avea și are frumusețea ei — spunea Gorki — al cărei venin îl ascunde cu măiestrie în muzica excelentă, pictura și strălucirea orbitoare a aurului.

Slujitorii cultelor religioase nu lasă să le scape din sfera lor de activitate nici un eveniment important din viața omului. Căsătoria, nașterea copiilor, moartea rudelor, greutățile materiale etc., toate acestea ei le folosesc pentru a pătrunde pe nesimțite în sufletul omului, pentru a-și răspîndi influența, mai ales în mijlocul tineretului. Uneori tinerii și tinerele se lasă influențați de slujitorii cultelor. Încep să creadă că dacă nu se vor cununa în biserică nu vor duce o trainică viață de familie, că dacă nu-și vor boteza copilul îl vor condamna la nefericire.

Toată lumea știe, bineînțeles, că în vremurile vechi numărul căsătoriilor nefericite era foarte mare, în ciuda faptului că pe atunci toate căsătoriile se consfințeau, de regulă, prin ritualul cununiei.

Nu trebuie să trecem cu vederea nici faptul că ideile religioase sînt ușor accesibile oamenilor înapoiați și creduli tocmai prin primitivismul lor. Pentru a le putea însuși, nu e nevoie nici de cunoștințe generale, nici de cunoștințe speciale și nici de un nivel de cultură înalt.

Baptiștii și ceilalți sectanți au condamnat cîndva biserica creștină pravoslavnică pentru fastul și aspectul teatral al serviciilor ei religioase, pentru „cultul idolilor", pentru diferitele ritualuri practicate în timpul sărbătorilor și în zilele obișnuite. În locul slujbei bisericești, baptiștii organizau adunări de rugăciune, pe care le socoteau „libere

de orice reprezentații grosolane, sălbatice". Dar condamnînd biserica creștină pravoslavnică și ritualurile ei, baptiștii au creat propria lor biserică și propriile lor ritualuri. Rolul de preot îl îndeplinește la ei un pastor, ei recunosc și taina botezului, și taina împărtășaniei, și taina spovedaniei. Pentru a crea un cadru mai solemn, în casele de rugăciuni ale sectanților se organizează coruri, orchestre de coarde și se psalmodiază cîntări cu conținut religios. Uneori baptiștii își psalmodiază cîntările lor religioase pe melodiile cîntecelor populare.

Slujitorii cultelor recunosc singuri rolul uriaș pe care îl are corul. Participarea corului la serviciul religios are drept scop, spun ei, să influențeze sufletele, sentimentele credincioșilor, să-i pregătească pentru a asculta „cuvîntul domnului", să fixeze în conștiința lor cele auzite, să trezească „în sufletul oamenilor înduioșarea, căința pentru păcatele lor și recunoștința față de domnul dumnezeu pentru dragostea lui" ș.a.m.d.

Cu o deosebită solemnitate sînt organizate la baptiști adunările de rugăciune din timpul sărbătorilor. Așa, de pildă, în fiecare an, în septembrie, comunitățile baptiste serbează solemn „sărbătoarea recoltei". În zilele acestea pastorii lor organizează adunări solemne de rugăciune și recunoștință, încercînd să-și unească glasul lor cu al acelora care doresc colhoznicilor succese în agricultură. Ideea principală a predicilor care se țin în această zi este că sărbătorirea recoltei e sărbătoarea în care oamenii slăvesc pe dumnezeu și-i mulțumesc pentru toate roadele pămîntului. Pîinea și roadele culese de pe ogoare, din grădini și livezi nu sînt numai rezultatul muncii omului, susțin ei, ci și al voinței domnului. Și fiindcă dumnezeu s-ar fi trudit mai mult decît omul, oamenii sînt obligați să-i

Scanned with OKEN Scanner

mulțumească și să-l slăvească ca fiind izvorul tuturor bunurilor pămînteşti şi cereşti.

În unele raioane, la sărbătorile religioase vine un număr important de oameni. În aceasta se vădeşte vitalitatea religiei. Respectarea sărbătorilor religioase își are rădăcinile în faptul că în unele cazuri nu există suficientă preocupare pentru a se organiza cum se cuvine timpul liber al omului sovietic, pentru a-i asigura distracțiile necesare etc. Mai există încă instituții cultural-educative și organizații obștești care, deși organizează conferințe și reuniuni, nu reușesc totuși să exercite asupra oamenilor o influență suficient de puternică. Adeseori ele nu sînt în stare să pună stăpînire pe gîndurile, sufletul și sentimentele omului; unii dintre activiștii noștri pe tărîm cultural reușesc uneori numai să „umple" timpul liber al oamenilor, dar nu și să le trezească interesul.

Oamenii supuși influențelor religioase pot fi rareori convinși numai prin explicații verbale. Lupta împotriva religei nu este numai lupta împotriva unei anumite ideologii religioase, ci și lupta pentru purificarea sentimentelor omenești de opiul religios.

Fără emoții umane „n-a existat niciodată, nu există și nu poate exista *căutarea* adevărului de către om" [1] — scria Lenin.

Această idee leninistă de mare importanță pentru propaganda științifică-ateistă cheamă pe propagandiști să studieze profund viața oamenilor, sentimentele și gîndurile lor, să dea dovadă de mult tact și atenție față de frămîntările lor sufletești.

Sentimentele și gîndurile oamenilor trebuie privite în interacțiunea lor. După cum conștiința, acționînd asupra sentimentelor, le organizează și le

[1]) **V. I. Lenin.** Opere, vol. 20, E.S.P.L.P., 1956, pag. 255.

educă, tot așa și sentimentele, la rîndul lor, influențează rațiunea.

Un rol mare în lichidarea sentimentelor religioase este chemată să-l joace popularizarea operelor de artă, mai ales a operelor de artă ale realismului socialist.

Atunci cînd cercetăm cauzele concrete ale vitalității rămășițelor religioase, trebuie să avem în vedere că aceste cauze acționează în mod diferit asupra credincioșilor, că ele depind de condițiile concrete ale vieții și experienței diferiților oameni, de nivelul lor cultural.

În afară de aceasta trebuie să ținem seama de rolul bisericii și al asociațiilor religioase, care nu se limitează numai la satisfacerea cerințelor religioase ale credincioșilor, ci desfășoară pe scară întinsă propaganda ideologiei și moralei religioase, propagandă care adeseori se face prin metode foarte rafinate.

Adaptîndu-se noilor condiții, slujitorii cultelor caută să-i convingă pe credincioși că religia nu numai că nu împiedică, ci îi ajută chiar să construiască comunismul. Mai ales sectanții depun foarte multă rîvnă ca să „demonstreze“ că religia și comunismul sînt compatibile. În acest scop ei subliniază cu asiduitate în predicile lor afirmația falsă și dăunătoare că Hristos a fost primul comunist. Tot ei „demonstrează“ că puterea sovietică, ca și oricare altă putere, „vine de la dumnezeu“.

Propovăduitorii de astăzi ai religiei se străduiesc din toate puterile să atenueze contradicția radicală dintre știință și religie, caută să impună credincioșilor ideea că știința și religia sînt compatibile. Toate acestea nu sînt cîtuși de puțin întîmplătoare. Ei își dau seama că în secolul radioului, televiziunii, avioanelor cu reacție, al folosirii energiei atomice și al sateliților artificiali ai pămîntului, știința

nu mai poate fi declarată o erezie și că nu se mai poate insista asupra dogmelor religioase. De aceea slujitorii cultelor își schimbă metodele. Preoții nu țin predici despre teoriile astronomice ale originii pămîntului și soarelui și nu insistă de loc asupra faptului că Iisus ar fi putut să oprească mișcarea soarelui etc. Ei își întemeiază predicile mai ales pe probleme morale și nicidecum pe dogme biblice. Ca să păstreze în rîndurile oamenilor credința într-un principiu divin, slujitorii cultelor se străduiesc să „înnoiască", să transforme legendele biblice și să le „pună de acord" într-un fel oarecare cu știința.

A trecut oare multă vreme de cînd slujitorii bisericii susțineau „actul divin" al facerii lumii în șase zile, „act" prin care, după părerea lor, s-a manifestat puterea și înțelepciunea lui dumnezeu? Iar acum, constrînși fiind de datele științei, încearcă să se adapteze la noua situație și spun că prin fiecare zi a creației trebuie înțeleasă... o întreagă perioadă istorică! Sfînta Scriptură, susțin ei, trebuie înțeleasă în sens „figurat" și nu cuvînt cu cuvînt. Astăzi miturile biblice sînt prezentate într-un fel nou, cu pretenția că au și ele o valoare „științifică". In biblie stă scris, de pildă, că în ziua întîi dumnezeu a făcut lumina, în ziua a doua — cerul, în ziua a treia — pămîntul, în ziua a patra — soarele, luna, stelele, în ziua a cincea — reptilele, păsările, peștii, iar în ziua a șasea — animalele și omul. Această legendă vine în contradicție în mod prea vădit cu știința. Și atunci slujitorii cultelor se silesc să se descurce cum pot.

Astăzi, slujitorii cultelor expun într-un chip cu totul nou mitul despre facerea lumii de către dumnezeu: în ziua întîi, spun ei, dumnezeu a făcut substanța însăși — materia, iar numai după aceea a început să rînduiască totul. Astăzi în scrierile lor

figurează termeni ca: „globul pămîntesc", „condensarea materiei", „animale superioare și inferioare", „apariția vieții în rezervoarele naturale de apă" etc. Ei afirmă că după ce a făcut Universul și pe om, dumnezeu a lăsat ca totul în lume să se săvîrșească după legile naturii, care ar reprezenta un plan stabilit de el. Așadar, slujitorii cultelor fac o încercare directă de a dezorienta pe credincioși; teologii repetă într-una că știința și religia au existat, există și vor exista fără să se stingherească una pe alta. Dacă totuși se observă uneori divergențe și chiar disensiuni, aceasta se datorește — spun ei — ori imperfecțiunii religiei, ori nivelului insuficient de dezvoltare a științei. Ei recunosc că în trecut religia a fost nedreaptă atunci cînd, de pildă, — prin biserica catolică — îi persecuta pe savanți, crezînd că descoperirile științifice pot constitui o amenințare directă pentru biblie.

Știința, susțin slujitorii cultelor, vorbește despre desfășurarea acțiunilor lui dumnezeu dar nu dă un răspuns la întrebarea dacă există sau nu există dumnezeu. Nu trebuie să ne temem de descoperirile științifice contemporane — spun ei — religia și știința nu trebuie să polemizeze, pentru că omul are nevoie și de una și de alta. Ei proclamă că țelul final al dezvoltării ar fi unirea supremă a celor două domenii, o sinteză a întregii lumi spirituale.

Teologii din zilele noastre văd în religie un element veșnic și necesar al vieții sociale: nici un fel de cercetări științifice — afirmă ei — nu sînt în stare să ia locul credinței. In religie, susțin ei, omul își găsește satisfacția, își întărește morala, capătă liniștea sufletească și își află mîngîierea.

Căutînd să „împace" știința cu religia, ideologii bisericii declară că ciocnirile dintre știință și religie sînt determinate numai de faptul că una

Scanned with OKEN Scanner

încalcă granița alteia, adică una pătrunde în domeniul celeilalte.

Cît timp religia și știința rămîn în granițele sferelor ce le-au fost date — spun teologii — între ele nu există nici un fel de contradicții sau ciocniri.

In realitate, însă, în lume nu există nimic care să nu fie accesibil studiului științific. Tot ceea ce există poate să fie cercetat, și știința pătrunde pas cu pas în tainele cele mai complicate ale naturii și ale spiritului omenesc.

Teologii fac concesii și sînt gata să recunoască că tendința bisericii catolice de a dispune în întregime de știință și de a persecuta pe savanții ei cei mai înaintați, cum s-a întîmplat în evul mediu, este nelegitimă și dăunătoare. In același timp însă, ei caută cu orice preț să îngrădească știința într-atît, încît ea să-și piardă lucrul cel mai important — dreptul de a trage concluzii filozofice în ceea ce privește explicarea fenomenelor naturii și societății, și să-i lase numai funcția de simplă descriere a faptelor. Dincolo de domeniul faptelor, afirmă ei, începe deja sfera religiei care este chemată să dezlege tocmai problemele tainice ale universului.

Apărătorii religiei invocă adeseori faptul că unii savanți au fost religioși. Iată deci, spun ei, că posedarea celor mai profunde și multilaterale cunoștințe este pe deplin compatibilă cu credința: savanții credincioși au văzut în descoperirile lor științifice marea înțelepciune a atotputernicului creator. Mai trebuie oare demonstrat că conflictul dintre concluziile materialiste la care i-au împins în mod spontan pe acești savanți propriile lor descoperiri și acele rămășițe ale concepțiilor vechi, idealiste, de care ei n-au putut să se elibereze, n-a contribuit cîtuși de puțin la activitatea lor creatoare științifică ci, dimpotrivă, a frînat-o și nu a

Scanned with OKEN Scanner

dat posibilitate talentului lor de cercetători să se desfăşoare în toată amploarea sa ?

Prin urmare, linia împăcării ştiinţei cu religia nu este altceva decît una din metodele de luptă camuflată a religiei împotriva ştiinţei. Ştiinţa înaintată n-a făcut niciodată concesii religiei şi nu se poate împăca cu ea.

In zilele noastre slujitorii cultelor din ţările democratice nu mai vorbesc în predicile lor despre muncă ca despre „un blestem al lui dumnezeu" dat oamenilor pentru păcatele lor. Ei sînt nevoiţi să se adapteze la condiţiile de viaţă. Adeseori pot fi auziţi vorbind, în predicile lor, despre necesitatea muncii pentru binele patriei şi al păcii. In aparenţă, aceasta, firește, atenuează întrucîtva atitudinea plină de dispreţ faţă de muncă ce se află la baza învăţăturii religioase, însă nu schimbă cîtuşi de puţin esenţa.

Indiferent despre ce ar vorbi slujitorii bisericii, oricît de noi ar părea predicile lor, în ultimă analiză ele se reduc la următoarea idee : munceşte, ocupă-te de treburile pămînteşti, dar nu uita nici o clipă că principalul este mîntuirea sufletului. De fapt, biserica nu poate să renunţe şi n-a renunţat la învăţătura sa despre muncă privită ca o pedeapsă dată de dumnezeu.

Preoţii şi sectanţii caută să-i convingă pe oameni că viaţa de pe pămînt este „deşertăciunea deşertăciunilor", o anticameră a vieţii veşnice şi că oricît s-ar îmbunătăţi viaţa omului pe pămînt, suferinţele şi nenorocirile vor rămîne întotdeauna, căci ele nu pot fi distruse şi omul poate scăpa de ele numai în viaţa de apoi, în rai. Aşa, de pildă, lozinca principală a creştinilor evanghelişti — baptişti — este : „Fraţi şi surori ! Cu curaj înainte, spre veşnica ţară Canaan" (iar „veşnica ţară Canaan" este viaţa de apoi).

Scanned with OKEN Scanner

Predicatorii ortodocși recunosc că bunurile și valorile pămînteşti se obţin prin munca și eforturile oamenilor înarmaţi cu ştiinţă, dar, după părerea lor, nu în aceasta constă ţelul vieţii : trebuie să te îngrijeşti de viaţa de apoi, afirmă ei, și nicidecum de cea de pe pămînt.

Predicatorii religiei consideră că este de datoria lor să amintească mereu credincioşilor să nu uite niciodată, prinşi cum sînt de grijile lor zilnice, de tristeţe ori distracţie, că îi aşteaptă „viaţa veşnică“ pentru care trebuie să se pregătească. „Dumnezeu osîndeşte în parabola sa tot ceea ce înăbuşe... însuși gîndul morţii“, se spune într-una din predici.

Rezultă că scopul principal al vieţii omeneşti este năzuinţa spre „viaţa veşnică“, de apoi. Predica religioasă îi demobilizează pe oameni, susţinînd că lupta pentru o viaţă mai bună pe pămînt este inutilă.

Se ştie de multă vreme că morala religioasă a consfinţit timp de veacuri oprimarea economică și politică a femeii. Totuși, acum, slujitorii cultelor nu mai vorbesc de inegalitatea în drepturi a femeii cu bărbatul, ci, dimpotrivă, îi îndeamnă să-și împartă grija treburilor casnice și să aibă o atitudine tovărăşească unul faţă de celălalt.

De remarcat că în Uniunea Sovietică biserica, sectele și celelalte organizaţii religioase folosesc pe scară largă libertatea conştiinţei, pentru a intensifica influenţa lor asupra părţii înapoiate a populaţiei. In acest scop, ele folosesc pe larg biserici, case de rugăciuni, şcoli religioase, reviste, predici, precum și acţiuni de binefacere.

Slujitorii diferitelor culte și sectanţii acordă o deosebită atenţie femeii și familiei. Ei declară că „sfera familiei este propovăduitorul suprem al creştinismului și spiritul lui Hristos se cunoaşte în sînul familiei“. Astfel de idei nu sînt cîtuși de pu-

Scanned with OKEN Scanner

ţin întîmplătoare. In rîndurile femeilor slujitorii cultelor găsesc uneori un teren mult mai prielnic pentru predicile lor. Şi acest lucru este lesne de înţeles: multe femei, mai ales cele cu mulţi copii şi casnice, sînt rupte de viaţa socială şi propovăduitorii religiei îşi pot duce mai uşor munca în rîndurile lor.

Uneori slujitorii cultelor organizează chiar ajutorarea mamelor cu mulţi copii, dar aceasta nu este decît o metodă pentru a atrage femeile în mrejele religiei. In biserică sau în casa de rugăciuni, unde atmosfera este solemnă, evlavioasă, omul uită pentru un moment grijile vieţii. Slujitorii bisericii afirmă că omul nu trebuie să se împotrivească răului, că trebuie să ierte pe duşmani şi pe cei ce îi pricinuiesc rău, îl învaţă să dobîndească prin rugăciuni „împărăţia domnului".

Astfel, pas cu pas, prin convorbiri şi predici, slujbe religioase şi diferite ritualuri, femeii i se sădeşte în suflet credinţa că lupta împotriva greutăţilor, vindecarea bolilor, liniştea căminului etc. nu se pot dobîndi fără ajutorul lui dumnezeu. Şi femeia, pierzîndu-şi încrederea în propriile ei forţe, se lasă influenţată — năzuinţa ei spre bucuriile vieţii de pe pămînt face loc supunerii şi smereniei în faţa „sorţii", face loc rugăciunilor, citirii cărţilor religioase, frecventării bisericii.

Iată de ce e necesar să se ducă o luptă neobosită împotriva ideologiei religioase, să se demaşte falsitatea argumentelor invocate de propovăduitorii ei, care uzează de orice fel de şiretlicuri pentru a încerca să denatureze concepţia materialistă, ştiinţifică despre lume.

Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie a lipsit organizaţiile religioase de acea bază materială şi politică pe care au avut-o în trecut. In urma uriaşelor transformări înfăptuite în Uniunea Sovie-

Scanned with OKEN Scanner

tică, situaţia religiei şi a bisericii s-a schimbat radical. In timp ce în Rusia prerevoluţionară religia a fost ideologia cea mai răspîndită, în condiţiile societăţii sovietice ea nu este decît o rămăşiţă a trecutului care mai dăinuie în conştiinţa unor oameni sovietici.

In Rusia prerevoluţionară n-a existat libertatea conştiinţei — libertatea cultului şi a propagandei antireligioase. Numai o dată cu victoria Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie s-a instaurat în Rusia adevărata libertate a conştiinţei.

V. I. Lenin scria încă în 1905 că revoluţia rusă trebuie să înfăptuiască separarea completă a bisericii de stat. După victoria Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie, unul din primele decrete ale Puterii Sovietice, adoptat la propunerea lui Lenin, a fost Decretul cu privire la separarea bisericii de stat şi a şcolii de biserică. De atunci fiecare cetăţean putea să aleagă în deplină libertate dacă să creadă sau nu în dumnezeu şi putea să desfăşoare propaganda antireligioasă. Orice fel de persecuţii privitoare la credinţă şi la propaganda antireligioasă erau interzise prin lege.

Dar partidul comunist a dus şi duce neclintit politica luptei consecvente împotriva religiei ca ideologie antiştiinţifică. Pentru P.C.U.S., care educă oamenii muncii în spiritul concepţiei materialiste ştiinţifice despre lume, religia n-a fost niciodată o chestiune privată. In articolul „Socialismul şi religia", V. I. Lenin scria :

„Pentru partidul proletariatului socialist, religia nu este o chestiune privată. Partidul nostru este o uniune a luptătorilor conştienţi, a luptătorilor de avangardă, pentru eliberarea clasei muncitoare. Această uniune nu poate şi nu trebuie să aibă o atitudine indiferentă faţă de inconştienţa, ignoranţa

sau obscurantismul care se manifestă sub forma credinţelor religioase“ [1].

Partidul comunist a considerat întotdeauna că lupta împotriva înrobirii spirituale a oamenilor muncii este una din verigile cele mai importante ale luptei politice generale a proletariatului. Lenin sublinia că un comunist trebuie să fie neapărat ateu şi că partidul comunist trebuie să ducă o propagandă activă pentru demascarea ideologiei religioase antiştiinţifică.

„Intregul nostru program — scria V. I. Lenin — este bazat pe o concepţie ştiinţifică despre lume, şi anume pe concepţia materialistă. De aceea explicarea programului nostru include în mod necesar şi explicarea adevăratelor rădăcini istorice şi economice ale obscurantismului religios. Propaganda noastră include în mod necesar şi propagarea ateismului...“ [2].

Concepţia religioasă despre lume este prin însăşi esenţa sa incompatibilă cu concepţia materialistă ştiinţifică despre lume. Concepţia despre lume a partidului comunist este o concepţie riguros ştiinţifică, care se sprijină pe cunoaşterea legilor obiective de dezvoltare a naturii şi societăţii. Concepţia marxistă despre lume este incompatibilă cu concepţia religioasă şi este diametral opusă acesteia.

Din momentul formării sale, partidul a dus şi duce o luptă neobosită împotriva ideologiei religioase, lămurind masele asupra contradicţiei de neîmpăcat dintre comunism şi religie, asupra incompatibilităţii prejudecăţilor religioase cu ştiinţa.

In perioada trecerii treptate de la socialism la comunism, cînd problemele educaţiei comuniste a maselor de oameni ai muncii au căpătat o impor-

[1]) **V. I. Lenin.** Opere, vol. 10, E.S.P.L.P., 1956, pag. 72.
[2]) **V. I. Lenin.** Opere, vol. 10, E.S.P.L.P., 1956, pag. 72.

Scanned with OKEN Scanner

tanță și mai mare, rolul propagandei științifice-ateiste crește în mod deosebit. „Partidul comunist — se spune în hotărîrea C.C. al P.C.U.S. „Despre greșelile în desfășurarea propagandei științifice-ateiste în rîndurile populației" —, în concordanță cu programul său, desfășoară propaganda științifică-culturală pentru lămurirea concepției materialiste despre lume, avînd drept scop ridicarea continuă a conștiinței maselor muncitoare și eliberarea lor treptată de prejudecățile religioase" [1].

Partidul comunist ne învață să luptăm împotriva rămășițelor religioase prin convingere. Avînd o atitudine intransigentă față de orice manifestări ale ideologiei burgheze, față de orice fel de prejudecată, P.C.U.S. respinge metoda măsurilor administrative de luptă împotriva religiei. Partidul consideră că această metodă nu are nimic comun cu marxismul. Orice jignire a sentimentelor credincioșilor nu poate aduce decît rău, nu poate decît să întărească și nicidecum să slăbească credințele religioase.

„Este necesar — se spune în hotărîrea C.C. al P.C.U.S. — să se aibă în vedere că acțiunile ofensatoare la adresa bisericii, clerului, cetățenilor credincioși sînt incompatibile cu linia partidului și statului în desfășurarea propagandei științifice-ateiste și contravin Constituției U.R.S.S., care acordă cetățenilor sovietici libertatea conștiinței" [2].

In prezent, lupta împotriva prejudecăților religioase trebuie privită ca o luptă ideologică. A educa masele în spiritul concepției comuniste științifice despre lume înseamnă a propaga neîncetat în mijlocul lor mărețele idei ale comunismului, concepțiile științifice asupra naturii și societății, înseamnă a atrage masele la viața socială și politică,

---

[1]) „Pravda" din 11 noiembrie 1954.
[2]) „Pravda" din 11 noiembrie 1954.

Scanned with OKEN Scanner

a ridica activitatea și inițiativa lor în muncă, a face ca toți oamenii muncii să fie luptători conștienți pentru comunism.

Ingrijindu-ne de educarea oamenilor muncii în spiritul concepției științifice despre lume, nu putem găsi o justificare pentru atitudinea indiferentă, pasivă, a unor organizații față de activitatea bisericii, față de încercările ei de a intensifica influența religiei asupra oamenilor.

Cine crede că prejudecățile religioase vor pieri, vor dispare de la sine și de aceea nu merită să le acordăm nici o atenție, acela face o mare greșeală.

Rămășițele trecutului din conștiința oamenilor, rămășițele vechii ideologii, inclusiv religia, vor fi lichidate cu succes, cu condiția ca împotriva lor să fie desfășurată cu pricepere o luptă perseverentă. Slăbirea propagandei antireligioase duce adeseori la înviorarea lor.

In cătunul Romanovka din R.S.S. Moldovenească, funcționează o sectă religioasă de „adventiști de sîmbătă", pe cînd educația științifică-ateistă a populației este prost organizată. Căzînd sub influența sectanților, unii părinți nu-și lasă copiii să meargă sîmbăta la școală. Sînt și cazuri cînd, ca urmare a tot felul de predici religioase, tinerii se lasă de învățătură.

In raionul Ivanovo din R.S.S. Kirghiză își desfășoară activitatea o sectă de baptiști care îi abat pe școlarii mai mari de la activitatea obștească și interzic copiilor să meargă la ședințe, la cinematograf, să citească ziare, să participe la activitatea cercurilor artistice de amatori.

Propaganda antireligioasă își dă roadele numai atunci cînd este dusă în mod sistematic și cu un scop bine determinat. Conferințele ținute într-un mod neorganizat, adeseori fără ca conferențiarul să-și ridice

Scanned with OKEN Scanner

ochii de pe text, nu pot fi un mijloc eficient pentru lichidarea prejudecăților religioase. In munca noastră științifică-ateistă trebuie să ne îngrijim mai mult de organizarea planificată a propagandei antireligioase. Nu-i de ajuns să ținem o conferință cu tema „Lumea a avut un început și va avea un sfîrșit ?“ pentru ca după aceea, timp de o jumătate de an sau chiar un an, să nu mai prezentăm o altă temă științifică-ateistă. Nu trebuie să-i dăm uitării pe credincioși. Trebuie să organizăm cu ei convorbiri științifice-ateiste pentru a le forma cunoștințe care să-i smulgă din lumea superstițiilor și prejudecăților.

Extrem de important este rolul pe care îl au în desfășurarea propagandei ateiste convorbirile individuale cărora adeseori nu li se acordă atenția cuvenită.

Se știe cît de important este să cunoaștem particularitățile de caracter și înclinațiile oamenilor, să știm să împărtășim bucuriile și amărăciunile lor, să-i ajutăm la nevoie, să-i sprijinim cînd sînt bolnavi sau cînd îi încearcă o durere. Și totuși adeseori uităm de acest lucru. In astfel de cazuri, slujitorii cultelor desfășoară întotdeauna o activitate vie. O dovedesc cu prisosință numeroase fapte. Iată un exemplu. In satul Olenkovici, regiunea Volinia, unui comsomolist, bun muncitor în producție, i-a murit mama. Tînărul n-avea nici tată, și a suportat foarte greu durerea care l-a lovit. Organizația comsomolistă n-a observat însă acest lucru și nu l-a ajutat cu nimic. Tînărul, care nu avea încă un caracter format, a încetat să mai ia parte la viața obștească. Indată sectanții au început să-i dea tîrcoale. Organizația comsomolistă, în loc să stea de vorbă cu el, să caute să-i aline durerea, să-i dea un sprijin moral, l-a exclus din comsomol și astfel l-a împins definitiv în brațele sectanților.

Scanned with OKEN Scanner

Rămăşiţele religioase sînt viabile şi foarte variate. Tot atît de variată trebuie să fie şi lupta împotriva lor ; propaganda ştiinţifică-ateistă reclamă o muncă minuţioasă şi bine gîndită, desfăşurată de oameni de cele mai variate profesii : pedagogi, medici, agronomi, artişti, lucrători de la muzee, scriitori. Ea trebuie să fie dusă şi de biblioteci, şi de cluburi, şi de case de lectură, şi de planetarii [1].

Muzeele de ştiinţe naturale, muzeele regionale etc. trebuie să expună materiale care demască religia, să organizeze expoziţii şi standuri antireligioase volante. Intr-un cuvînt, e nevoie de un întreg sistem de măsuri, cu care să se poată acţiona asupra credincioşilor, grăbindu-se prin aceasta îndepărtarea lor de religie.

In formarea concepţiei materialiste despre lume un rol excepţional de mare revine şcolilor şi instituţiilor de învăţămînt superior, deoarece aici îşi formează o idee justă despre viaţă viitorii constructori ai comunismului, aici se pun bazele concepţiei materialiste a vieţii. De aceea, important este ca predarea obiectelor, mai ales a biologiei, chimiei, fizicii, istoriei şi literaturii, să se facă la un înalt nivel ideologic, în strînsă legătură cu viaţa, cu practica, pe baza explicării materialiste a fenomenelor naturii şi societăţii.

Succesul luptei împotriva prejudecăţilor religioase, atît în rîndurile oamenilor vîrstnici, cît şi în rîndurile copiilor, nu poate fi hotărît de o singură lecţie sau conferinţă, oricît de strălucit s-ar desfăşura ele. Pentru ca această luptă să fie încununată de succes, e nevoie de o muncă sistematică şi perseverentă. Trebuie desfăşurată mai larg în şcoli ac-

[1] Construcţie specială, de obicei în formă de cupolă, pe care se proiectează stelele şi constelaţiile, reproducînd astfel bolta cerească şi diferite fenomene astronomice. — **Nota Trad.**

Scanned with OKEN Scanner

tivitatea diferitelor cercuri şi cea extraşcolară, astfel încît să se asigure dezvoltarea continuă a propagandei ştiinţifice-ateiste.

De asemenea, educaţia ateistă a elevilor nu poate avea succes dacă şcoala nu duce o muncă corespunzătoare în mijlocul familiilor, în rîndurile părinţilor, deoarece adeseori tocmai familia, părinţii sînt aceia care sădesc în mintea copiilor tot felul de superstiţii, noţiuni şi convingeri religioase. Faptele arată că în majoritatea cazurilor elevii se conformează ritualurilor religioase la porunca părinţilor, din constrîngere. Dacă învăţătorii şi profesorii ştiu să ducă munca de lămurire cu părinţii credincioşi, ei pot obţine ca aceştia să renunţe de a mai violenta convingerile copiilor lor.

De regulă, tinerii şi tinerele cad sub influenţa slujitorilor cultelor tocmai acolo unde în colectivele de tineret domneşte plictiseala, unde munca culturală de masă este lăsată în părăsire, unde nu există cercuri artistice de amatori şi nu se ţin conferinţe şi referate. Educînd tineretul prin muncă, trebuie să ne îngrijim mai mult şi de organizarea timpului lui liber. Ar fi bine să reluăm organizarea vechilor distracţii populare, a frumoaselor serbări populare, a chermeselor, dîndu-le, bineînţeles, un conţinut nou.

Sau, de pildă, să luăm evenimentele tulburătoare din viaţa omului, pe care el nu le mai uită niciodată. Unul din aceste evenimente este căsătoria — moment de cotitură în viaţa unui om tînăr. Tinerii doresc întotdeauna ca nunta lor să aibă loc într-un cadru solemn şi sărbătoresc. Din păcate, acest eveniment atît de tulburător din viaţa omului se transformă uneori la noi într-o procedură formală şi plicticoasă de înregistrare a căsătoriei la oficiul de stare civilă. Şi astfel, cîteodată se întîmplă că, deşi tinerii respectivi nu cred de loc în

Scanned with OKEN Scanner

dumnezeu şi n-au fost niciodată la biserică, totuşi fac cununia religioasă pentru că li se pare frumoasă. Este limpede că ar trebui să ne gîndim la un ritual de nuntă sovietic, la cîntece de nuntă, la rochii pentru mirese, ţinînd seama, bineînţeles, de tradiţiile şi obiceiurile populare din partea locului.

Trebuie să folosim şi să subordonăm operei de educaţie comunistă nunţile, sărbătorile şi tradiţiile populare pe care biserica le-a luat în patrimoniul său ca mijloace de a sădi în conştiinţa oamenilor concepţia religioasă despre lume.

Avem toate condiţiile ca să lichidăm cu desăvîrşire rămăşiţele religioase. Dar deocamdată există şi condiţiile pentru păstrarea lor. Aceasta înseamnă că în etapa actuală propaganda ştiinţifică-ateistă nu poate fi restrînsă, ci, dimpotrivă, ea trebuie intensificată, îmbunătăţită şi inclusă în sistemul celor mai importante măsuri de educaţie comunistă a oamenilor muncii.

Numai printr-o luptă activă se poate ajunge la deplina eliberare a oamenilor de rămăşiţele religioase. Iată de ce propaganda antireligioasă bine organizată este unul din mijloacele cele mai importante de lichidare a rămăşiţelor capitalismului din conştiinţa oamenilor muncii.

Scanned with OKEN Scanner

CUPRINSUL

	Pag.
Ce este religia și cum a apărut ea	3
Cum au apărut zeii „atotputernici"	35
Adevărurile științifice și dogmele religioase	57
Despre lichidarea rămășițelor religioase	81

Redactor responsabil : Irina Andreescu
Tehnoredactor : Mihăilescu Dumitru
Corector : Babalîc Florica

Dat la cules : 14.07.59 Bun de tipar : 22.09.59
Hîrtie tipar sul 45 g/m²: Format: 16/610×860
B.244 Coli tipar : 7 1/2 c. 2656

Întreprinderea Centrală Poligrafică M. F. A.

Scanned with OKEN Scanner